

ผลการศึกษาเรื่องความซื่อสัตย์ของข้าราชการ
ประจำปีการศึกษา 2536

สถาบันวิจัยประชากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ท
ศูนย์
2536

ประกาศ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
เรื่อง ผลการพิจารณาเรียงความชิงรางวัลในเงินทุนภูมิพล
ประจำปีการศึกษา 2536

ตามประกาศ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เรื่อง การประกวดเรียงความชิงรางวัลในเงินทุนภูมิพล
ประจำปีการศึกษา 2536 ให้บัณฑิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เขียนเรียงความชื่อเรื่อง " ภูมิปัญญาไทย
ในกระแสอิทธิพลตะวันตก " โดยมีกรรมการฯ อ่านเรียงความประกอบด้วย

1. นายชานาญ แยมฉกา (ผู้แทนสำนักราช เลขาธิการ)
2. รองศาสตราจารย์ ดร. ทิศนา เขมมณี (แทนรองคณบดีฝ่ายวิชาการคณะครุศาสตร์)
3. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สุวดี ธนประสิทธิ์พัฒนา (แทนรองคณบดีฝ่ายวิชาการคณะอักษรศาสตร์)
4. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ศรีศิลป์ บุญขจร (อาจารย์ที่ปรึกษาชมรมวารณศิลป์)
5. รองศาสตราจารย์ ม.ร.ว. พญทติลาภ ชุมพล
6. ศาสตราจารย์ ดร. ปิยนาด บุณนาค
7. รองศาสตราจารย์ ดร. สาลี ทองธิว
8. รองศาสตราจารย์สุณีย์ ลินธุเคชะ
9. ผู้ช่วยศาสตราจารย์คุญพิทร ชานีโรคนานต์

5 คน

บัดนี้ คณะกรรมการพิจารณาเรียงความเงินทุนภูมิพลได้พิจารณาผลการอ่านเรียงความ ซึ่งนิสิต
ส่งเข้าประกวด ในปีการศึกษา 2536 นี้ เป็นที่เรียบร้อยแล้ว มีมติเห็นพ้องกันว่าไม่มีสื่อนานใดสมควรได้รับ
รางวัลดีเยี่ยม และรางวัลที่ 1 โดยเห็นสมควรให้เรียงความของนิสิตได้รับรางวัล เป็นดังนี้

รางวัลที่ 2 จำนวนเงิน 8,000 บาท ได้แก่
นางสาวจันทร์เพ็ญ จันทนา นิสิตคณะอักษรศาสตร์ ชั้นปีที่ 2

รางวัลที่ 3 จำนวนเงิน 5,000 บาท ได้แก่
นายรักพงศ์ มุณีแนม นิสิตคณะรัฐศาสตร์ ชั้นปีที่ 2

รางวัลชมเชย / จำนวนเงิน 1,000 บาท ได้แก่

นางสาววรรณวิสาข์ สุ่มุภอรรถ นิลคณณะวิศวกรรมศาสตร์ ชั้นปีที่ 2

ทั้งนี้ ให้นักศึกษาที่ได้รับรางวัลที่ 2 - 3 มารายงานตัวเพื่อการชอมรับพระราชทานฯ ที่งานบริการ-
และสวัสดิการ กองกิจการนิสิต อาคารจุลจักรพงษ์ ชั้น 3 ภายในวันที่ 25 มิถุนายน 2537 และสำหรับนิสิต
ที่ได้รับรางวัลชมเชยให้นักศึกษาติดต่อรายละเอียดที่งานบริการและสวัสดิการ กองกิจการนิสิต อาคาร
จุลจักรพงษ์ ชั้น 3 ได้ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป

ประกาศ ณ วันที่ 3 มิถุนายน พ.ศ. 2537

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์สมเกียรติ รุจิวัฒน์)

รองอธิการบดีฝ่ายกิจการนิสิต

ปฏิบัติราชการแทน อธิการบดี

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ประกาศ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

เรื่อง ผลการพิจารณาบทความวิชาการชิงรางวัลใน เงินทุนมูลนิธิ

ประจำปีการศึกษา 2536

ตามประกาศ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เรื่อง การประกวดบทความวิชาการชิงรางวัลในเงินทุนมูลนิธิ ประจำปีการศึกษา 2536 ให้นิสิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยเขียนบทความวิชาการ ชื่อเรื่อง "ภูมิปัญญาไทยในกระแสอิทธิพลตะวันตก" โดยมีกรรมการฯ อ่านบทความวิชาการประกอบด้วย

1. นายชานาญ แยมพกา (ผู้แทนสำนักราช เลขาธิการ)
2. รองศาสตราจารย์ ดร.ทศนา เขมมณี (แทนรองคณบดีฝ่ายวิชาการคณะครุศาสตร์)
3. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุวดี ธนประสิทธิ์พัฒนา (แทนรองคณบดีฝ่ายวิชาการคณะอักษรศาสตร์)
4. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ตรีศิลป์ บุญขจร (อาจารย์ที่ปรึกษาชมรมวารสารศิลป์)
5. รองศาสตราจารย์ ม.ร.ว.พศุทธิสาธิต ชุมพล
6. ศาสตราจารย์ ดร.ปิยนารถ บุณนาค
7. รองศาสตราจารย์ ดร.สำลี ทองธิว
8. รองศาสตราจารย์สุนีย์ สินธุเดชะ
9. ผู้ช่วยศาสตราจารย์คุณภัทร ชำนิโรคนานต์

บัดนี้ คณะกรรมการพิจารณาเรียงความ เงินทุนมูลนิธิได้พิจารณาผลการอ่านบทความวิชาการ ซึ่งนิสิตส่งเข้าประกวด ในปีการศึกษา 2536 นี้ เป็นที่เรียบร้อยแล้ว มีความเห็นพร้อมกันว่าไม่มีสำนวนใดสมควรได้รับรางวัลดีเยี่ยม ที่ 1 ที่ 2 และที่ 3 และเห็นสมควรให้รางวัลชมเชยสำหรับบทความวิชาการ ของนิสิตดังมีรายชื่อดังนี้

รางวัลชมเชย

1. นางสาวชานทิศ คุณภัทระ เสริฐ
นิสิตบัณฑิตศึกษา คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ ชั้นปีที่ 3
2. นางสาวรินธรรม อโศกตระกูล
นิสิตบัณฑิตศึกษา คณะอักษรศาสตร์ ชั้นปีที่ 4

ทั้งนี้ ให้นิสิตที่ได้รับรางวัลชมเชยมาติดต่อรายละเอียดที่งานบริการและสวัสดิการ กองกิจการนิสิต
อาคารจุลจักรพงษ์ ชั้น 3 ได้ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป

ประกาศ ณ วันที่ ๕ มิถุนายน พ.ศ. 2537

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์สมเกียรติ รุจิรวัดน์)

รองอธิการบดีฝ่ายกิจการนิสิต

ปฏิบัติราชการแทน อธิการบดี

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

เรียงความประกวดภาษาถิ่นภูมิพล

หัวข้อ

“ภูมิปัญญาไทย ในกระแสโลหิตที่ไหลรินจาก”

โดย

นางสาว จันทร์เพ็ญ จันทนา

เลขประจำตัว 3610581

นิตยาคณะอักษรศาสตร์ ชั้นปีที่ 1

ภาควิชา ภาษาไทย

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภูมิปัญญาไทยในกระแสจิตพลตาวันจาก

“ภูมิปัญญา” จากความหมายในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช 2525 หมายถึง “พินิจความรู้ความสามารถ” ซึ่งกำหนดนิยามไว้เฉพาะในทรรศนะที่กว้างขึ้น เรื่องของ ภูมิปัญญาเป็นสิ่งที่ซับซ้อนแต่ที่กว้างขวางลึกซึ้ง เพราะเกี่ยวเนื่องกับ ความคิด คตินิยม ความเชื่อ ที่จะนำมายังความรู้ และความสามารถ สู่แนวทางในการแก้ปัญหาด้วยวิถีต่างๆ ภูมิปัญญาเริ่มครอบคลุมนำไปถึงพฤติกรรม การกระทำ รวมทั้งการสร้างสรรค์ความเจริญทาง จิตอันดีงาม ทั้งหมดนี้ล้วนเกิดจากการเรียนรู้ และตั้งสัมประสมการอันของคนในสังคมนั้น ซึ่งต้องอาศัยปัจจัยทางจิตกาลเวลาเป็นองค์ประกอบสำคัญ โดยสรุปของนามของภูมิปัญญา จะเห็นได้ว่า มี 2 ลักษณะ กล่าวคือ ลักษณะที่เป็นนามธรรม เช่นโลกทัศน์ ซึ่งทัศน์ ความรู้ ความสามารถ ความเชื่อ แนวทางในการแก้ปัญหา เน้นปรัชญาในการดำเนินชีวิต คุนค่าและความหมายของทุกสิ่งในชีวิตประจำวัน รวมทั้งการสร้างความสุขให้กับชีวิตตามนุสรณ์ อีกลักษณะหนึ่ง คือ ลักษณะที่เป็นรูปธรรม ที่เน้นเรื่องเกี่ยวกับเฉพาะด้านทั้งวัตถุ และ การกระทำ เช่น การเกษตร การทำมาหากิน ดนตรี ศิลปะ เป็นต้น ภูมิปัญญาเป็นส่วนหนึ่งซึ่งสัมพันธ์กับแกนหลักในการสร้างสรรค์วัฒนธรรม และเกี่ยวโยงไปถึงทุกด้าน ทุกโครงสร้างของสังคม

ที่สังเกตจากภูมิปัญญานั้นเกิดจากการสังเคราะห์เรียนรู้เป็นเวลานาน มีการ สืบหาประสบการณ์จากอดีตถึงปัจจุบันที่เน้นไปอย่างต่อเนืองไม่ขาดสาย เชื่อมโยงเกี่ยวพันกัน ในทุกๆด้าน ทำให้สังคมสามารถสืบต่อมาได้ไม่แตกสลาย ละเห็นได้ว่าในชุมชนใดชุมชนหนึ่ง ซึ่งประเทศใดประเทศหนึ่ง ซึ่งมีประวัติศาสตร์ความเข้มแข็งอันยาวนาน สิ่งหนึ่งซึ่งขาดไม่ได้ ก็คือ การมีปรัชญาชนแห่งชาติ หรือ ภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งละสืบต่อความเข้มแข็งชน หรือ ประเทศได้ ชนชาติไทยก็เช่นชนชาติที่มีความเก่าแก่ชนชาติหนึ่ง เมาจึงมี “ภูมิปัญญาไทย” ซึ่งเน้นเสริมอนุกระจากส่กัณฑ์ให้เด่นชัดเอกลักษณ์ และ ความเหนียวแน่น เน้นเครื่องใช้ที่เห็น วิถีฆนทาการ และความเจริญของสังคมไทยจากเส้นทางสามอติตา หากสามารถสู่ปัจจุบันและอนาคต ช่วงระยะเวลาที่ผ่านมา ประเทศไทยของเรา ก็ได้ประสบไม่ต่าง คนไทยเท่านั้น หากแต่ เราเห็นสังคมที่มีกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีวัฒนธรรมอันหลากหลาย เพราะฉะนั้นไม่ว่าจะเห็นเรื่องใด ที่เห็นว่าเป็นของไทยแท้ ในความเหนียวแน่นเราจะได้มีการ “รับมา” มิใช่รับมาจากวัฒนธรรม ของชนชาติอื่น และถ้าหากจะพิจารณาถึงภูมิปัญญาไทยอย่างใช้วิจารณญาณแล้ว ก็ก็จะเห็นว่า

เราได้สัมผัสอิทธิพลในอันความรู้ ความคิด และ ความเห็น ทั้งจากขอม พมมู อินเดียม จีน และ
 ชนชาติอื่นๆมาปะปนผสมผสานกัน "ความเห็นใหม่" ของราชชาลยดเวลา หากแต่การผสมผสานกัน
 นั้นมีความกลมกลืน และมีรูปแบบ ลักษณะเด่นที่แสดงถึงเอกลักษณ์ ความเห็นใหม่ อารมณ์
 มาก่อน ① ในฐานะคนไทย เราควรจะมี ความภาคภูมิใจในสิ่งนี้ คนไทยมีใช้หนักเดินบนแผนที่
 ไม่มีความคิดเห็นของตนเอง แต่เราเห็นทั้งนักคิด และนักพัฒนา ที่รู้จักหาความรู้ ความคิดจาก
 จากภายนอก มาประยุกต์ให้มีลักษณะที่เป็นของเรา แต่อย่างไรก็ตาม การศึกษาพิจารณาในแง่
 ของภูมิปัญญาไทย เราควรตระหนักว่า ภูมิปัญญาไทยมีใช้สิ่งที่มีอยู่หรือมีอยู่แล้ว หากแต่มี
 การเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นใหม่ตามยุคตามเวลา อันเนื่องมาจากผลกระทบจากที่อื่นๆ จึงเห็นหน้าที่
 ของเราคนไทยทุกคนที่จะต้องรู้จักเลือกสรรเอาสิ่งดีๆ มาปรับ "ภูมิปัญญาของคนไทย" และ
 สิ่งที่สำคัญจะต้องตระหนักถึงคุณค่าของ ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาชาชนาน หรือ
 ภูมิปัญญาไทยของเจิมของเรา

ประเทศไทย มีความสัมพันธ์กับชาติต่างๆ ทางตะวันออกตกมาตั้งแต่สมัยอยุธยา
 ตอนกลาง ความเห็นตะวันออกได้เผยแพร่เข้ามาในประเทศไทยเป็นครั้งแรก โดย ชาวโปรตุเกส
 ① ในสมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 2 และนักพรตภิกขุต่างๆเข้ามาจากมา ② ในสมัยพระนารายณ์
 พุทธราช ชนชาติตะวันออกก็เข้ามาเกี่ยวข้องกับประเทศไทย ③ ในแง่ของการเผยแพร่วัฒนธรรม
 โดยมิชชันนารี ชาวฝรั่งเศส ตามคู่กับการเข้ามาของเทคโนโลยีใหม่ๆ และกองทหาร ครั้นมาถึง
 ④ ในรัชสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี นั้นเริ่มมีมั่งไม่ส่งมั่งส่งนัก เพราะมั่งต้องทำสงครามมั่งกันตนเอง
 จากพม่า และทำสงครามเพื่อรวบรวมมั่งนั้น เมื่อเห็นมั่งมีกแบ่ง ความจนจึงสัมพันธ์กันกับ
 เมื่อทุกมั่งเข้าสู่เขตรวม เพราะนั้นเริ่มมีมั่งเริ่มเริ่มมั่งขึ้น บรรดาพ่อค้าชาวตะวันออก
 โดยเฉพาะชาวอังกฤษก็เริ่มเข้ามาติดต่อค้าขายกับไทย ละหันไปทั่ว ตั้งเจ้าที่หัวบ้านโกสินทร์
 เวียดนามนั้นสุดประสงค์การเข้ามาของชาติตะวันออก มีได้มีเพียงแต่การค้าขายเพียงมั่งมั่งเดียว
 หากแต่มีเหตุผลอื่นอยู่ด้วย เมื่อเห็นว่า ความต้องการเผยแพร่วัฒนธรรมคริสต์ เผยแพร่อารยธรรม
 รวมทั้งเหตุผลทางอำนาจปกครอง และความต้องการอาณานิคม เมื่อประกาศตั้งอาณาจักรใหม่
 ของชนชาติตะวันออก เจ้ามั่งที่ชาวตะวันออกเหล่านี้ตั้งก็ภาคภูมิใจในความเป็น "อารยประเทศ"
 ของตน จึงพยายามแข่งขันกันเข้าใหม่ในดินแดนของประเทศที่จัดมั่งพัฒนาดีกว่า เพื่อแพร่ขยาย
 ความเจริญทุกรูปแบบ แต่ขณะเดียวกันก็มีการแสวงหาผลประโยชน์ร่วมกันไปด้วย
 "กระแสอิทธิพลตะวันออก" เริ่มหลั่งไหลเข้าสู่ประเทศไทยอย่างเห็นได้ชัด ในช่วงสมัยรัตนโกสินทร์

ที่เมือง และส่งผลกระทบตอประเทศไทยในอันต่างๆ โดยเฉพาะ การมีส่วนร่วมทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลง
เพลง ในอันโลกทัศน์ และ ภูมิปัญญาของคนไทย

เมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชทรงสถาปนากรุงรัตนโกสินทร์
ขึ้นเป็นราชธานี ในพุทธศักราช 2325 ในฐานะของผู้ปกครอง พระองค์ได้พิจารณาผลที่จะสร้าง
ทุกสิ่งทุกอย่าง เพื่อที่จะนำประเทศไทยไปสู่ความเจริญก้าวหน้า มีการอนุรักษ์ในสิ่งดีงาม
จากแบบยุคแห่งความรุ่งเรืองในอดีต มีการรวบรวมส่วนในอันต่างๆ นำรัฐธรรมนูญระชาชน
ขึ้นสู่ในอันดีเลิศ และวัฒนธรรมอันมีคุณค่าสมัยอยุธยาให้คงอยู่ ขึ้นพระบรมเศรษสุภิก
และพระบาทสมเด็จพระสร้างราชธานีให้เห็นศูนย์กลางความเจริญรุ่งเรืองของไทย เป็นศูนย์กลาง
อำนาจที่เข้มแข็ง มีการสร้างเสถียรภาพของราชบัลลังก์ จะเห็นได้ว่าช่วงต้นสมัยรัตนโกสินทร์
นั้น ค่านิยม โลกทัศน์ต่างๆ ซึ่งเคยมีในสมัยอยุธยา ก็ยังคงมีอยู่ในสมัยรัตนโกสินทร์
เห็นกันว่า ความศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธรูปศาสนา ความนิยมใน ฆราวาสวรรคตศักดิ์
ทัศน์คติในการมองโลกและมนุษย์ และ ความดีต่างๆ โดยอาศัยคืออิทธิพลจากศาสนา
แต่ถึงกระนั้น สภาพบ้านเมือง เศรษฐกิจ และสังคม ที่จะต้องปรับตัว ก็มีส่วนร่วมให้
โลกทัศน์ และ ค่านิยมของคนไทย มีความแตกต่าง จากสมัยอยุธยาอยู่บ้าง เช่น การมี
ความคิดที่มีเหตุผล เป็นมนุษยนิยม และ สัจนิยม การขยายตัวของการค้าให้ผู้ที่
เกี่ยวเนื่องกับการค้าต้องลงทุนซื้อสินค้า มีการแก่งแย่ง การคิดต้นทุน การหาความรู้
ในการติดต่อสื่อสารกันพ่อค้าต่างชาติ เช่น การเริ่มบทบาททางชาติ การพิมพ์บัญชี การติดต่อ
ติดต่อจนค้ำหนวระชนพินิจสาร สิ่งเหล่านี้ทำให้ความคิดของคนเหล่านี้เป็นความคิดที่มีเหตุผล
ในเชิงปัจเจก ซึ่งสามารถเห็นผลได้ นั่นคือในเรื่องของสัจนิยม ซึ่งเห็นได้จากทฤษฎีการ
จึงเกิดไปสมศาสตร์บางประเภทว่าเห็นสิ่งงมงาย ด้งวรรณกรรมในสมัยรัตนโกสินทร์
หลายเรื่องได้เอาระเบียบวิธีไปสมศาสตร์ และให้ควรมีสำคัญ ต่อความเป็นจริงในโลกนี้ นอกจากนี้
การขยายตัวทางการค้า ความเจริญต่างๆที่ปรากฏทำให้คนในยุครัตนโกสินทร์ ๓๒๒๓๓๓
เห็นว่า เป็นสิ่งที่มีมนุษย์สร้างสรรค์ได้ด้วยตัวเอง จึงทำให้คุณค่าของความเป็นมนุษย์เด่นชัดขึ้น
มีการเห็นให้เห็นคุณค่าของทวิศึกษา เนื่องจากมีชั้นสูงในสังคมไทยในขณะนั้น ซึ่งนอกจาก
เจ้าหนาม ขุนนางแล้ว พ่อค้าที่ขึ้นที่มั่งคั่งก็เข้ามาสู่สังคมชั้นสูงด้วยการทำงานการค้าทำให้คนเหล่านี้
ต้องเรียนรู้การเขียนอ่าน ดังนั้นการนิยมให้ลูกหลานไปศึกษาวิชาใช้เพื่อการค้ารับราชการ
ดังในสมัยอยุธยาแล้ว แต่เพื่ออภินิหารการค้าขายและทันกับสภาพเศรษฐกิจในขณะนั้น

ชพหุประสงค์จะเห็นความสำคัญของการอ่านออกเขียนได้อัน และการคิดเลขเป็นสำคัญ ซึ่งการแสวงหา
 ความรู้ในสมัยนั้นมุ่งที่การแสวงหาทฤษฎีบท ซึ่งเป็นค่านิยมของคนในสมัยนี้ เรายังพิจารณา
 ได้อีกแง่หนึ่งว่า การมีค่านิยมที่หนักในคุณค่าของการศึกษานั้น ส่วนหนึ่งคือเห็นไปเพื่อ
 ตอนสนองความต้องการในการมีจรรยาดีงาม ซึ่งนั่นเรื่องของคนชั้นสูงที่ได้มีโอกาสศึกษา
 กับต่างประเทศ และมีชีวิตหรูหรา และซื้อสินค้าจากต่างประเทศ มีทฤษฎีบทเรื่องประจักษ์
 สิงหนของ นอกจากนี้การมีจรรยาดีงามทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมให้รวดเร็ว เช่น
 พอลดีชาวจีนได้อ่านเป็นข้าราชการเป็นชนชั้นขุนนางและมีโอกาสใกล้ชิดกับชนชั้นปกครองมากขึ้น
 กล่าวโดยสรุป ในบรรดาคุณค่าของความดีซึ่งมาจากสมัยอยุธยา นั้น สภาพการณ์ต่างๆของ
 รัชกาลโกสินทร์ตอนต้นจัดได้ว่าเห็นตัวอย่างที่ดีในการมุ่งชี้ให้เห็นถึง อนาคตแห่งความเจริญที่
 กงล้อแห่งประวัติศาสตร์จะมีการเคลื่อนไปข้างหน้าเสมอไม่มีการหยุดอยู่กับที่หรือว่า ชั่วขณะเต็ม
 ทั้งหมด ในช่วงสมัยรัชกาลโกสินทร์ตอนต้น โดยเฉพาะในสมัยรัชกาลที่ 1 รัชกาลที่ 2 และ
 รัชกาลที่ 3 แม้ว่ารูปแบบของศิลปวัฒนธรรมในสมัยนั้น ภายใต้อาณาจักรปกครองแบบศักดินา
 ของสมัยอยุธยาเริ่มปรากฏอยู่ แต่ก็มีความเปลี่ยนแปลงที่เปลี่ยนแปลงไปตามที่จำเป็นแวดล้อม
 ที่เข้ามาผลักดัน ดังนั้นเราจะเห็นได้ว่า ในสมัยรัชกาลโกสินทร์ตอนต้นจะมีลักษณะเฉพาะที่
 แตกต่างจากสมัยอยุธยา ในการเปลี่ยนแปลงสภาพเศรษฐกิจสังคม ซึ่งนั่นผลกระทบทำให้เกิด
 การเปลี่ยนแปลงค่านิยม โลกทัศน์ของผู้คนในยุคนั้น ไม่ว่าจะเป็นความคิดแบบสังคมนิยม
 การมีเหตุผล การให้ความสำคัญกับการศึกษา การขยายอำนาจการค้า การสะสมทรัพย์
 ซึ่งการเปลี่ยนแปลงเหล่านี้เป็นส่วนหนึ่งจากผลกระทบจากการค้าขายกับชาวต่างชาติ โดยเฉพาะ
 ชาวจีน แต่ก็นั่นเอง เห็นข้อดีมากกว่าข้อเสีย เพราะรากฐานแห่งความเปลี่ยนแปลงเหล่านี้
 ก็มีสาเหตุให้เกิดการรวมอิทธิพลจากตะวันตกที่เริ่มเข้ามาในเมื่อปลายในสมัยรัชกาลที่ 3
 ตอนต้นในสมัยรัชกาลที่ 4 และรัชกาลต่อมาเห็นไปได้อย่างชัดเจน

ในช่วงที่ยุโรปมีการเปลี่ยนแปลงระบอบเศรษฐกิจและการเมือง เรื่องของระบอบ
 ประชาธิปไตย ในประเทศตะวันตกนั้นว่าได้อิทธิพลอันอย่างมาก หลากหลายประเทศมีการ
 เปลี่ยนไปเพื่อเริ่มก่อตั้งรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ โดยเฉพาะในยุโรป ค่อนที่จะมีมาก
 ในขณะที่สหรัฐอเมริกา ฝรั่งเศส และอังกฤษ มีการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยแล้ว
 ซึ่งในยุคนั้นเป็นระยะเปลี่ยนสมัยรัชกาลที่ 3 นอกจากนี้ชนชาติตะวันตกยังมีการเปลี่ยนไป
 ทางด้านเศรษฐกิจด้วย กล่าวคือ การปฏิวัติอุตสาหกรรม เพื่อความต้องการที่จะปรับปรุง

ประเทศของตนให้มีสภาพเจริญมากขึ้น ซึ่งการปฏิวัติอุตสาหกรรมนี้เน้นเสมือนตัวการและที่มา
 ในการถ่มร่อนเสาะแสวงหาวัตถุดิบเพื่อนำไปโรงงาน ในขณะที่เดียวกันก็เพื่อเป็นแหล่งระบายสินค้า
 ที่ผลิตได้ในประเทศของตนด้วย ทั้งนี้อะเซียนกลางนั้นมาหมายหลักในการแสวงหาผลประโยชน์
 ของชาวตะวันตก ในช่วงนั้น ประเทศอังกฤษมีอาณานิคมในบริเวณภาคใต้ของพม่า และ
 ในอินเดียน ฮอลันดาปกครองอินเดียนในแถบหมู่เกาะอินโดนีเซีย ขณะที่ฝรั่งเศส
 ก็เริ่มให้ความสนใจในการแสวงหาอำนาจในเวียดนาม ในระยะแรกที่ชาวตะวันตกเหล่านี้
 มีมือแข่งขันกันแสวงหาอาณานิคมในเอเชีย ก็หนีออกมาจากน้ำจืดทางเศรษฐกิจเท่านั้น
 แต่เมื่อระยะเวลาผ่านไป รัฐมนตรีของประเทศต่างๆ ก็เริ่มถึงถึงประโยชน์ในการที่จะให้
 ประเทศอาณานิคมเน้นเสมือนน้ำจืดเกือบทั้งหมดในการสร้างความยิ่งใหญ่ให้กับประเทศของตน
 การแสวงหาอาณานิคมในยุคหลังๆ จึงกระหน่ำโดยรัฐบาลมากกว่าพ่อค้าเอกชน ในช่วงปลาย
 สหรัชมัยรัชกาลที่ 3 ของไทย ถือว่าเห็นคุณค่าแห่งการล่าอาณานิคม หรือ ยุคจักรวรรดินิยมของ
 ชาวโลก การต่อสู้แข่งขัน เพื่อให้ได้มาซึ่งประเทศอาณานิคมนั้นมีจุดประสงค์เมื่อสิ้นสุด
 สหรัชมัยสงครามโลกครั้งที่ 1 ชาติอารยะเวลาที่ผ่านมามีเพียงญี่ปุ่น และไต้หวัน เท่านั้น
 ที่ยังคงความเข้มแข็งของอำนาจแต่จริง ส่วนจีนแม้ว่าจะจัดว่าเป็นประเทศที่มีเอกราช
 แต่ก็ได้สูญเสียผลประโยชน์และอธิปไตยไปหลายประการ การทำรัฐประหารของประเทศ
 ตะวันตก ประเทศมหาอำนาจทั้งหลายมักจะหากวิธีในการบีบรัดของโดยอ้อมถึง
 สาเหตุต่างๆ เป็นอันว่า ชาติตะวันตกเห็นว่าประเทศอาณานิคมมีความสำคัญ และ
 การปกครองของรัฐบาลก็ค่อนข้างอ่อนแอ ไร้ประสิทธิภาพ ประชาชนไม่ได้รับความยุติธรรม
 และความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินเท่าที่ควร ประการสำคัญ คือ การที่ชาวตะวันตก
 อ้างว่ารัฐบาลไม่สามารถจัดการบ้านเมืองให้สงบเรียบร้อยได้ อีกประการหนึ่ง คือ การที่
 ประเทศมหาอำนาจตะวันตก ไม่พอใจในรูปแบบเศรษฐกิจที่รัฐบาลอาณานิคมกำหนด
 เพราะค่อนข้างจะขัดแย้งกับผลประโยชน์ที่ชาติมหาอำนาจต้องการ เช่น ในกรณีของไทย
 ในรัชกาลที่ 6 เมื่อฝรั่งเศส อังกฤษ และสหรัฐอเมริกาเห็นมาค้าขายกับไทย ต้องปฏิวัติการ
 งานเมื่อใดที่จะต้องซื้อขายกันพระคลังสินค้าเท่านั้น ทุนระบบการค้าของไทยแต่ดั้งเดิม
 และชาติตะวันตกก็เห็นมาค้าขาย มั่งคั่งจะต้องเสียภาษีให้กับรัฐบาลไทยอีกด้วย อันนั้น
 ในปลายสมัยรัชกาลที่ 3 มหาอำนาจตะวันตกก็เข้ามาขอแก้สัมพันธภาพกับไทย พยายาม
 จะใช้กำลังบังคับรัฐบาลไทยให้ยอมตามความต้องการ เช่น อังกฤษ ส่งเซอร์ จอห์น นัทว็อง

เท่าที่ในไทย เพื่อทำสนธิสัญญาแพรรี เน้นจัน อีกเหตุผลหนึ่งซึ่งชาวตะวันตกใช้เส้น
 ข้ออ้างในการเข้ามามีอำนาจปกครองประเทศอาณานิคมก็คือ ทกที่ชาวตะวันตกมีความทะเยอทะยาน
 ความเจริญรุ่งเรืองของประเทศตน โดยเฉพาะในด้านวิทยาการต่างๆ มองประเทศแถบเอเชีย
 ว่าป่าเถื่อนไม่พัฒนา และ รุ่งเรืองบ้าง เพมแพรรีอารยธรรมที่สูงส่งของตนเท่าที่ในเอเชีย ซึ่ง
 ประเทศมหาอำนาจเหล่านั้นถือว่า เป็นหน้าที่ของตนที่จะนำวัฒนธรรมที่สูงกว่าเข้ามาใน
 ดินแดนที่ล้าหลังกว่าไม่ว่าจะเห็นวิธีใดก็ตาม หรือที่เรียกว่าลัทธิ "The White Man
 Burden" ของชาวจักรวรรดินิยม

ในกรณีของประเทศไทยเรา ได้พยายามทำทุกวิถีทาง เพื่อบรรลุผลแห่ง
 ความมั่งคั่งของประเทศ เพราะฉะนั้นการรู้จักเอาตัวรอด เพื่อที่จะมีหน้ามีตา เป็นประเทศ
 ที่มีเอกราชอยู่ได้อีกก็คือ การปรับปรุงประเทศตามแบบตะวันตก และมีนโยบายที่สัมฤทธิ์
 ที่เห็นว่าบางทีไทยอาจจะเสียเปรียบ แต่ก็นั่งนิ่งวิสัยดีกว่า การแข็งขัน มิฉะนั้นไทยอาจจะ
 ประสบปัญหาเช่นเดียวกัน เวียดนามที่ถูกคุกคามจากฝรั่งเศส หรือพม่าซึ่งถูกคุกคามโดยอังกฤษ
 และถึงแม้ว่าไทยจะได้อำนาจมาปรับปรุงตนเอง เพื่อให้มีความเจริญก้าวหน้าตามแบบชาติ
 ตะวันตก แต่ก็ยังคงถูกคุกคามจนต้องสูญเสียดินแดนบางส่วน คือ หัวเมืองมลายู อันได้แก่
 กลันตัน ไทรบุรี ตรังกอบู และ ปัตตานี ให้แก่อังกฤษ และสูญเสีย ประเทศเขมร และ
 ดินแดนฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงให้แก่ฝรั่งเศส และที่สำคัญคือ การเสื่อมสภาวะทางอาณานิคม
 ในประเทศไทย

ในสมัยรัชกาลที่ 3 นั้น หากหากจะมีการเข้ามาเพื่อแสวงหาผลประโยชน์
 ของชาติตะวันตก จนทำให้ไทยได้ร่วมผลประโยชน์หลากหลาย ในระยะเวลาต่อมาดังกล่าว
 มาแล้ว การเข้ามาของชาตินิยมยังมาเพื่ออีกจุดประสงค์หนึ่ง คือ การเพมแพรรี
 ศิริศาสตร์ของมิชชันนารีไปแต่สแกนท์ และคาทอลิก ซึ่งก็เป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้
 ไทยได้รู้ความเจริญ และวิทยาการใหม่ๆ จากนักเพมแพรรีศาสนาเหล่านี้ ปฏิบัติมาของ
 คนไทยต่อกรเพมแพรรีวิทยาการตะวันตกของมิชชันนารีนั้น แตกต่างกันไปตามพื้นที่
 การศึกษา และโลกทัศน์ทางสังคม ความเห็นถือว่าทางด้านวิทยาการและเทคโนโลยี
 สัมผัสใหม่มาของชาติตะวันตก นั้นว่า เป็นหัวนอกที่คึกคักในการเพมแพรรีวัฒนธรรมนิยมประเพณี
 ของวัฒนธรรมตะวันตก และศาสนาคริสต์ มาสู่ประเทศไทย ซึ่งในขณะนั้นยังใช้ชื่อว่าสยาม
 ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว การที่เข้ามาของชาติตะวันตกได้ส่งผล

กระหน่ำต่อวัฒนธรรมดั้งเดิมของไทย และนำพาซึ่งการปฏิวัติ เกิดการเปลี่ยนแปลงในหลายด้าน
 พร้อมทั้งการเข้ามาของทุนนิยมใหม่ๆ ในเวลาต่อมา ในช่วงนั้นบทบาทปฏิวัติของชนไทย
 ต่อการเปลี่ยนแปลงจากพลังมหาศาลที่มาจากภายนอกต่างก็แตกต่างกันไป แต่อย่างไร
 ก็ตาม ผู้คนทุกกลุ่มทุกกระชั้นต่างก็อยู่ในภาวะที่ต่าง "ปฏิวัติ" เพื่อให้เข้ากับกระแส
 อิทธิพล ตะวันตกที่ ไหลเข้ามาจากภายนอก

ในส่วนของผู้ที่ไทยถือว่ามีบทบาทสำคัญที่สุดเพราะว่าหน้าที่ของผู้ที่
 ตลอดจนการตัดสินใจกำหนดนโยบายต่างๆ ล้วนมีผลในทางเปลี่ยนแปลง ระบบสำคัญๆ
 ของประเทศ อันเนื่องมาจากอิทธิพลของกระแสวัฒนธรรมตะวันตก และยังมีผลต่อ
 ทักษะสติ และการกำหนดทิศทางของสังคมไทยโดยส่วนรวมอีกด้วย หลังจากที่ไทยได้
 มีตาประตูต่อวัฒนธรรมตะวันตก อมูระมะหนึ่ง อันเนื่องมาจาก เหตุผลทางการเมือง
 และนโยบายป้องกันเอกราชของประเทศ แต่เนื่องจากกระแสอิทธิพลตะวันตกก็เข้ามา
 ค่อนข้างรุนแรง ทำให้ผู้ไทยต้องแสวงหากลวิธีอันน่าอึดอึ้งหนึ่ง เพื่อความอยู่รอด
 ของประเทศ ในสมัยของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ทรงเห็นประโยชน์
 จากวิทยาการตะวันตก แต่ด้วยความเห็นหน้าปกครอง และทรงเล็งเห็นการณ์ไกล จึงทรง
 ระลึกระวังในการคบค้ากับชนชาติตะวันตกเหล่านั้น ด้วยเหตุที่ทรงเห็นว่า ประเทศ
 เพื่อนบ้านของไทยก็ตกอยู่ในภาวะที่เหมือนเมืองขึ้นของมหาอำนาจตะวันตก และทรงเกรงว่า
 อีกไม่ช้า ไทยอาจจะตกอยู่ในสภาพนั้นเช่นเดียวกัน ด้วยทรงตระหนักถึงแสนยานุภาพ
 อันไพศาลของกองทัพมหาอำนาจเหล่านั้น จึงทรงพยายามหลีกเลี่ยง เช่น เมื่อ
 เคนอร์นี ได้เข้ามากำกับสัญญาสัมพันธไมตรี ก็ทรงต้อนรับเย็นอ้อมงดี แต่ในขณะทรงประชวร
 ก็ทรงทรงพิธีกระแสน์พระราชดำรัสกับเจ้านาย โยมรนาถ (ช่วง บุญนาถ) จากมหาอาณาจักรว่า
 "การนี้ต่อไปภายหน้า... การค้าส่งครามทางสยาม ทั้งพม่า เห็นจะไม่มีแล้ว ละพื่อมูแต่ข้าง
 พวกฝรั่งให้รับให้ดี อนาคตให้เสียดีแก่เขาได้ การงานสิ่งใดของเข ที่คิดว่าควรจะเรียน
 เอาไว้ก็ให้เขาอ้อมเขา แต่อย่าให้เสียใจเสียไปทีเดียว..." แต่อย่างไรก็ตามก็ทรง
 ใฝ่ใฝ่ความเจริญ เลือกรับเอาวิทยาการตะวันตก มาใช้น้อมงั้น การสนับสนุน
 การปลูกฝิ่นของหมอนรดแล่ม เพื่อป้องกันไม่ทรัพย์สิน หรือแม้แต่ การไปรตมาล้า ให้โรงพิมพ์
 ของหมอนรดแล่มพิมพ์ประกาศห้ามปลูกฝิ่น ฝิ่นต้น ทุกสิ่งทุกอย่างที่ฝิ่นการเกี่ยวพัน
 กับตะวันตก พระองค์จะทรงกระทำด้วยความระมัดระวัง ในรัชกาลต่อมา

องค์พระมหากษัตริย์ผู้นำของไทยทรงเห็นว่า การที่ประเทศไทยจะเอาตัวรอดและป้องกันตนเอง
 จากอำนาจอิทธิพลตะวันตกนั้น คงไม่มีหนทางใดที่จะดีไปกว่า การใช้นโยบาย "เงินเข้าหัว"
 หรืออีกนัยหนึ่ง คือการ "เปิดประตูบ้าน" สือต่อกับชาวตะวันตกจากหลายชาติที่มาติดต่อ
 กับเรา เพื่อให้ชาติเหล่านั้นมีการวางอุบายอันหากินเอง พระมหากษัตริย์ไทยต้องทรงใช้
 นโยบาย เลี้ยวส่วนหนึ่งเพื่อรักษาส่วนใหม่ อ่างเช่น การยอมเสียดินแดนประเทศราช
 หลาย 4 เมือง เพื่อแลกกับสิทธิสภาพนอกอาณาเขตในสมัยรัชกาลที่ 3 ในขณะที่เวลานั้น
 องค์พระมหากษัตริย์ไทยก็ทรงให้ความพยายามอย่างยิ่งยวดในการดำเนิน พระบรมราชาบาย
 ในการปรับปรุงประเทศไทย ให้มีความเจริญรุ่งเรืองทัดเทียมอารยประเทศตะวันตกในทุกด้าน
 ไม่ว่าจะเป็นด้าน การศึกษา การแพทย์ กฎหมาย รวมไปถึงความเจริญด้านวัตถุต่างๆ
 และผลจากพระบรมราชาบายนี้เอง ก็ทำให้ประเทศไทยได้ร่วมทราบทฤษฎีวิทยาการตะวันตก
 ได้เนิ่นนานจนมาก ซึ่งสิ่งต่างๆเหล่านี้ก็ยังคงส่งผลกระทบต่อด้านชีวิต และความเจริญ
 รวมถึง ภูมิปัญญาของคนไทยในยุคปัจจุบันด้วย

สำหรับกลุ่มชนชั้นหัวหน้าก้าวหน้าก็ได้เริ่มแสดงบทบาทตั้งแต่สมัยที่ชนชาติ
 ตะวันตกได้เข้ามาในสมัยรัชกาลที่ 3 คนพวกนี้คือกลุ่มของคนหนุ่มที่มีความกระตือรือร้น
 สนใจศึกษารูปแบบวิทยาการ และเทคโนโลยีใหม่ ๆ ของตะวันตก มีการเขียนภาษาอังกฤษกันอย่าง
 แพร่หลายมากขึ้น คนไทยหัวก้าวหน้าเหล่านี้ก็อย่างเช่น วิชาญภนิกัฏฐ์ ซึ่งต่อมาคือ
 พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าอยู่หัว พระเจ้าพี่นางเธอกรมขุนอิศเรศรังสรรค์ ซึ่งก็คือ
 พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว คนพื้นเมืองชนบท พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่น
 วงศานุรักษ์สิริมา คนเหล่านี้จะให้ความสนใจ และพยายามศึกษาแลกเปลี่ยนความรู้กับมิชชันนารี
 ตะวันตก โดยมองเห็นประโยชน์ที่จะได้รับ เพื่อหาความรู้มาให้ประเทศไทย ในการปรับปรุงประเทศชาติ
 ในเวลาต่อมา

ในส่วนของคนไทยทั่วไปนั้น ก็มีกำลังเกิดวิทยาการใหม่ ๆ ของมิชชันนารีตะวันตก
 ต่างกันข้ามกั้นรู้สึกยกย่องในความสามารถ โดยเฉพาะด้านการแพทย์สมัยใหม่ และการ
 นิกราสังคม แต่ถึงกระนั้น ด้วยความผูกพัน กับระบอบสังคมที่มีพื้นฐานมาจากศาสนาพุทธ
 คนไทยจึงมิได้ให้ความสนใจในทางที่จะเปลี่ยนศาสนาเป็นศาสนาคริสต์ แต่อย่างใด
 ผลสืบเนื่องจากการเข้ามาของชนชาติตะวันตกทำให้ประเทศไทยได้รับสิ่งใหม่ๆ เข้ามา
 และต้องปรับตัวให้เข้ากับสิ่งใหม่เหล่านั้น กระแสอิทธิพลตะวันตกส่งผลให้เกิด

การเปลี่ยนแปลงและพัฒนาในหลายๆด้านที่เกี่ยวเนื่องกันภูมิปัญญาของคนไทย ทั้งทางด้าน
 การเมืองการปกครอง เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม การศึกษา วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี
 วัฒนาและการสื่อสาร ศาสนาและค่านิยม อารยธรรม ภาษา ศิลปะ ดนตรีและกีฬาทุกแขนง
 หากเราพิจารณาในด้านการเมืองการปกครองจะเห็นว่า ในอดีตตั้งแต่สมัยสุโขทัย
 อยุธยา ลักขณะทางการเมืองการปกครองจะเป็นแบบสมบูรณาญาสิทธิราช และเจ้าอาณัติ
 ของพระมหากษัตริย์ถือเป็นสูงสุด แม้แต่การดำริก็มีการผูกขาดเฉพาะโดยคนในวงราชการไว้ที่
 ศูนย์กลางเพียงคนเดียว สำหรับประชาชน โดยแกนหลักแล้วก็คือ แรงงานของรัฐ ระบบ
 เศรษฐกิจโดยส่วนรวมเป็นระบบศักดินา แม้ว่าศาสนาพุทธจะเป็นศาสนาที่คนนับถือแต่ถึงกระนั้น
 อิทธิพลของศาสนาพราหมณ์ก็มีส่วนสำคัญ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการที่พระมหากษัตริย์ให้ศาสนา
 พราหมณ์ในการเสด็จพระราชอิสริยยศ จะเห็นได้ว่าหลักคำสอนของศาสนาพราหมณ์และศาสนา
 พุทธ บางส่วนกลายมาเป็นเครื่องชี้ขาดและส่งเสริมว่าระบบการปกครองที่ถูกต้องและเหมาะสม
 ที่สุด ก็คือ ระบบการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราช ซึ่งช่วงสมัยอยุธยาตอนปลายแม้ว่าจะมีการ
 ติดต่อกันกับชาติตะวันตก แต่ในเรื่องของแนวคิดทางการเมืองการปกครองของไทยเรายัง
 เชื้อมั่นในระบบเดิม จนเมื่อประเทศไทยได้มีการติดต่อกับชนชาติตะวันตกอีกครั้ง ในสมัย
 กรุงรัตนโกสินทร์ ในช่วงนั้นหันเหห่างจากของการเปลี่ยนแปลงในหลายๆด้าน การเปลี่ยนแปลง
 แปลงปรากฎเกณฑ์ขึ้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 แนวคิด
 ทางการเมือง การปกครองของไทยเริ่มเปลี่ยนแปลง เพื่อ เสนอ เถลิง ที่ ทำหน้าที่สนธิสัญญา
 กับไทย และต่อมาไทยก็มีการทำสนธิสัญญากับอเมริกาอีก ระบบการค้าเริ่มเน้นแบบฉันท
 ของพาณิชย์ชาตินิยม ส่งผลให้รูปแบบเศรษฐกิจการค้าของไทยเปลี่ยนแปลง และจากจุดเริ่ม
 ของการเปลี่ยนแปลง ทางเศรษฐกิจนี้เอง ที่ทำให้รูปแบบและแนวคิดอันอื่นๆเปลี่ยนแปลง
 ไปด้วย โดยเฉพาะในด้านการเมืองการปกครอง เริ่มเปลี่ยนแปลงแนวคิดจากระบบสมบูรณาญา
 สิทธิราชในระบบสมบูรณาญาสิทธิราช และต่อมา ก็ค่อยๆเข้าไปสู่แนวคิดระบอบประชาธิปไตย
 ในที่สุด โดยช่วงที่ไทยเปลี่ยนจากระบบสมบูรณาญาสิทธิราชที่มีเศรษฐกิจแบบ
 พาณิชยกรรมไปสู่อารยธรรมทางเมืองแนวคิดประชาธิปไตย ซึ่งมีระบบเศรษฐกิจแบบ
 เศรษฐกิจเน้นตัวส่วนบุคคล ดังนั้น เมื่อชาวไทยติดต่อกับชาติตะวันตก ก็จึงได้รับเอา
 แนวคิดระบอบประชาธิปไตยไว้ด้วยส่วนหนึ่ง คนไทยหัวก้าวหน้าหันสายกลุ่ม เริ่มเห็นว่า

การปกครองระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์อาจจะเห็นตัวการที่ถึงให้ประเทศชาติพัฒนาไม่ได้ล้าช้ากว่าที่ควร ๑ ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 มีภารกิจต่อกันชนชาติตะวันตกมีมากขึ้น การเปลี่ยนแปลงโลกทัศน์ในอันต่างๆของคนหลายกลุ่ม โดยเฉพาะ กลุ่มชนชั้นปกครอง เน้นไปเพื่อจักษุกระแสการคุกคามของตะวันตก นโยบายเงินเข้าตที่จี้ทำให้คนไทยรับเอาความนิยมตะวันตกไว้ค่อนข้างมาก เกิดการละสม โดยเฉพาะในหมู่ของขุนนาง ข้าราชการต่างๆ จึงส่งผลกระทบต่ออย่างชัดเจนในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 เมื่อพระองค์เสด็จขึ้นครองราชย์เมื่อช่วงที่เมืองพระเยาว์อยู่ จึงมีผู้สำเร็จราชการแทน คือ เจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) จนหลังจากที่พระองค์ทรงผนวชและจัดพระราชพิธีบรมราชาภิเษกครั้งที่ 2 ขึ้น พระองค์ก็ได้ทรงต่อสู้ช่วงชิงพระราชอำนาจคืนมาได้ ช่วงสมัยแห่งการครองราชย์ของพระองค์นั้นถือว่า เป็นยุคที่ประเทศไทยกำลังเข้าภวังค์หัวเลี้ยวหัวต่อเนื่องจากภายนอกลัทธิการล่าอาณานิคมกำลังทวีความรุนแรงมากยิ่งขึ้น พระองค์ทรงกำหนดนโยบายเป็นต่างประเทศ รับอารยธรรมและการคุกคามของตะวันตก ซึ่งเป็นการกำหนดนโยบายซึ่งสืบเนื่องมาจากสมัยรัชกาลที่ 4 และการล่าอาณานิคมของตะวันตกนี้เองที่เห็นตัวการสำคัญส่งผลให้คนไทยพยายามหาทางออกและ เอาตัวรอด การถูกบีบบังคับทำให้ชนชั้นนำของสังคมไทยตื่นตัวมากขึ้น ๑ ในส่วนขององค์ประกอบทางการเมือง คือ การตั้งสภาที่ปรึกษาาราชการแผ่นดิน และสภาปรึกษาเสนาบดีของพระองค์ก็ล้วนได้รับอิทธิพลจากแนวคิดประชาธิปไตยที่มีพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้รับรู้ธรรมานุความคิดเห็นแก่หน้าที่ที่มีสายพระเนตรอันยาวไกล ทรงสั่งเชื้อพระวงศ์ไปศึกษาถึงต่างประเทศ นอกจากนั้นชนชั้นใต้มา ขุนนาง ข้าราชการไทยก็ส่งลูกหลานไปศึกษาต่างประเทศกันมากขึ้น ทำให้แนวคิดทางการเมืองอย่างตะวันตกเริ่มกว้างขวางขึ้น พระนิพนธ์ทรงเขาก็ทรงต้องการให้ประเทศชาติมีการปกครองที่ทันสมัยด้วย แต่ก็ไม่ทรงเล็งเห็นต่อประเทศไทยยังไม่พร้อมในหลายๆด้าน ดังนั้นจึงทรงมีพระบรมราชโองบายวางรากฐานไว้ในหลายทาง ดังจะเห็นได้ว่า ความเจริญต่างๆของประเทศก็ปรากฏเด่นชัดในรัชสมัยของพระองค์ รวมถึงการปฏิรูปการปกครองด้วย ซึ่งเริ่มกระทำในปีพุทธศักราช 2425 โดยในส่วนกลางมีภารกิจราชการต่างๆ ลอนหนักทำให้เสนาบดีเห็นผู้ว่าการ แยกอำนาจหน้าที่ออกจากกันเป็นสัดส่วน สำหรับในส่วนภูมิภาคซึ่งขึ้นต่อการบริหารมหาดไทย จัดให้ข้าหลวง

เทศาภิบาลซึ่งมีอำนาจการของส่วนกลางทำหน้าที่บริหารทำให้การปกครองเห็นแผนรัฐชาติ
 มีรัฐบาลกลางเดียวกันและมีเอกภาพ ขบวนการของเจ้าชายและขุนนางแผนเก่าหมดไป
 กลวิธีการปฏิรูปการปกครองที่อาศัยหลักการสำคัญ คือ การปรับปรุงโครงสร้างของการปกครอง
 องค์การบริหารส่วนกลางให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น การรวมอำนาจการปกครองภูมิภาคเข้าสู่
 ศูนย์กลาง การปราบปรามค่านิยมอำนาจในภูมิภาคต่างๆ จนกระทั่งทำให้เกิดการกบฏย่อยๆ ขึ้น
 หลายครั้ง เนื่องมาจากความไม่พอใจของขุนนางผู้สืบทอดผลประโยชน์ เช่น กบฏผีบุญ
 กบฏผีขาวผีแดง เป็นต้น ขบวนการของผู้นำปฏิรูปมาชนสมัยนั้นที่ปรารถนาการปกครอง
 ระบอบประชาธิปไตยก็เด่นชัดมากกว่าในสมัยก่อนๆ บุคคลเหล่านี้ได้เช่น พระยาสุริยวงษ์
 หลวงพิพัฒน์พงศ์ศักดิ์ (พิมพ์ สว.บางด.) เทียนวรรณ ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระ
 มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 แนวคิดที่ต้องการจะให้ประเทศไทยมีการปกครองในระบอบ
 ประชาธิปไตย และต้องการจะโค่นล้มการปกครองในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ยิ่งปรากฏ
 ชัดขึ้นโดยเฉพาะ เหตุการณ์กบฏ ร.ศ. 130 (พ.ศ. 2454) โดยนายทหารรุ่นใหม่ที่มุ่งปฏิวัติ
 การเมืองการปกครอง ซึ่งถึงแม้ว่าจะไม่ประสบความสำเร็จ แต่ก็แสดงให้เห็นบทบาท ความ
 พยายามอย่างจริงจังมากขึ้น ในส่วนของสมเด็จพระมหาธีรราชเจ้าของชาวไทย แม้ว่าพระองค์
 จะเป็นกษัตริย์แต่ก็ทรงเห็นนักประชาธิปไตย ทรงปรารถนาที่จะให้ประชาชนมีการศึกษา
 ที่ดีขึ้น และรู้จักปกครองตนเอง จึงได้ทรงตั้งพระราชมิ่งขวัญขึ้นเป็นเมืองจำลอง ชื่อว่า
 อุทิศธานี การวางรากฐานของพระองค์นำมาซึ่งการปกครองในระบอบประชาธิปไตยในรัชกาล
 ต่อมา ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 ได้ทรงพระราชทาน
 รัฐธรรมนูญให้แก่ประชาชนชาวไทยทุกคน ในวันที่ 24 มิถุนายน พุทธศักราช 2475 และ
 ภูมิปัญญาในรูปแบบการปกครองระบอบประชาธิปไตย ซึ่งไทยรับจากอิทธิพลตะวันตกนั้น
 ก็ค่อยๆ มีการพัฒนามาขึ้นเรื่อยๆ จนถึงยุคปัจจุบัน

ในด้านเศรษฐกิจ เมื่อก่อนที่คณะราษฎรจะปฏิวัติใน พุทธศักราช 2398 นั้น
 ระบอบเศรษฐกิจของไทย เป็นแบบเลี้ยงตนเอง ในด้านการเกษตรซึ่งเป็นอาชีพหลักยังเป็น
 แบบเกษตรกรรมชาติ จึงพำนักตามฤดูกาล ความรู้ทางด้านวิทยาศาสตร์ และ เทคโนโลยี
 ยังไม่ได้มีการนำมาใช้ เพราะฉะนั้นผลผลิตก็โดยเฉพาะข้าว จึงเพียงพอที่จะเลี้ยงประ
 ชนภายในประเทศเท่านั้น การค้าขายก็เป็นการค้าแลกเปลี่ยนสินค้ากันโดยง่าย การค้าระหว่าง
 ประเทศ จนกระทั่งจึงมีการติดต่อกับพ่อค้าชาวจีน มีพระคลังสินค้าควบคุมสินค้าเข้าและ

ขอออกในสมัยรัชกาลที่ 3 พวกเจ้าภคินีหมยฮาก ซึ่งส่วนใหญ่ เป็นคนจีนจ; มีอิทธิพลในการ
 ควบคุมระบอบการค้ำทำให้ส่งผลระยะยาว คือลักษณะการค้ำเสีรของประชาชนถูกทำลาย
 สันติสัมพันธ์นี้ กลับกลายเป็นผลประโยชน์ของชาวจีนที่ได้นอนกลางในการเข้าควบคุม
 ระบอบเศรษฐกิจ ส่วนในเรื่องการเก็บภาษีอากรในรูปภคินีที่อื่น ในสมัยรัชกาลที่ 1 เก็บภาษี
 ในรูปของผลผลิตไม่ใช่เงินตรา เพราะในขณะนั้นยังไม่นิยมใช้เงินเป็นตัวแลกเปลี่ยน
 คนจีนเริ่มเข้ามาค้าขายทางการค้าในระดับย่อยจนถึงระดับใหญ่ ในสมัยรัชกาลที่ 2
 โดยความร่วมมือกับพวกขุนนาง และเจ้าชาย พอมาถึงสมัยรัชกาลที่ 3 การเก็บภาษี
 ใช้วิธีผูกขาดสินค้า และวิธีทรงประมูล ทำให้รัฐบาลมีเงินมากขึ้นพร้อมกันอิทธิพลของ
 ชาวจีนทางด้านการค้าที่สูงขึ้นด้วย เมื่อมีการทำสนธิสัญญาเนาว์ริงกับอังกฤษ ในสมัย
 รัชกาลที่ 4 ขบวนการทางเศรษฐกิจของไทยจึงผูกพันกับโลกภายนอกมากยิ่งขึ้น มีการ
 ติดต่อค้าขายกับต่างประเทศ ราคาสินค้าไทยเฉพาะข้าวสูงขึ้นทำให้ประชาชนมีฐานะ
 ทางเศรษฐกิจดีกว่าเดิมทำให้สังคมไทยมีชนชั้นกลางเกิดขึ้น ซึ่งก็เทียบกันสมัยก่อนหน้า
 จะมีแต่พ่อค้าที่รับราชการกับไพร่เท่านั้น การเติบโตของชนชั้นกลางทวีเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ
 จากสนธิสัญญาเนาว์ริง อังกฤษให้ไทยเก็บภาษีสินค้าต่างประเทศได้ไม่เกินร้อยละ 3 ทำให้
 รัฐบาลเลิกผูกขาดการค้ากับต่างประเทศ ประชาชนมีสิทธิค้าขายกับต่างประเทศได้โดยตรง
 ครั้นถึงในสมัยรัชกาลที่ 5 ถึงแม้ว่าประเทศไทยจะไม่ได้จากเมืองอาณานิคมของประเทศ
 ตะวันตก แต่เราก็ได้รับผลกระทบทางอันเศรษฐกิจอย่างมาก รูปแบบเศรษฐกิจแบบ
 เดิมของไทย ถูกกำหนดโดยระบอบเศรษฐกิจแบบอุตสาหกรรมของตะวันตก ระบอบเศรษฐกิจ
 ที่ได้รับอิทธิพลจากตะวันตกนี้ แม้ว่าส่งผลไม่มากนักในช่วงระยะสมัยรัชกาลที่ 4 และ
 รัชกาลที่ 5 แต่เมื่อเวลาผ่านไป ในยุคหลัง จะเห็นได้ว่าเศรษฐกิจของไทย เริ่มเข้าไปเกี่ยวข้องกับ
 ทุนการผลิตและการค้าอุตสาหกรรมมากขึ้น นอกจากนี้ อิทธิพลการเข้ามาของ
 ตะวันตกยังมีผลให้คนไทยมีอาชีพใหม่ๆ มากขึ้น ภูมิปัญญาของคนไทยเริ่มตื่นตัวและ
 หันมาทำธุรกิจใหม่ๆ ในวงกว้างขึ้น มีการเปิดโอกาสให้เอกชนเข้ามามีส่วนร่วม
 ในระบอบเศรษฐกิจมากกว่าแต่ก่อนแล้วมีบทบาทขึ้นเรื่อยๆ

หากพิจารณาภูมิปัญญาไทยในแง่ที่เกี่ยวข้องกับสังคม วัฒนธรรม วิถีชีวิต
 ความเชื่อ คตินิยมค่านิยม โลกทัศน์ รวมทั้งขนบธรรมเนียมประเพณีของคนไทยแล้ว
 จะเห็นได้ว่า ภูมิปัญญาอันต่างๆ เหล่านี้มีพื้นฐานมาจากภูมิปัญญาดั้งเดิมของท้องถิ่น

กล่าวคือ จะมิถูกนิยามว่าที่มีวัฒนธรรมเป็นฐาน ไม่ใช่จิตนาการสูง มีคุณธรรมสูง มีคุณ
 ความสำคัญของจริยธรรมมากกว่าวัตถุธรรม และมีความเชื่อมโยงไปสู่คุณธรรมที่ลึกซึ้ง
 คนไทยมีการสั่งสมภูมิรู้ในแง่ของการทำงานหนักมาตั้งแต่อดีต เห็นพินิจฐานในการ
 ดำรงชีวิต มีทั้งศิลปะผสมและสร้างสรรค์จากพื้นฐานระบอบเศรษฐกิจเกษตรกรรม เกือบ
 เป็นความสัมพันธ์ในสังคมซึ่งครอบครัวไม่ถึงค่านิยม อุตสาหกรรม ฆราวาส การแบ่งกบ
 วิถีพุทธา สิ่งเหล่านี้เป็นรากศัพท์ของสังคมไทย สภาสังคมไทยในอดีตอาจรวม
 ไปได้ว่าเห็นสังคมเกษตรกรรม สังคมครอบครัว สังคมหมู่บ้าน สังคมศาสนาและคุณธรรม
 คนไทยสมัยก่อนทำการเกษตรโดยอาศัยธรรมชาติเป็นหลัก และรู้จักประณีตวิจิตร
 เครื่องมือต่างๆ จากวัสดุที่มีเพื่อใช้ในการเกษตรและในครัวเรือน คนไทยมีการผลิตเพื่อ
 ให้พอกินพอใช้เท่านั้น เช่นชีวิตที่สมถะและเรียบง่าย คนไทยมีอุปนิสัยรักแรง ยิ้มแย้ม
 แจ่มใส เวลาทำงานเกษตรกรรม เช่นการไถนา จะมีการ "ลงแขก" ร่วมแรงร่วมใจกัน
 สร้างความสามัคคีกันและเชื่อมความสัมพันธ์ ประเพณีการละเล่นของไทยก็มีจำนวนมากน้อย
 ที่มีที่มาจากการทำงานเกษตร ซึ่งเป็นผลให้คนไทยไม่เครียด ไม่จริงจังกับการดำเนิน
 ชีวิตหาก คนไทยไม่เคร่งครัดในเรื่องเวลา จะทำงานก็พอแก่ที่มุ่งหาผลตอบแทนเป็นส่วนใหญ่
 สังคมมีความสงบร่มเย็นทำให้คนไทยมีอุปนิสัยอีกอย่างหนึ่งก็คือ รู้จักพอ ไม่มักได้
 ความสัมพันธ์ของคนในครอบครัว และสังคมมีไปอย่างแน่นแฟ้น มีการรักพวกพ้อง
 มาตานิพ้อง คนไทยมีความกตัญญูรู้คุณเคารพผู้อาวุโส ฆราวาสไทยอันอาจมาจากคนไทย
 สร้างสรรค์ขึ้นก็เนื่องมาจากสิ่งเหล่านี้ ในเรื่องของทรงต่างๆ สภาภูมิประเทศ และ
 ภูมิอากาศสำคัญที่มีส่วนสำคัญต่อการ คำนึงประณีตวิจิตรเพื่อใช้ในโอกาสต่างๆของคนไทย
 ซึ่งนับว่าเป็นภูมิปัญญาไทยดั้งเดิม สิวัดมณฑลหรือมณฑลเทศาภิบาลและอิทธิพล
 จากภายนอก อย่างเช่นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4
 ทรงเปลี่ยนแปลงขนบธรรมเนียมประเพณีของไทยหลายประการนี้มีความสอดคล้อง
 กันแทบจะภายในการปฏิรูปประเทศอันอื่นเพื่อป้องกันไม่ให้เกิดประเทศต่างๆ โดยสม
 ชาติตาเห็นตากองว่าประเทศไทยเป็นประเทศที่ไร้อารยธรรม และยกสิ่งเหล่านี้ขึ้นมาเป็น
 ข้ออ้างในการทำแกว่งแกว่งกิจการภายในประเทศ การแบ่งกบเป็นขนบธรรมเนียม
 ประเพณีอันแรกก็พระองค์ทรงส่งพระทัยในการที่จะปรับปรุง ทรงมีพระราชดำริที่
 ทรงแจ้งราชการไทยไม่สงบเพื่อเวลาทำเนืองนี้ เห็นสิ่งทีล้าสมัย ทรงแจ้งประเทศ

โดยเหตุที่ชาติตะวันตกที่รุกรานในศตวรรษที่ 19 ได้เข้ามาเป็นอาชญากรของประเทศของชนชาติไทย
 เห็นพวกที่เข้ามามีอำนาจในสยามโดยที่ตัวนั้นพระองค์จึงไปได้นั้นที่ราชกรทุกคนยอมเสีย
 เวลาเข้าเฝ้า เช่นตัวแรก ส่วนตัวในราชสำนักยังมีทรงแต่งตัวที่ประณีต อวดงาม
 ในแบบไทย คือ นุ่งผ้าสีบสายทอง ห่มสีไม่ปัก มีเครื่องประดับมากมาย เช่น สร้อย
 (สายรัดเอว) พาดูริ้ว (เครื่องประดับแขนหรือของอันแขน) สร้อยปลั่งวาท (สร้อยขนาบ)
 ห่มทรง (เครื่องประดับอก) แหวน แล่ ตุ่มหูเพชร เป็นต้น เด็ดที่ไทยสมัยนั้น ยังนิยม
 ไว้ผมจุก ถ้าเป็นผู้มีฐานะมากจะมีทรงประดับ เช่น ในเสื้อผ้า เครื่องแต่งกายของเด็กร
 สำหรับเด็กหญิงใช้เสื้อคอกลมสีระบายลูกไม้ที่คอ สตรีไทยสมัยนั้นนิยม
 สวมเสื้อคอกลมมีคอ รัดรูป แขนยาวทรงกรนอก นุ่งผ้าโจงกระเบนห่มเสื้อ ห่มสีไม่ปัก
 หรือ คาดแพรห่มเสื้อ แขนกรนอกอีกชั้นหนึ่ง สวมหมวกที่โลงข้อเท้า ซึ่งยึดถือเป็นยศ
 เก่าแก่ของไทยของไทยว่า สตรีที่สวมที่โลงข้อเท้า เป็นหญิงที่ยังไม่แต่งงาน มักนิยม
 ห่มสีไม่ปัก นิยมไว้ผมจุก ไว้เส้น ผัดหน้าด้วยกระแจะ จันทน์หรือ แป้งขอล สวมประจิม
 ผิวในผิวเสื้อสีของสยาม ตามคตินิยมของสมัยนั้น โดยทั่วไปยังไม่สวมรองเท้า ในการ
 ที่ต้องออกทำงานกลางแจ้งจะแต่งตัวแตกต่างจากเมื่ออยู่กับบ้าน คือ อดอยู่ในบ้าน
 ปกติจะห่มผ้าแถบ แต่เมื่อออกทำงาน กลางแจ้ง จะสวมเสื้อหรือถุงเท้าที่ห่มตามแบบ
 เหมือนในอินเดีย และชุดต่อมาที่ปรากฏว่า ทรงห่มผ้าแถบหมดไป เนื่องจากเห็นว่า
 ไม่สุภาพ ในการไว้ผมของคนไทยในยุคนั้น แม้ว่าส่วนใหญ่จะไว้ทรงมหาดไทย แต่
 รัชกาลที่ 4 ก็ทรงเปลี่ยนผู้รับ แล่ เริ่มในการไว้ผมเลียนแบบฝรั่ง ชาติตะวันตก ซึ่ง
 จะเห็นได้จากพระบรมฉายาลักษณ์ที่ของพระองค์ ส่วนในด้านการบริหารราชการ พระองค์
 ทรงมีพระราชดำริเริ่มให้มีการเปลี่ยนแปลง ตามอารยธรรมตะวันตก เช่น ทรงตั้ง
 แขนกรหนึ่งขึ้นที่ขึ้นของคนไทยแต่เดิม ในระบอบแรกๆที่คนไทยต้องปรับตัว การ
 ราชการของไทยให้เข้ากับตะวันตก คือ ท้องจ. มีผู้มาเสกน้อย เช่น เมื่อเริ่มตั้ง
 ในระบ. แรกคนไทยจะขึ้นไปนั่งจัดสมาชิก นั่งพับเพียบบนเก้าอี้ จนต้องมีการ
 ราชไทยทรงประกาศแนะนำเก้าอี้หนึ่งเก้าอี้ ประเพณีทั้งหมดในการเข้าเฝ้าพระองค์
 รัชกาลที่ 4 เริ่มให้เปลี่ยนแปลง ทูลเกล้าฯ นอกเหนือจากการที่เจ้าอาชญากรต้องสวมเสื้อ
 เวลาเข้าเฝ้า เพราะคนไทยแต่เดิมนั้น เมื่อเข้าเฝ้าต้องถอดกระเปาะ เก้าอี้ไว้ก่อน
 หรือมทั้งหมอบตสนน เข้าเฝ้าพระมหากษัตริย์เพื่อ เสด็จ จอต้น เมาครั้งเข้าจากที่ใต้ฐาน

ง่าย ๆ ทุกอย่าง และ สบาย ซึ่งส่วนหนึ่งอาจจะมาจากพื้นฐานทางศาสนาพุทธ ก็เป็นได้
 ประเพณีการเล่นต่างๆของไทย ได้รับการติดกัน และ สัมผัสอย่างกลมกลืน แต่โบราณกาล
 นั้นยังแค่เล่นกันเอง ในช่วงชีวิตของคนไทยคนหนึ่ง จะได้สัมผัสกับความบันเทิงซึ่งไม่ใช่ว่า
 ชื่อหน้าที่ว่านั้น เช่น เด็กไทยสมัยก่อนจะมีความสนุกสนานกับมอญซ่อนผ้า ซี่งไม้สังเวย
 ลูกหนัง หมากก้าน จี่จี่ ตีจ้ำม ซี่งไม้ก้านกล้วย ซึ่งไม่ต้องใช้อุปกรณ์อะไรมาหนัก
 ส่วนใหญ่ กระด: เล่นของเด็กไทยเหล่านี้ สามารถเล่นได้ทั่วประเทศหลายๆคน จากจุดเริ่ม
 ในสิ่งเล็กๆน้อยๆเหล่านี้เองที่ช่วยเสริมส่งให้คนไทยมีความรักสามัคคีสามานสามัคคีกัน
 คนไทยนั้นแม้ว่าจะมีเรื่องกระทบกระทั่งกันบ้างในกลุ่มเดียวกัน เมื่อเวลาที่มันเสียงสอง
 แต่เมื่อ ประเทศไทยแลเห็นห้องรับชาติ ได้รับความเดือดร้อนอันเนื่องมาจากภัยคุกคาม
 จากภายนอก คนไทยก็จ: รวมพลังกันอย่างเต็มที่ขอเสนอ ประเพณีต่างๆของคนไทยที่สืบเนื่อง
 มาตั้งแต่โบราณที่นี้เกี่ยวข้องกับ: ไม่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมทางศาสนา ก็ล้วนแต่มีจุดมุ่ง
 ให้ภาพลักษณ์ของคนไทยมีความเข้มแข็ง และ เห็นตัวของตัวเองมากขึ้น เช่น ประเพณีสงกรานต์
 ซึ่งก็มีความเหมาะสม เพราะประเทศไทยเป็นเมืองร้อน ประเพณีลอยกระทง ซึ่งแสดงถึง
 ลักษณะจิตวิทยาของคนไทยที่มีความกตัญญูรู้คุณ ประเพณีแข่งเรือ ซึ่งเกิดขึ้นเพราะประเทศไทย
 มีแม่น้ำลำคลองจำนวนมาก ประเพณีตรุษพระนักษัตรแลหาขวัญ ซึ่งก็ทำสืบต่อกันมาจนถึง
 ปัจจุบันเพราะประเทศไทยเป็นประเทศเกษตรกรรม ประเพณีที่เกี่ยวกับพิธีกรรมศาสนาก็มี
 มากมาย อาทิ ประเพณีทอดนวด การทำบุญวันสารท วันตรุษ ประเพณีทอดสงฆ์
 ชักพระ เวียนเทียน ทำบุญตักบาตร เป็นต้น นอกจากนี้ความเชื่อดั้งเดิมของ
 คนไทยยังเชื่อในเรื่องไสยศาสตร์ ซึ่งเราจะได้เห็นได้จากพิธีกรรมในหลายแง่ เช่น การตั้งชื่อ
 การผูกพันดูยามในการจัดงานพิธี เป็นต้น ประเพณีการแต่งงาน งานศพก็เป็น
 พิธีกรรมที่ค่อนข้างศักดิ์สิทธิ์ของคนไทย ถ้าจะนับภาพประวัตินี้ศาสตร์ในอดีตกาลมา
 พลิกดูอีกคว้พบว่า ชาติไทยนั้น มีขนบธรรมเนียมประเพณีอันเก่าแก่มาช้านาน และ มี
 มากมายสืบต่อมาจากยุครัตนโกสินทร์ตอนต้น และ เมื่อชาติตะวันตกได้เข้ามา
 ขนบธรรมเนียมประเพณีและ ภาษากาอันเก่าแก่ของไทยได้ถูกทำลายลง ทั้งนี้
 อาจจะเกิดเนื่องมาจากปัจจัยในส่วนของคนไทยเองด้วย สิ่งหนึ่งซึ่งเป็นตัวแปรสำคัญ
 ที่สุดที่ทำให้ " ฆราวาสทางวัฒนธรรม " ของไทยในนสายต้นต้องพบกับจุดจบ หรือ
 เสื่อมถอยลง ก็คือ สภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป วิถีชีวิตของคนไทย เริ่มเดินเข้าหา

จิตวิญญาณที่แท้ แล่: ก็ต้องเป็นที่ยอมรับว่าคนไทยจำนวนมากหลงใหล แล่: พอใจกับความสุข: ความ
สบายจากอิทธิบาทธรรมยิ่งในหมู่ซึ่งร่วมมาจากต. เว้นแต่คนนั้นเอง

คติธรรมเชื่องช้าๆที่ถือปฏิญัตติกัมมัฏฐานมีหลายประการ ซึ่งมีที่มาจาก ศาสนา
พราหมณ์ ศาสนาพุทธ แล่: สภาพทางสังคมของคนไทย คนไทยสมัยก่อนเชื่อ
ในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ภูตผีปีศาจ เทวดา อิทธิปาฏิหาริย์ แสดงถึงคติธรรมเชื่องช้า
ตาคังมาตย์แต่บรรพบุรุษยุคดึกดำบรรพ์ คติธรรมเชื่องช้าๆจะเห็นได้จากเรื่องลงจาก
ถ้ำขุขันธ์ศิลปกรรมประวัติศาสตร์ เทคโนโลยีสมัยใหม่ ซึ่งสามารถพิสูจน์ได้ ในตำราสังคม
โศภน คติธรรมเชื่องช้าๆโดยบทนำของพระราชาธิราชเจ้า

เรื่องทั่วไปเกี่ยวกับวิถีชีวิต เช่น การแต่งงานของหนุ่มสาวในสมัยก่อนนี้ เป็น
การคลุมถุงชน อันเนื่องมาจากสังคมที่ยังแคบอยู่ หญิงไทยสมัยก่อนไม่ค่อยที่จะมีโอกาส
คบปะผู้คนนอกนอกหัก นานมากของผู้หญิงเห็นแก่แต่เพียงรับทรัพย์ไม่ได้รับสิทธิ
เสรีภาพเท่าที่ควร เห็นได้จาก ผู้ชายมีสิทธิมีกรรมสิทธิ์ในสาขาคนโดยที่ผู้หญิงไม่มีสิทธิ
ที่จะเรียกร้องอะไรหากัน ต้องอยู่กับเข่าเข้ากันเรื่อย ในผู้ชายเป็นฝ่ายทำมาหากินเลี้ยง
แต่ถึงกระนั้น ครอบครัวไทยซึ่งเป็นครอบครัวใหญ่ก็อยู่กันไต่ ตัวนิสสัยที่รู้จัก
พอประน แล่: ให้อภัย ซึ่งแตกต่างจากยุคหลังๆที่สังคมเปิดกว้างกว่าเดิม หญิงชาย
มีสิทธิที่จะเลือกคู่ครองได้ตามสมควรตามพอใจของตนเองมากขึ้น แต่ก็มีปรากฏว่าครอบครัวไทย
ใหญ่หลังๆไม่ค่อยอบอุ่นเท่าที่ควร แล่: นั่นมัน เรื่องของการหาร้างก็ยิ่งเพิ่ม
จำนวนมากขึ้นเป็นลำดับ จนถึงปัจจุบัน วัฒนธรรมหลายประการที่ขัดกัน เดิมทีก็สังคม
แล่: ค่านิยมที่เปลี่ยนไป แต่ก็นั่นแหละเป็นข้อดีที่ว่า ห้ามตั้งแต่วัฒนธรรมภูมิปัญญาที่ต่าง
ที่ต่างกันในประชาชาติไทย มาหากัน สิทธิคุณค่า แล่: ความสามารถของหญิงไทยได้เพิ่มการ
ยอมรับจากสังคมมากกว่าแต่ก่อน พระมหากษัตริย์ของไทยหลายพระองค์ ทรงยกย่อง
พระมเหสีในทรงมีฐานะ เท่าเทียมพระองค์ หรือบางคราว เมื่มีกิจการงานเมื่อ
ต้องเสด็จไปขังที่ต่างๆ ก็ได้ทรงมอบหมายให้พระมเหสีปฏิบัติราชการแทนพระองค์

สำหรับภูมิปัญญาไทยในอันการศึกษาค้นคว้ารู้ นั้น จัดได้ว่า เป็นจุดเริ่ม
แรกๆของภูมิปัญญาอันที่เรียกว่าการศึกษาที่แท้ โลกทัศน์ แนวความคิด ค่านิยมต่างๆ
ของคนไทยเปลี่ยนแปลงไป ตามแบบอย่างตะวันตกมากขึ้น รวมทั้งการศึกษาเป็น
เครื่องมือสำคัญในการพัฒนาคุณภาพ วัฒนธรรม เป็นจุดเริ่มต้นในการสร้างสังคม

และ ความเจริญทางเทคโนโลยีอีกมากมายหลายด้าน จ. สังเกตได้ว่า นับตั้งแต่ชาติ
 ตาวันตากได้แตกแยกออกจากกันแล้ว สัมพันธ์กันไทย ทำให้สมอบตอนของคนไทยที่มีต่อวิหภาพ
 สมัยใหม่ เทคโนโลยีใหม่ๆ ร่วมถึง อุตสาหกรรม จนพบธรรมคือยอมประ. เพลื่อตาวันตากนั้น
 เติบโตอย่างกว้างขวางและรวดเร็ว เช่นเดียวกับผู้นำไทย ซึ่งจะมีให้ความชื่นชมและ สันติ
 ในสิ่งแปลกใหม่นี้ แม้รัฐบาลไทยก็ไม่ได้อีกที่รอคอยของต่อตำแหน่งแห่งประ. เกรือ
 แห่งชนชาติด้วยกัน ก็มีคนไทยบางกลุ่ม โดยเฉพาะกลุ่มชนชั้นนี้ พยายามที่จะ ศึกษา
 ทศวรรษ เพื่อความเข้าใจในวิหภาพสมัยใหม่ให้มากที่สุด เพื่อที่จะนำความรู้ที่ได้
 จากการศึกษาเหล่านี้มาปรับปรุงประเทศชาติและ คนไทยชาติ โดยเมื่อเทียบตามช่วงสมัย
 ก่อนและหลังการล่มสลายของตาวันตากในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ จะเห็นว่า ในสมัยรัชกาลที่ 1
 ถึงรัชกาลที่ 3 การศึกษาของไทย ก็คือการศึกษาในสมัยเก่า ที่ไม่ยอมมีอะไรแปลกใหม่
 จนมาถึงสมัยรัชกาลที่ 4 ที่ชาติตาวันตากเข้าจากอาศัยติดต่อสัมพันธ์กับไทย จนแผน
 การศึกษาของไทยจึงเริ่มเปลี่ยนแปลงพลิกผันไปกว่าเดิม ในสมัยรัชกาลที่ 1 การสนธิ
 เรื่องของการศึกษาค้นคว้าไปกับศาสนา ช่วงนั้นบ้านเมืองยังไม่สงบศึก มีการสั่งเสริม
 ขึ้นสู่ทางอันวรรณคดี มีการสั่งดาบพระไตรปิฎก และ ตารากรรมหมายเวลาตามดวงจันทร์
 ในสมัยรัชกาลที่ 2 ก็คือได้ทำ การศึกษารุ่งเรืองพอสมควรโดยเฉพาะ องค์พระมหากษัตริย์
 ทรงให้ตามสนพระทัยและสนทนสนทน โดยเฉพาะ ด้านศิลปะ และ วรรณคดี ในสมัย
 รัชกาลที่ 3 มีความเจริญ แปลกใหม่ขึ้นมา คือ มีการพิมพ์ปฏิทินในรัชกาลนี้ถึง 2 คน
 คือ อุดมพุ่มและ อุดมสุวรรณ ทั้งยังมีการมีมหาดิทยาลักษณ์แห่งแรกของไทย คือ วัดพระเชตุพน
 อัมพวัน ของจีนรัชกาลที่ 4 คนไทยเริ่มเสด็จออกตามสนธิในศาสนา และ วรรณคดีไทย
 จงหา ได้ขงกันก็เริ่มเรียนภาษาต่างประเทศจากพวกมิชชันนารี เพราะในการติดต่อกัน
 หากไม่รู้คำภาษาของกันและกันย่อมเป็นการลำบาก ในรัชสมัยของพระองค์นั้น มีการ
 ภายสิขสิทธิ์เกิดขึ้น เช่น ศรี. เรกด้วย บุคนี้ชนชั้นผู้น้อยสายกลุ่มได้ไปรับตามสนธิและ
 ตาม คำศัพท์ในการศึกษาตามโรงเรียนอันต่างๆของตาวันตากอย่างจริงจังมากขึ้น ทำให้มี
 ผลงานใหม่ ๆ ออกมา ซึ่งแสดงถึงความสามารถที่ไม่ช้าจนเขาตา จะเห็นได้ว่า ในขณะ
 พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงครองเมืองนั้นเป็นนักอนุรักษนิยม พระองค์
 ทรงเกรงว่า อุตสาหกรรมตาวันตากที่เข้ามาจะเป็นตัวทำลายภูมิปัญญาดั้งเดิมของคนไทย
 แห่งพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว กลับเป็นพระมหากษัตริย์ที่สนพระทัยในการ

ศึกษาเทคโนโลยีชีวภาพชาติตะวันตกจึงไม่ใช่เรื่องแปลกที่บุคคลในวงการวิทยาศาสตร์พากันสรรเสริญ
 พระองค์ว่าทรงเป็น พระบิดาแห่งวิทยาศาสตร์ไทย ทรงสนับสนุนให้ประชาชนมีคหามร
 ศึกษาศึกษาอีกเท่าเดิม เช่นนโยบายของยูนิไทป์ไทยที่ส่งเสริมการพบทวีในระดัสนั้น และ ระบุ ยาว
 เพื่อคุณประโยชน์หลายประการนอกเหนือจากที่ระบุคือช่วยส่งเสริมการพบทวี เช่น เพื่อฝึกฝน
 อาชีพให้แก่ประชาชน เพื่อ เตรียมคนเข้ารับราชการ และ การวางพื้นฐานการปกครอง เช่น ต้น
 ในสมัยรัชกาลที่ ๑ และ รัชกาลที่ ๒ ได้มีการจัดตั้งโรงเรียนขึ้นหลายแห่ง เพื่อเอื้ออำนวยการศึกษา
 จากทั่วทุกแห่ง แม้ว่าความรู้ที่ทันต่อ เราจะได้รับผ่านทางมิชชันนารี แต่ถึงกระนั้น คนไทย
 ก็ได้สนใจศึกษาค้นคว้าด้านวิทยาศาสตร์โดยมีเหตุผลที่คนไทยใช้รับจากภายนอกมาโดยไม่ยอมรับ
 ตัวนั้น แม้จะมีผู้ยกย่องไทยในยุคนั้นๆ ส่วนหนึ่งจะมาจากภูมิปัญญาตะวันตก แต่ก็ยังอยู่บน
 พื้นฐานของพุทธศาสนา

คงไม่มีใครปฏิเสธว่า ศิลปะ, วัฒนธรรม รามทั้งดนตรี อกษา และ วรรณกรรม คือ
 เครื่องสะท้อนความเป็นไปของยุคสมัยต่างๆ และสะท้อนถึง ภูมิปัญญาแบบอารยธรรม
 สุโขทัยบรรลได้ดีที่สุดใน สมัยนี้ เมื่อแรกเริ่มศิลปวิทยาการตะวันตกได้เข้ามา
 ตัวเติม ตัวอื่นๆของคนไทย ก็ยอมรับ และรับเอาเข้ามาในส่วนนี้ด้วยเช่นกัน แม้ในอดีตร
 รูปแบบของ ศิลปะ, ดนตรี และ วรรณกรรมไทยจะมีที่เปลี่ยนแปลงไปบ้างตามยุคสมัยและ
 การเวลา แต่ก็ไม่รุนแรงเท่ากับการเปลี่ยนแปลงไปบ้างตามยุคสมัยและ
 โภคินทร์ตอนต้น คนไทยเคยนิยมในวรรณคดีร้อยกรอง พอมาถึงช่วงรัชกาลที่ ๑ เป็นต้นมา
 คนไทยเริ่มหันเหความสนใจไปสู่อื่นๆอย่าง ร้อยแก้ว นวนิยาย เรื่องสั้น และ เรื่องแปล
 มากขึ้น จนท้าวหรือการกลายเช่นเดียวกับที่กล่าวมาในพระชนม์ชีพของคนไทย จนเพลง
 เพลงหรือดนตรีพื้นเมืองไทยเดิมที่ไพเราะอ่อนหวาน ก็กลายกลายเป็น เพลงมาร์ช
 เพลงปลุกใจ และ เพลงที่มีคำมอธ "สากล" มากขึ้น งานศิลปะไม่ว่าจะเป็นจิตรกรรม
 สถาปัตยกรรม ประติมากรรม ก็มี การ "ผสม" กันระหว่างแบบไทยกับแบบตะวันตก เช่นได้
 จากพระบาท ๑ อาคารสถานที่ ขึ้นเรือนของคนไทยในสมัยหลังรัชกาลที่ ๑ เป็นต้นมา
 การผสมศิลปะเหล่านี้ คือการปรับปรุงให้เข้ากันได้กับแบบตะวันตก และ ความพอใจของคนไทย
 เห็นว่าสวยงาม

ภูมิปัญญาไทยในอดีตการยอมรับจากกันทั้งทาง เทคโนโลยีสมัยใหม่

เป็นอีกบทหนึ่งที่มีผลกระทบค่อนข้างรวดเร็ว ซึ่งสนับสนุนให้ทบทวนต่อสื่อสาร และ การควบคุม
 ของไทยศตวรรษที่มีระบบสาธารณสุขที่ทันสมัยกว่าเดิม โดยคนหาโรคภัยที่
 การอนามัยสาธารณสุข คนไทยได้รับการรักษาพยาบาลที่ทันสมัยใหม่ จนทางของ
 ยาทักษะสุขภาพเริ่มลดลงพร้อมกับจำนวนของยาฝรั่งเพิ่มมากขึ้น แต่ถึงอย่างไร คนไทย
 ก็ยังเป็นคนไทยที่นางศรีก็นำเอาความเชื่ออันเดิมที่พิสูจน์ไม่ได้มาปะปนกับโลกของ
 วิทยาศาสตร์แผนใหม่ได้อย่างน่าพิศวง

การมองภูมิปัญญาไทยย้อนรอยอดีตจำนวนจนถึงยุคปัจจุบันทำให้เรามองเห็น
 พัฒนาการที่ก้าวหน้าขึ้น แต่ในขณะที่เราเห็นคนไทยการมองให้ลึกซึ้ง และ การศึกษา
 ให้ถ่องแท้ถึงคุณค่าของภูมิปัญญาไทยดั้งเดิม และมองการแสวงหาพัฒนาการที่ทันสมัยใน
 เทคโนโลยีใช้สายตาคือเป็นกลาง จงทำให้การปรับเปลี่ยนและ การผสมผสานเป็นไปในลักษณะ
 ที่ สรวิ สรรค์ และพัฒนาขึ้นมาใหม่ ทำให้ภูมิปัญญาไทยดั้งเดิมสามารถมีพลังพลวัติ เพาะ
 ปลูกเมล็ดพันธุ์ที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาประเทศ การรับอย่างใช้ปัญญาพิจารณาควรสนใจ
 ในสิ่งที่มีความสำคัญอย่างแท้จริงของวัฒนธรรมที่ใช้อยู่แต่เปลี่ยนแปลงมาก สิ่งที่สำคัญที่สุด
 คือการยกย่อง ส่งเสริม จรรโลงภูมิปัญญาไทยดั้งเดิมของเราด้วย พระพุทธศาสนา
 สอนให้ใช้ "โยนิโสมนสิการ" คือ ความรู้จักคิด รู้จักพิจารณาโดย แบบค่อย ๆ ไปให้สามรถ
 ที่จะเลือกเห็น ส่วนดี และประโยชน์ของทุกสิ่ง หนีไปสู่การที่ตนเองได้ในระดับสูงสุด
 การประมวลเอาภูมิปัญญาไทย และ ภูมิปัญญาตะวันตกมาใช้อย่าง ถูกต้องจะเป็นแนว
 ผลักดันสู่ก้าวสำคัญให้เกิดพลังสร้างสรรค์ สืบเนื่อง เชิดชูเกียรติคุณของชาติ และ
 ศักดิ์ศรีของคนไทย ให้วัฒนธรรมก้าวต่อไปตามชนบทเหล่านั้น.

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

หนังสือและเอกสารอ้างอิง

ประสิทธิ์ รุ่งเรืองรัตนกุล. ผลกระทบของแนวคิดเศรษฐกิจที่มีต่อแนวคิดทาง

การเมืองของไทย พ.ศ. 2369-2454. กรุงเทพฯ: พิสิส, 2522.

จารดี มหพันธ์. วัฒนาภิวัตน์ ยุคปรับปรุงประเทศไทย. ฉบับที่ 1: คณะสังคม
และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ บางเขน, 2524.

จารุธรรม ไชยขจร. ศึกษานโยบายเศรษฐกิจไทย. กรุงเทพฯ: ชาติวิทยา
ประวัติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ,
2520.

ศาสตราจารย์ ทวีเกียรติ ติงสวณิช. สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าจุฑาธุชธราดิลก
ราชกุมารี ทรงเจริญพระชนมายุ ครบ 36 พรรษา (หรือทรง
รับเสด็จ). ภูมิปัญญาไทย. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการสมเด็จกนิษฐาธิราช,
2534.

วิไลฉายา อารยธรรม. ภูมิปัญญาไทยกับอารยธรรมตะวันตก. กรุงเทพฯ:
ชาติวิทยาประวัติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ,
2530.

ศรีทองศักดิ์ ศิลาภรณ์. ไทย 5 ชุด. กรุงเทพฯ: ศิลาภรณ์การพิมพ์, 2506.
ชัย เรืองศิลป์. ประวัติสังคมไทยสมัยโบราณ ก่อนรัตนโกสินทร์ 25.
กรุงเทพฯ: เรืองศิลป์, 2523.

ตำราภาษาขอม, สมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี. ประวัติสังคมไทยสมัยก่อนรัตนโกสินทร์
ของประเทศไทย. กรุงเทพฯ, 2463.

ประเวศ อารี. "การปฏิวัติสังคมไทยสมัยก่อนรัตนโกสินทร์". ชุมชนพัฒนา
ปีที่ 1 ฉบับที่ 5, 2530.

พิพาดา ชิวศิริ. การศึกษาและผลกระทบต่อสังคมไทยสมัยรัตนโกสินทร์
กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาราชวิทยาลัย, 2530.

เรียงความส่งประกวดชิงรางวัลภูมิพล

เรื่อง

"ภูมิปัญญาไทยในกระแสดีทอิพลตะวันตก"

โดย

นายรักพงศ์ มุณีแถม ๓๖๓๒๔๖๖

ชั้นปีที่ ๑ ภาควิชาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ

คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภูมิปัญญาฯ ทายานกระแสดอิทธิพลตะวันตก

ภูมิปัญญาของชาติเปรียบเสมือนต้นไม้ใหญ่ ซึ่งผ่านคืนวันเพชฌัญกับการแปรปรวนของสภาพดินฟ้าอากาศมาอย่างเนิ่นนาน ฝั่คอบสั่งสมความอุดมสมบูรณ์แห่งธรรมชาติ ภูมิปัญญาของสยามมาจากพื้นฐานของธรรมชาติ ซึ่งได้แฝงเร้นอยู่ในความเชื่อ ประเพณี วัฒนธรรม และวิถีชีวิตของชนชาวสยาม ภูมิปัญญาของชาติได้มีพัฒนาการควบคู่กันมากับการเข้ามาของชาวตะวันตก ราชอาณาจักรสยามนั้น มีการติดต่อสัมพันธ์กับชาติตะวันตกอย่างใกล้ชิดมาแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี การเปิดประตูของสยามประเทศในช่วงเวลาดังกล่าวเป็นไปเพื่อเจริญทางไมตรี เป็นสำคัญในขณะที่ชาติตะวันตกมุ่งเน้นด้านพาณิชย์และการเผยแพร่ศาสนาเป็นหลัก จึงมิได้นำวิทยาการและอารยธรรมตะวันตกมาใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อสังคมสยามเท่าใด กระแสดอิทธิพลตะวันตกจึงไม่อาจส่งผลกระทบต่อภูมิปัญญาของชาติได้ อนึ่ง ภูมิปัญญาของสยามในระหว่างนั้นก็ยังมีได้มีความมั่นคง หรือเป็นปึกแผ่นนัก เพราะต่างก็กระจัดกระจายกันเจริญรุ่งเรืองอยู่ตามแต่ละท้องที่ของแผ่นดิน จัดว่าเป็นภูมิปัญญาชาวบ้าน หรือภูมิปัญญาของท้องถิ่น ดังนั้น ความบริสุทธิ์ของพื้นความรู้ความสามารถของชาติ จึงไม่ได้รับผลกระทบจากการเปิดความสัมพันธ์ในคราวนั้น จนกระทั่งย่างเข้าสู่รัตนโกสินทร์ศกอันเป็นช่วงเวลาซึ่งสภาพสังคมสยามได้เปลี่ยนแปลงไป เนื่องจากการคุกคามของสิทธิจักรวรรดินิยมประเทศสยามจำเป็นต้องเร่งพัฒนาปรับปรุงประเทศในทุก ๆ ด้านเพื่อให้ทัดเทียมนานอารยประเทศ จึงได้มีการสัมพันธ์กับประเทศตะวันตกมากยิ่งขึ้น อันเป็นเหตุให้ภูมิปัญญาของชาติพลอยได้รับผลกระทบจากอิทธิพลความเจริญแบบตะวันตก นับแต่นั้น

ภูมิปัญญาของสยามมาจากการหล่อหลอมเข้ากันของความเชื่อ วิถีชีวิต ประเพณี และวัฒนธรรมของชนในชาติ ศิลปะของชาติเป็นส่วนหนึ่งที่แสดงให้เห็นถึงภูมิปัญญาความรู้ความสามารถของสังคมซึ่งผ่านกระบวนการสั่งสมทางความคิด และการแสดงออกซึ่งอารมณ์อ่อนไหวมาเนิ่นนาน ศิลปะในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ได้เจริญก้าวหน้าไปเป็นอันมาก ช่วงระยะเวลาแรกของราชธานีแห่งใหม่ของสยาม ซึ่งอยู่ในช่วงของรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ปฐมกษัตริย์แห่งพระบรมราชจักรีวงศ์ หากแยกการเจริญเติบโตของกรุงรัตนโกสินทร์ตามสภาพโครงสร้างทางด้านประโยชน์ใช้สอย ก็จัดว่าเป็นเวลาของการสร้างบ้านแปลงเมือง และทำศึกสงครามป้องกันประเทศ (Capital and Fortified City พ.ศ. ๒๓๒๕ - พ.ศ. ๒๓๕๒) ศิลปะในรัชสมัยของพระองค์ จึงเป็นการก่อสร้างพระราชวังและการสร้างศิลปกรรมต่าง ๆ ซึ่งเปลี่ยนแปลงจากกรุงศรีอยุธยาเป็นส่วนใหญ่

โดยไม่ได้รับอิทธิพลใด ๆ จากศิลปวัฒนธรรมของตะวันตก ในช่วงระยะเวลาของการสร้างบ้านแปลงเมืองนี้ ศิลปวัฒนธรรมของชาติ ยังคงได้รับการสร้างสรรค์ขึ้นมาโดยมีคตินิยมเหมือนกับศิลปะสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลายซึ่งเห็นได้ชัดจากภาพวาด ผนังหุ้มกลองด้านหน้าของวัดพระศรีรัตนศาสดาราม กล่าวคือจะไม่คำนึงถึงภาพบุคคล และสถาปัตยกรรมเท่าใด แต่จะเขียนภาพบุคคลซึ่งมีขนาดใหญ่พอ ๆ กับสถาปัตยกรรมในภาพ จิตรกรรมในสมัยนี้พื้นสีของภาพจะมีความหนักแน่นมากกว่าพื้นภาพสีของศิลปะสมัยกรุงศรีอยุธยา ลวดลายที่ประดับก็เริ่มอยู่ในแบบแผนมากขึ้นกว่าเดิม สำหรับด้านสถาปัตยกรรมและประติมากรรมนั้น การฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรมของสยาม ได้ยังผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นประการหนึ่ง กล่าวคือ ลวดลายสลักไม้หน้าบันคันทวยและลวดลายขุ่มประตูดูหน้าต่างของยุคนี้ลักษณะใหญ่โต เข้มแข็ง เช่น คันทวยหอไตรวัดระฆังโฆสิตาราม หน้าบันสลักไม้วัดมหาธาตุ ซึ่งชี้ให้เห็นถึงความหนักแน่นขึ้นของศิลปะสยาม อันเป็นเครื่องแสดงถึงกำลังใจของคนในชาติที่ตีขึ้น หลังจากการบอบช้ำและเสียขวัญ เมื่อครั้งเสียกรุงศรีอยุธยา

ครั้นถึงรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย และพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ช่วงนี้เป็นระยะเวลาที่ราชอาณาจักรสยามมีความเป็นปึกแผ่นมั่นคงขึ้น อันเป็นระยะเวลาของการฟื้นฟูขนบธรรมเนียมประเพณี และอารยธรรมเดิมที่สูญหายไป (Old Dity พ.ศ. ๒๓๕๒ - พ.ศ. ๒๓๘๕) ศิลปะในช่วงนี้ยังไม่ได้รับอิทธิพลจากกระแสอารยธรรมตะวันตก เนื่องจากวิทยาการและอารยธรรมตะวันตกยังไม่ได้หลั่งไหลเข้ามามากนัก แต่นับเป็นระยะเวลาที่มีความสำคัญมาก เพราะเป็นยุคทองแห่งวิวัฒนาการขั้นสูงสุดของกรุงรัตนโกสินทร์ทางด้านศิลปะก่อนถึงจุดเปลี่ยนครั้งสำคัญ เมื่อความเจริญแบบตะวันตกหลั่งไหลเข้ามา ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยนั้น จิตรกรรมยังคงเป็นศิลปะอย่างหนึ่ง que แสดงออกถึงการเคลื่อนไหว ซึมซับความรู้สึกนึกคิดของสังคม และคงเอกลักษณ์ไทยเอาไว้ ดูได้จากภาพกินรีกับสระอโนดาตในท่ามกลางป่าเขาที่นำสะพานกล้วย ณ ฝาผนังพระวิหารพระศรีศากยมุนี วัดสุทัศนวราราม กรุงเทพมหานคร ซึ่งภาพดังกล่าวชั่วระยะเวลาสั้นและมืดทึบ ในขณะที่จิตรกรรมในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ เป็นศิลปะแบบพระราชนิยม ซึ่งถือคติตามแบบศิลปะของจีน แม้กระนั้นจิตรกรรมแบบรักษาคติศิลปะเดิมก็หาได้เสื่อมความนิยมลงจนสูญหายไปแต่อย่างใด ทั้งนี้เนื่องจากพระมหากรุณาธิคุณของพระมหากษัตริย์รัชกาลที่ ๓ ที่ทรงสนับสนุนให้คงของเดิมเอาไว้เพื่อเป็นมรดกตกทอดทางภูมิปัญญาแก่ชนรุ่นหลัง ส่วนในด้านประติมากรรมยุคฟื้นฟูอารยธรรมนี้ การปั้นพระพุทธรูปและการหล่อพระประธานดูเหมือนจะเป็นผลงานที่เด่นที่สุด

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยทรงมีบทบาททางประติมากรรมมาก เพราะทรง
 นิยามในศิลปะช่างประติมา เป็นพิเศษ ดังที่พระองค์ทรงมีพระปรีชาสามารถในการปั้นหุ่น
 พระพักตร์พระพุทธรูปประธาน ๒ องค์ คือ พระพุทธรูปจุฬารักษ์ พระประธานในพระอุโบสถวัด
 ราชนิเวศน์มฤคทายวัน และพระพุทธรูปธรรมมิศรราชโลกธาตุดิลก พระประธานในพระอุโบสถวัด
 อรุณราชวราราม ในขณะที่ประติมากรรมในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว
 เป็นการสร้างหล่อพระประธานขนาดใหญ่ตามวัดที่สร้างใหม่เสียเป็นส่วนใหญ่ อาทิ การหล่อ
 พระพุทธตรีโลกเชษฐ์ พระประธานพระอุโบสถวัดสุทัศน์เทพวราราม และพระพุทธรูปเสถียรธรรมณี
 พระประธานในศาลาการเปรียญวัดสุทัศน์เทพวราราม และพระเสถียรธรรมณี พระประธาน
 พระอุโบสถวัดราชนาคคาราม เป็นต้น

มีข้อเท็จจริงประการหนึ่งว่า การผลิตผลงานทางศิลปะโดยเฉพาะรัชสมัยของพระ
 บาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น นับเป็นจุดสูงสุดของศิลปะสยามที่งามดั่งเป็นเอกลักษณ์
 ของชาติ ความเจริญทางศิลปวัฒนธรรมของกรุงรัตนโกสินทร์ในช่วงนี้ ไม่สามารถหา
 รัชสมัยใดมาเทียบเคียงได้ เพราะก่อนหน้านี้อั้เป็นระยะเวลาของการสร้างบ้านแปลงเมือง
 และการฟื้นฟูศิลปวิทยาซึ่งก็มาเจริญรุ่งเรืองในรัชสมัยของพระองค์ แม้รัชสมัยถัด ๆ มาที่ดี
 ยังหาได้มีความเจริญเท่าเทียมไม่ ทั้งนี้เนื่องจากการหลั่งไหลเข้ามาของศิลปวัฒนธรรม
 แบบยุโรป ยังผลให้เกิดความขบเซ้าแกว่งการศิลปะสยามอย่างน่าเสียดาย ศิลปินและ
 ศิลปวัตถุชั้นรองไม่สามารถจะแข่งขันกับประติมากรรมที่ส่งมาจากยุโรปได้ อันศิลปะชั้นหลัก
 ก็เป็นการผสมปนเปกันไประหว่างศิลปะสยามกับฝรั่ง จึงนับว่าผลงานทางศิลปะในรัชสมัย
 ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ เป็นยุครุ่งโรจน์ยุคสุดท้ายที่คงความบริสุทธิ์
 แห่งภูมิปัญญาของชาติไว้ได้

ต่อมา เมื่อประเทศสยามปลดแค้นดินเข้าสู่รัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า
 เจ้าอยู่หัว อารยธรรมและวิทยาการแขนงต่าง ๆ จากตะวันตกได้เริ่มแสดงบทบาทในสังคม
 สยามมากขึ้น ภูมิปัญญาของชาติจึงได้รับผลกระทบอย่างไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ ช่วงระยะเวลา
 ดังกล่าวเป็นช่วงเวลาของการขยายตัวทางการค้า (Commercial City พ.ศ. ๒๓๕๔ -
 พ.ศ. ๒๔๑๑) อาณาบริเวณของเขตเมืองได้ขยายตัวออกไปมากขึ้น หลังจากการทาสัญญา
 ทางพระราชไมตรีกับตะวันตก สภาพสังคมสยามได้เปลี่ยนไปจากเดิมมาก หากพิจารณาถึง
 โครงสร้างของระบบเศรษฐกิจ จะเห็นว่าสังคมสยามซึ่งเดิมเป็นสังคมแบบเลี้ยงตนเองหรือ
 แบบยังชีพ ได้พลิกหน้ามือเป็นหลังมือไปเป็นสังคมการค้าซึ่งใช้ระบบการผลิตเพื่อการส่งออก
 อันเป็นผลให้ระบบเศรษฐกิจของชาติติดอยู่ในร่างแหของระบบเศรษฐกิจโลกโดยปริยาย ใน

ช่วงระยะเวลาแห่งการเปลี่ยนแปลงนี้ ภูมิปัญญาของชาติทางศิลปกรรมก็ได้รับอิทธิพลจาก ตะวันตกานหลายแขนงวิชาด้วยกัน โดยเฉพาะด้านประติมากรรมและจิตรกรรม งานประติมากรรมในยุคนี้นิยมการหล่อพระพุทธรูป ๖ ที่มีลักษณะเหมือนจริงตามพุทธลักษณะมากขึ้น มีลักษณะคล้ายมนุษย์มากขึ้น คือ ๖ มาให้มีพระเกตุมาลาและ ๖ ที่มีจีวรเป็นริ้ว อาทิ พระพุทธรูป นีรันตราย พระพุทธลีลาหังคภูมิมา พระประธานวัดราชประดิษฐสถิตมหาสีมาราม แต่ปรากฏว่าพระพุทธรูปแบบตรงตามพุทธลักษณะนี้ไม่เป็นที่นิยม อันภูมิปัญญาของชาติทางประติมากรรม ที่กล่าวถึง อาจก่อให้เกิดข้อกังขาแก่ผู้ศึกษาว่า กระแสของตะวันตกได้ส่งผลกระทบต่อภูมิปัญญาด้านประติมากรรมนี้อย่างไร เหตุผลในการตอบคำถามดังกล่าวนี้มีความลึกซึ้งและละเอียดอ่อนมาก นั่นคือประติมากรรมการหล่อพระพุทธรูปตามพุทธลักษณะในรัชสมัยของ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ เป็นผลมาจากการปฏิรูปพระศาสนาในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งผู้นำในการปฏิรูปกิจการพระศาสนาในคราวนั้นก็คือ เจ้าฟ้ามงกุฎ ซึ่งพระองค์เป็นเจ้าซึ่งดำรงพระอิสริยยศสูงสุดขณะนั้นและกำลังทรงผนวชอยู่ การเข้ามาของอารยธรรมตะวันตกโดยเฉพาะศาสนาคริสต์ ยังผลให้เกิดการปฏิรูปพระพุทธรูปขึ้นอย่างไม่มีในคราคาคิด ทั้งนี้ เพื่อให้การอธิบายพระศาสนาต้องกันกับหลักวิทยาศาสตร์และพุทธธรรมแทนการงมงายตามคติความเชื่อแบบโบราณ อันเป็นเหตุให้ประติมากรรมในรัชสมัยของรัชกาลที่ ๔ หลอยได้รับผลกระทบจากอิทธิพลการเข้ามาของศาสนาคริสต์ไปด้วย นับเป็นแรงกระทบที่ละเอียดอ่อนและซับซ้อนยิ่ง ปรากฏการณ์ที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งในรัชสมัยนี้ทางประติมากรรม ก็คือการเปลี่ยนการปั้นรูปราชานุสรณ์ โดยการสร้างพระพุทธรูปหรือเทวรูป มาเป็นการปั้นราชานุสรณ์แบบเหมือนพระองค์จริงแทน ซึ่งการปั้นราชานุสรณ์ในแบบใหม่นี้ เป็นผลมาจากการเปิดสัมพันธ์ไมตรีกับชาติตะวันตกนั่นเอง กล่าวคือ ในรัชสมัยดังกล่าวมีการส่งพระบรมรูปของพระเจ้าแผ่นดินฝรั่งเศส เป็นรูปหล่อมาถวายแก่รัชกาลที่ ๔ โดยฝ่ายสยามก็ได้ส่งสิ่งของแลกเปลี่ยนเป็นบรรณาการซึ่งกันและกัน รูปหล่อที่สยามได้รับมีอยู่รูปหนึ่ง เป็นรูปของพระองค์เอง ซึ่งต่างชาติทำเลียนแบบจากพระบรมฉายาลักษณ์ เป็นกาไหล่ทอง สูงราว ๑ ศอก ด้วยว่าฝรั่งเศสผู้ปั้นไม่ได้เห็นพระองค์จริง รูปปั้นจึงมีลักษณะอ้วนท้วนและอุดมไปด้วยกล้ามเนื้อแบบฝรั่ง เมื่อทอดพระเนตรแล้วไม่ทรงโปรด จึงดำรัสให้ช่างสยามลองปั้นถวายบ้าง การปั้นราชานุสรณ์หรืออนุสาวรีย์แบบเหมือนจริงจึงเริ่มได้รับความนิยมนับแต่นั้น การบังเกิดการเปลี่ยนแปลงทางภูมิปัญญาของชาติด้านการประติมากรรมปั้นราชานุสรณ์แบบเหมือนพระองค์จริงนี้ จะเห็นว่าได้รับอิทธิพลศิลปะการปั้นรูปจากตะวันตกโดยบังเอิญ เนื่องจากการไม่พอพระราชหฤทัยของพระบาทสมเด็จพระ-

เจ้าอยู่หัว ซึ่งการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นคิดแตกต่างไปจากผลกระทบที่ภูมิปัญญาของชาติ
ด้านจิตรกรรมได้รับรอยสั่นเข็ง

ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว กระแสอิทธิพลตะวันตกได้
ส่งผลกระทบแก่ภูมิปัญญาสยามทางด้านจิตรกรรมอย่างเห็นได้ชัด ลักษณะเฉพาะของการ
เขียนภาพฝาผนังในยุคนี้ เป็นการเขียนภาพจิตรกรรมสยามแบบประเพณีผสมผสานกับแบบ
ศิลปะตะวันตก โดยรัชกาลเอกทัศทางทัศนียวิทยาเข้าช่วย อันเป็นลักษณะของการเขียนภาพ
ให้มีระยะใกล้ไกล แสดงความลึกในแบบสามมิติ รวมไปถึงการจัดองค์ประกอบบรรยากาศ
และสีสันทันทีสอดคล้องกับรูปแบบตัวภาพปราสาทราชวัง และเรื่องที่เกี่ยวข้องกับคติทางพระพุทธ
ศาสนา ลักษณะศิลปะมีการผสมกลมกลืนเป็นเอกภาพขึ้นในแบบอุดมคติและเรียลลิสต์ ซึ่ง
แสดงให้เห็นถึงการไร้รูปแบบเฉพาะของศิลปะ ผลงานชิ้นสำคัญในลักษณะดังกล่าวนี้ได้แก่
ภาพเขียนฝาผนังภายในพระอุโบสถวัดบวรสถานสุทธารวาส กรุงเทพมหานคร พระอุโบสถ
วัดมณีมาวาส จังหวัดสงขลา พระอุโบสถวัดโปรดเกศเชษฐาราม จังหวัดสมุทรปราการ
 เป็นต้น จิตรกรรมสยามแบบประเพณีแนวใหม่ได้รับอิทธิพลเป็นอันมากจากศิลปะตะวันตก
ที่ล่องไหลเข้ามาในสยามประเทศโดยผ่านทางภาพพิมพ์ หนังสือ สินค้าต่าง ๆ จากยุโรป
และอเมริกา แบบแผนศิลปะตะวันตกจึงได้ส่งอิทธิพลไปยังงานศิลปกรรมในสยามอย่างกว้าง
ขวางและนำพาศิลปะของสยามเข้าสู่ยุคศิลปะสมัยใหม่ (Modern Art)

มีข้อที่ผู้ศึกษาภูมิปัญญาของชาติในกระแสอิทธิพลตะวันตกจะเว้นเสียมิได้ จำต้อง
กล่าวไว้ว่ารายละเอียดอีกข้อหนึ่ง คือ นับแต่จิตรกรรมในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระ
จอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นต้นมา เป็นที่ยอมรับว่าภาพจิตรกรรมของขรัวอินโข่งเป็นตัวแทนอัน
โดดเด่นล้ำหน้าเสมอมา เหตุผลประการสำคัญคือการที่ขรัวอินโข่ง เป็นผู้พัฒนาการเขียนภาพ
แบบกฏเกณฑ์ทางทัศนียวิทยาขึ้นเป็นคนแรก โดยอาศัยการเรียนรู้ด้วยตนเองจากภาพพิมพ์
และภาพเขียนของตะวันตกที่เข้ามาในสยาม ขรัวอินโข่งเป็นจิตรกรที่มีความยิ่งใหญ่ มีความ
คิดก้าวหน้า และมีความกล้าหาญในการลุกขึ้นมาเนรมิตสร้างสรรค์กระบวนการจิตรกรรม
แบบใหม่ให้ปรากฏขึ้น โดยการนิยมสร้างรถจินตนาการซึ่งมีใช้สภาพแวดล้อมที่สัมผัส
อยู่ในขณะนั้นอย่างแท้จริง กล่าวคือนิยมสร้างฉากและตัวบุคคลซึ่งอยู่ในรถตะวันตกเพื่อ
สะท้อนวิถีชีวิตของชาวสยาม โดยการนำรูปแบบจิตรกรรมตะวันตก อันเกี่ยวกับการจัดองค์
ประกอบผู้คน การแต่งกาย ตึกรามบ้านช่อง ทิวทัศน์ การใช้สี แสงเงา และอารมณ์ความ
รู้สึกที่สะท้อนบรรยากาศของเมืองหนาว ด้วยการนำสีเม็ดทึบ บรรยากาศสลัว ๆ แต่งแต้ม
เครื่องแต่งกายของชายหนุ่มด้วยสีน้ำเงิน เข้มและขาว ส่วนชุดกระโปรงหญิงสาวเป็นสีชมพู

จาก ๆ และสีฟ้าอ่อนหม่นมัว ขวนให้เคลิ้มฝันบนดินแดนแห่งความลึกลับมหัศจรรย์นั้น ผลงานของขรัวอินโข่งได้ประสานจิตรกรรมสยามแบบประเพณีนิยม ศิลปะลัทธิประทับใจ (Impressionism) ศิลปะธรรมชาตินิยม (Naturalism) ศิลปะจินตนิยม (Imagism) และศิลปะสัญลักษณ์นิยม (Symbolism) เข้าไว้ด้วยกันอย่างสง่างาม และส่งอิทธิพลไปสู่กระบวนการสร้างสรรค์จิตรกรรมในสมัยนั้นอย่างกว้างขวาง ผลงานของขรัวอินโข่งที่ยังเหลืออยู่ให้ศึกษาและชื่นชม ได้แก่ที่พระอุโบสถวัดบวรนิเวศวิหาร และพระอุโบสถวัดบรมนิวาส กรุงเทพมหานคร ข้อสังเกตประการหนึ่งที่น่าสนใจก็คือ ศิลปะแบบขรัวอินโข่งได้รับอิทธิพลมาจากศิลปะตะวันตกในยุคสมัยที่ใกล้เคียงกัน จึงเป็นศิลปะร่วมสมัย มิใช่เป็นศิลปะในอดีตกาลของตะวันตกซึ่งต่างสมัยกัน อนึ่ง แม้ศิลปะจากอดีตจะไม่ได้รับความนิยมในยุคนี้แต่ศิลปะแบบขรัวอินโข่ง แต่ก็ได้รับการสนับสนุนส่งเสริมให้เจริญรุ่งเรืองในสมัยถัดมา

เมื่อสิ้นรัชกาลที่ ๔ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวก็เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติสืบสันตติวงศ์ต่อจากสมเด็จพระราชบิดา รัชสมัยของพระองค์นับเป็นช่วงต้นเวลาของการกำเนิดเมืองก่อนอุตสาหกรรม (Pre-Industrial City พ.ศ. ๒๔๑๑-พ.ศ. ๒๔๗๕) ซึ่งศิลปะวิทยาการต่าง ๆ จากตะวันตกได้หลั่งไหลเข้ามาอย่างท่วมท้น ศิลปะตะวันตกจากอดีตกาลโดดเด่นเฉพาะอย่างยิ่งสถาปัตยกรรม ประติมากรรม จิตรกรรม อันเป็นกระบวนการสมัยฟื้นฟูศิลปะและวิทยาการ (Renaissance) ซึ่งเคยรุ่งโรจน์อยู่ในยุโรปหลายศตวรรษก่อนได้แพร่สะพัดเข้ามาในสยาม รัชชการนาของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเมื่อครั้งเสด็จกลับจากประพาสยุโรป นอกจากศิลปะที่ทรงนำมาแล้ว ยังทรงริเริ่มกิจการด้านต่าง ๆ ขึ้นในประเทศด้วยอันได้แก่การไปรษณีย์โทรเลข การรถไฟ การจัดตั้งกระทรวง การสร้างโรงเรียนขึ้นในพระบรมมหาราชวัง ซึ่งตัวอาคารที่ทำการของกิจการบางแห่งก็ได้รับผลกระทบจากอิทธิพลของศิลปะตะวันตกในแนวนี้ รัชชสถาปัตยกรรมแบบตะวันตกสมัยฟื้นฟูศิลปะและวิทยาการ ได้มีบทบาทเป็นอันมากในการออกแบบถนนหนทาง วัง สะพาน อาคารบ้านเรือน และสถานที่ราชการ ที่ขยับขยายขึ้นจากการพัฒนากิจการในด้านต่าง ๆ ความก้าวหน้าของสถาปัตยกรรมในรัชสมัยนี้ นับว่าแตกต่างจากรัชสมัยก่อนมาก ทั้งนี้เนื่องจากชิ้นงานทางสถาปัตยกรรมได้กระจายออกไปในทุกด้าน ตามลักษณะความต้องการใช้สอยแบบตะวันตก ในขณะที่แต่เดิมงานด้านสถาปัตยกรรมจำกัดอยู่ในวงแคบ ๆ เพียงเครื่องใช้สอยบางสิ่งเท่านั้น มิใช่งานชิ้นโตเอกเช่นรัชสมัยนี้ สำหรับการเลือกแบบแผนของวัฒนธรรมงานการใช้สอยของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวนั้น านบทความชื่อ 'นายช่างเอกในรอบ ๒๐๐ ปีแห่งกรุงรัตนโกสินทร์' เขียนโดยชาติ กัลยาณมิตร ตอนหนึ่งกล่าวว่า "ในรัชกาล

นี้มีชื่อที่นำสังเกตุว่า สิ่งใดก็ตามมีส่วนเกี่ยวข้องกับสาธารณชน หรือการรับรองชาวต่างประเทศแล้ว พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ทรงนำสิ่งนั้นตามแบบแผนวัฒนธรรมตะวันตก แต่ถ้านั้นเป็นเรื่องภายในที่เป็นส่วนพระองค์แล้ว พระองค์ก็จะทรงนำตามรูปแบบวัฒนธรรมไทย..." อันความในข้อนี้สามารถดูได้ จากการที่พระองค์ทรงเห็นว่า นับวันราชสำนักสยามต้องต้อนรับและติดต่อกับแขกเมือง หรือนักการทูตตะวันตกมากขึ้น จึงโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมมาที่สร้างพระที่นั่งจักรีมหาปราสาทตามคติฝรั่ง อดยอนุโลมให้สร้างหลังคาแบบธรรมเนียมเต็ม รวมทั้งให้สร้างศาลาสหทัยซึ่งมีรูปอาคารด้านล่างเป็นศิลปะแบบโกธิก (Gothic) ตามยุโรป หลังคาทรงปั้นหยา ส่วนงานสถาปัตยกรรมภายในส่วนพระองค์นั้น ทรงโปรดฯให้สร้างวัดเบญจมบพิตรตามแบบสถาปัตยกรรมสยาม และสร้างเรือนต้นขึ้นในพระราชวังสวนดุสิต เพื่อคงความบริสุทธิ์ทางงานฝีมือด้านสถาปัตยกรรมของชาติมิให้ได้รับผลกระทบแต่ก็หาได้สัมฤทธิ์ผลไม่ เนื่องจากกระแสอิทธิพลตะวันตกได้ฝังรากลึกลงในภูมิปัญญาของชาติทางด้านสถาปัตยกรรมอย่างมั่นคงเสียแล้ว อนึ่ง ผลงานชิ้นสำคัญซึ่งเป็นเสมือนสัญลักษณ์ของสถาปัตยกรรมแห่งยุคก็คือ พระที่นั่งอนันตสมาคม อันเป็นภาพสะท้อนศิลปกรรมตะวันตกที่เห็นได้เด่นชัด ซึ่งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงโปรดฯให้สร้างขึ้นตามแบบแผนศิลปะสมัยฟื้นฟูศิลปและวิทยาการของอิตาลี

ส่วนด้านประติมากรรม การเสด็จประพาสยุโรปของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๕ ถึง ๒ ครั้ง ได้ทรงนำประติมากรชาวตะวันตกเข้ามาทำงานในประเทศ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นชาวอิตาลี งานประติมากรรมของไทยจึงได้เรียนรู้แนวคิดและเทคนิคในการทำงาน ทำให้มีผลผลักดันมาสู่การพัฒนาแนวความคิด และวิธีการแสดงรูปแบบทางประติมากรรมของชาติ ช่วงต้นรัชกาลที่ ๕ ศิลปะงานช่างประติมาของสยามมักเป็นการปั้นหล่อพระพุทธรูปเสียส่วนใหญ่ แต่ต่อมาเมื่อการพัฒนาทางด้านสาธารณประโยชน์ของสังคมทางวัดถุมี่มากขึ้น การปั้นหล่อพระพุทธรูปรวมทั้งการสร้างวัดวาอาราม ซึ่งเป็นคุณค่าทางใจก็เริ่มลดน้อยลง ทำให้งานฝีมือทางประติมากรรมพลอยลดลงไปด้วย งานช่างประติมากรในยุคหลังของรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เกี่ยวกับการปั้นหล่อพระพุทธรูป คือ การปั้นหล่อจำลองพระพุทธรูปจีนราช เพื่อสาหรับมาเป็นพระประธานวัดเบญจมบพิตร อดยถือว่า เป็นการปั้นและหล่อพระพุทธรูปขนาดใหญ่ที่สุดในรัชสมัยของพระองค์ ส่วนงานประติมากรรมด้านอื่น ๆ มักเป็นงานจำหลักหินอ่อนซึ่งส่งมาจากยุโรปเพื่อประดับพระบรมมหาราชวัง พระราชวังในพระนคร และหัวเมือง รวมทั้งการสั่งทำพระบรมรูปทรงม้าจากยุโรปเพื่อนำมาติดตั้งหน้าพระที่นั่งอนันตสมาคม พระราชวังดุสิต นอกจากนี้ในปลาย

รัชสมัยงานช่างประติมากรรมก็มีความสวยงามยิ่งนัก โดยเฉพาะประติมากรรมประดับสะพานข้ามคลองต่าง ๆ ในแบบศิลปะตะวันตก

เมื่อพูดถึงสภาพจิตรกรรม ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ย่อมเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่า จิตรกรรมของไทยหรือสยามกำลังอยู่ในช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อของการเปลี่ยนแปลงทั้งด้านรูปแบบและเนื้อหาอย่างเด่นชัด เป็นการลองผิดลองถูกในการผสมผสานคตินิยมจิตรกรรมไทยกับคตินิยมจิตรกรรมตะวันตกเข้าด้วยกัน ในรัชสมัยนี้เป็นระยะเวลาที่ประเทศกำลังปรับตัวตามอารยธรรมตะวันตกทั้งด้านรัฐประศาสนศาสตร์ การคมนาคม การศึกษา การทหาร การระหว่างประเทศ ซึ่งเป็นผลให้ราชอาณาจักรสยามได้ปักปันดินแดนกับประเทศเพื่อนบ้าน และเกิดรัฐชาติ (Nation State) หรือรัฐไทยขึ้น จิตรกรรมในยุคกำเนิดรัฐชาติได้คลี่คลายลงไปเรื่อย ๆ และอยู่ในช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อที่สำคัญถึง เช่นนั้นก็ยังคงรักษาจิตรกรรมไทยแบบประเพณีเอาไว้ได้ โดยมีลักษณะและรูปแบบที่แสดงความรู้สึกส่วนตัวของจิตรกรและสร้างสรรค์ให้เหมาะสมตามสมัยนิยม ดังเช่นจิตรกรรมฝาผนังภายในพระที่นั่งทรงผนวช วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม กรุงเทพมหานคร ซึ่งแสดงพระราชประวัติขององค์พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รวมทั้งสภาพชีวิตและสิ่งแวดล้อมในช่วงเวลานั้น ภาพจิตรกรรมฝาผนังดังกล่าวได้แสดงปรากฏการณ์ลักษณะหนึ่งออกมาคือ การเขียนรูปบุคคลในลักษณะภาพเหมือนท่ามกลางกระแสจิตรกรรมแบบประเพณีนิยมอิทธิพลตะวันตก ซึ่งเห็นได้จากภาพพระบรมสาทิสลักษณ์พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ณ ตำบลหัวกอก จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ทรงทอดพระเนตรสุริยุปราคาเมื่อครั้ง พ.ศ. ๒๔๑๑ ส่วนจิตรกรรมไทยแบบประเพณีในท้องถิ่นห่างไกลออกไป ยังคงสามารถอนุรักษ์รูปแบบเดิมอันเป็นศิลปะแบบอุดมคติ เช่นเดียวกับจิตรกรรมไทยในยุครัตนโกสินทร์เอาไว้ได้ โดยสามารถดูได้จากจิตรกรรมฝาผนังภายในวิหารลายคำที่วัดพระสิงห์ และวิหารวัดบวรศรีทูลวง จังหวัดเชียงใหม่ อาคารจตุรมุข ซึ่งเป็นทั้งอุโบสถและวิหาร จังหวัดน่าน งานจิตรกรรมทุกที่ดังกล่าวได้สะท้อนถึงชีวิต และขนบธรรมเนียมประเพณีชาวเหนืออันทรงคุณค่าโดยสื่อความงดงามผ่านสายตาของศิลปะ จัดว่าเป็นภูมิปัญญาของชาติในส่วนท้องถิ่นที่ยังคงความบริสุทธิ์แห่งภูมิรู้พื้นบ้านอยู่ได้ โดยไร้อิทธิพลศิลปะตะวันตกใด ๆ เจือปน

หากพิจารณาย้อนถึงกระบวนการวิวัฒนาการของศิลปะสมัยใหม่ในประเทศไทยจะเห็นข้อแตกต่างของลักษณะเด่นทางศิลปะกรรมในแต่ละสมัยได้อย่างชัดเจน กล่าวคือ ยุคของศิลปะแบบขรัวอินรชัง ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๔ นับเป็นยุคเริ่มแรกของศิลปะไทยแนวใหม่ ซึ่งเป็นศิลปะที่นิยมกันอยู่ในยุครบช่วงคริสต์ศตวรรษที่ ๑๕

อันเป็นศิลปะร่วมสมัยกัน หากถือว่าศิลปะของตะวันตกเป็นเสมือนตัวแทนความรุ่งโรจน์ทางงานศิลป์ก็นับว่าวิวัฒนาการของวงการศิลปะไทยได้เจริญวัฒนาเร็วกว่าปกติ ในขณะที่ความรุ่งเรืองของงานศิลปะนิยมแบบยุคฟื้นฟูศิลปะและวิทยาการระหว่างประเทศรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นการหมุนประวัติศาสตร์ย้อนยุคไปหลายร้อยปีเมื่อเทียบกับยุโรป ซึ่งเป็นกระแสอิทธิพลศิลปะตะวันตกส่งผลกระทบต่อภูมิปัญญาของไทยอย่างใหญ่หลวง ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางศิลปะกรรมของชาติในหลายด้าน ทั้งทางสถาปัตยกรรม ประติมากรรม และจิตรกรรม โดยความเป็นเอกลักษณ์ไทยเริ่มมีบทบาทลดน้อยลงเมื่อเทียบกับยุคต้นกรุงรัตนโกสินทร์ ครั้นต่อมา พระเจ้าแผ่นดินพระองค์ใหม่เสด็จขึ้นครองราชย์ ภูมิปัญญาของชาติทางศิลปกรรมจึงได้รับการสนับสนุนควบคู่ไปกับการแพร่ระบาดเข้ามาของศิลปะตะวันตก

รัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ศิลปวัฒนธรรมไทยก็ยังคงดำเนินไปตามแนวทางเดียวกับรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ เห็นได้ชัดจากจิตรกรรมตามกระบวนการแบบศิลปะหลักวิชาในพระที่นั่งอนันตสมาคมซึ่งถือกำเนิดขึ้นในรัชกาลก่อน ก็ได้เข้ามามีบทบาทเผยแพร่อยู่ในสังคมไทย และยังคงพัฒนาต่อไปตามกระแสศิลปะตะวันตกที่กำลังไหลบ่าท่วมท้นอยู่ในสังคมไทย และมีผลต่อความรู้สึกสำนึกในศักดิ์ศรีแห่งความเป็นไทยที่นับวันได้จางหายไปทุกที อย่างไรก็ตาม เป็นบุญของพสกนิกรที่องค์พระมหากษัตริย์ทรงเล็งเห็นความสำคัญแห่งภูมิปัญญาของชาติ แม้พระองค์จะทรงได้รับการศึกษาจากอังกฤษ แต่พระองค์ก็มีพระราชนิมิตในศิลปวัฒนธรรมแบบไทย ทรงดำเนินพระราชบายปกครองประเทศตามแบบแผนตะวันตก แต่โดยพระจริยวัตรส่วนพระองค์แล้วทรงโปรดปฏิบัติตามพระราชประเพณีโบราณ ในด้านศิลปกรรม พระองค์ก็ทรงแสดงให้เห็นเจตนาที่จะทรงประยุกต์ศิลปะและสถาปัตยกรรมไทยให้เข้าประโชยน์ได้อย่างสมยุคสมัย ดังที่ทรงโปรดฯให้ออกแบบหอประชุมวังเรียนวิชราวุธ ให้มีประโชยน์ใช้สอยอย่างสถาปัตยกรรมตะวันตก นอกจากนี้พระองค์ยังทรงมีความเชี่ยวชาญในด้านอักษรศาสตร์อีกด้วยดังที่ได้ทรงนิพนธ์บทละครและวรรณคดีหลายเรื่อง เช่น บทละครเรื่องหว่าจันทรบ ตามใจท่านพระร่วง เวนิชวาณิช ส่วนด้านวรรณคดีก็ได้แก่ ศกุนตลา มัทนะพาธา พระนลคำหลวง เป็นต้น ในระหว่างที่อิทธิพลศิลปะตะวันตกกำลังเจริญรุ่งเรืองในไทยนั้น พระองค์ก็ได้ทรงแสวงหาดุลยภาพระหว่างการแพร่ระบาดของตะวันตกกับความเป็นไทย พระองค์ได้ทรงสถาปนารองเรียนเพาะช่างขึ้นในปี พ.ศ. ๒๔๕๖ เพื่อให้เยาวชนได้รับการศึกษาศิลปะและงานช่างไทยอย่างเป็นระบบและเพื่อบำรุงรักษาศิลปกรรมของชาติให้รุ่งเรือง ซึ่งเห็น

ได้ประการหนึ่งว่า ภูมิปัญญาของไทยด้านการรักษาความเป็นไทยทางศิลปะและการศึกษาทางศิลปกรรมในชาติ ได้รับปัจจัยสนับสนุนจากการแพร่ระบาดเข้ามาของศิลปะตะวันตกนั่นเอง อย่างไรก็ตาม พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงสั่งประติมากรชาวอิตาลีเลียนรูปเรเฟสเซอร์ คอร์ราโด เพรโรจิ เข้ามาปั้นอนุสาวรีย์รูปคนตามรสนิยมตะวันตกใน พ.ศ. ๒๔๖๖ ทั้งนี้ก่อนหน้านั้นก็ได้ทรงสั่งจิตรกรชาวอิตาลีเลียน มีสเตอร์ คาร์โร จิโรลลี มาเขียนภาพในพระที่นั่งอนันตสมาคม เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๖ แล้วด้วย งานทางศิลปกรรมในรัชสมัยนี้ จึงเป็นการคละกันระหว่างงานที่แสดงความเป็นไทยอันหมายถึง เกียรติยศทางภูมิปัญญาของชาติ และงานศิลปะตามรสนิยมตะวันตก

ตลอดชั่วระยะเวลาของกรุงรัตนโกสินทร์นั้น (รัชกาลที่ ๑-รัชกาลที่ ๖) อิทธิพลศิลปกรรมจากต่างชาติได้มาแผ้วพานภูมิปัญญาของชาติไทยโดยตลอด ไม่ว่าจะเป็นศิลปกรรมแบบใดจากซีกโลกตะวันตก อย่างไรก็ดี อิทธิพลด้านศิลปกรรมเหล่านั้นก็มีอาจครอบงำภูมิปัญญาของชนชาวไทยได้ ทั้งนี้เพราะภูมิปัญญาของชาติได้ผ่านการสั่งสมทางความคิดอ่านและวิธีการด้านงานศิลปะมาเป็นระยะเวลาช้านาน จิตรกร ประติมากร และสถาปนิกไทยช่างรู้จักเลือกเฟ้นส่วนที่ดีงามจากตะวันตก มาประยุกต์เข้าให้เป็นประโยชน์แก่ศิลปกรรมของไทย และนับว่าอิทธิพลเหล่านั้นได้เป็นแรงกระตุ้นสำคัญในการเนรมิตสร้างสรรค์งานให้งามงด และประณีต อันเป็นผลดีแก่ภูมิปัญญาของชาติ อนึ่ง ข้อสังเกตประการหนึ่งที่น่าสนใจ ก็คือ ศิลปะสมัยใหม่เหล่านั้นมิได้เกิดจากแรงผลักดันของสภาพสังคม และวิถีชีวิตของคนไทยอย่างแท้จริง หากเกิดจากหีบฉวยศิลปะตะวันตก ซึ่งก็ไม่ได้คำนึงถึงรากฐานวิวัฒนาการตะวันตก แต่เป็นไปตามประสพการณ์ที่ผ่านเข้ามาหรือตามความพึงพอใจเสียเป็นสำคัญ ดังนั้น ภูมิปัญญาของคนไทยทางศิลปะจึงยังคงความเป็นตัวของตัวเอง ประณีตอ่อนโยน และทรงคุณค่าความเป็นไทยอันงดงามเอาไว้ งานศิลปะช่วงที่ผ่านมาจึงเกิดจากการเลือกเฟ้นผสมผสานระหว่างศิลปะตะวันตกกับศิลปะไทยให้สอดคล้องกลมกลืนกัน จึงอาจกล่าวได้ว่า ภูมิปัญญาไทยด้านศิลปะในกระแสอิทธิพลของตะวันตกเป็นการรับวิทยาการใหม่ ๆ มาใช้เสียมากกว่า ถึงเช่นนั้น ภูมิปัญญาของชาติก็ได้รับผลกระทบเป็นแรงกระตุ้นพอสมควร ตามที่ได้กล่าวมาแล้วในรายละเอียดข้าง

ต่อไปนี้อาจพิจารณาผลกระทบจากกระแสอิทธิพลตะวันตกในด้านวรรณกรรมกันบ้าง ข้อเท็จจริงประการสำคัญที่ผู้ศึกษาพึงรู้ก่อน ก็คือ วรรณกรรมเป็นศาสตร์แขนงหนึ่งซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิต ทัศนคติความเชื่อ และขนบธรรมเนียมประเพณีของสังคม เพื่อประกาศศักดิ์ศรีภูมิปัญญาแห่งสังคมนั้น สังคมไทยก็เป็นสังคมหนึ่งที่ตั้งสมความมุ่งคั่งทางความคิด

และมีกระบวนการก้าวไปอย่างเหมาะสมกลมกลืนกับธรรมชาติ ภูมิปัญญาแห่งสังคมไทยโดย เฉพาะด้านวรรณกรรม ได้มีวิวัฒนาการมาอย่างยาวนานนับแต่ความเจริญทางอักษรศาสตร์ เมื่อครั้งสุรทนต์เป็นราชธานีเป็นต้นมา อันเป็นศิลาจารึกในสมัยพ่อขุนรามคำแหงผู้ประดิษฐ์ ลายสือไทยก็ตี ซึ่งเข้าพ้อมงกฎทรงค้นพบเมื่อครั้งผนวช ก็เป็นเครื่องแสดงให้เห็นถึงภูมิ ความรู้ความสามารถของสังคมไทยซึ่งสั่งสมมาได้เป็นอย่างดี ธรรมชาติอย่างหนึ่งของการ ใช้ภาษาจะพบว่าร้อยแก้วมักจะควบคู่กันกับร้อยกรองเสมอ แต่กลับเป็นที่เข้าใจกันว่า ประเทศไทยได้รับอิทธิพลการใช้ภาษามาจากตะวันตกโดย เฉพาะร้อยแก้วซึ่งไม่มีงานภูมิปัญญา ของชาติ แต่หาว่าร้อยแก้วนั้นมีมาแต่ครั้งโบราณ ราชได้รับมาจากตะวันตกมา อันนี้ดู ได้จากพระราชพงศาวดารไทยซึ่งเป็นร้อยแก้ว ตำรา หรือพิธีกรรมต่าง ๆ รวมไปถึง วรรณกรรมบางชิ้น เช่น สามก๊ก ราชาราช ตำรายา ก็ล้วนเป็นร้อยแก้วเสียทั้งสิ้น ราชว่าได้รับจากตะวันตก เมื่อรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวแต่อย่างใด โดย เฉพาะอย่างยิ่ง เนื้อหาวรรณกรรมบันเทิงคดีที่บรรยายสภาพของยุคสมัย สะท้อนภาพ สังคมไทยก็มีมาแล้วในรูปมุขปาฐะ คำบอกเล่า นิทานเปรียบเทียบที่บอกถึงสภาพสังคม แต่ละยุค ทั้งเรื่องตลกก็ตี หรือเรื่องหยาบโรน เช่น ตาเถนยายซีก็ตี รวมไปถึง เรื่องสะท้อนสังคม เช่น พระพิศมิล ก็เป็นภูมิปัญญาของชาติซึ่งมีอยู่ก่อน แต่ช่วงนั้น ไทยเรายังไม่มีเครื่องพิมพ์ดีดจึงไม่สามารถพิมพ์เผยแพร่ได้ แต่ตะวันตกมีเครื่องพิมพ์ดีดก่อน จึงไม่แปลกที่ความเจริญทางสิ่งพิมพ์จะล่วงหน้าไปก่อนไทย จนกระทั่ง สยามเปิดสัมพันธ ไมตรีกับตะวันตก จึงส่งผลให้รูปแบบการผลิตสิ่งพิมพ์และแทนพิมพ์เข้ามาสู่สังคมไทยโดย หมอบรัดเลย์ หมอสอนศาสนาชาวอเมริกัน ซึ่งได้รับการยอมรับว่าเป็นผู้นำเครื่องพิมพ์ และตัวอักษรไทยมาใช้ วดยได้พิมพ์หนังสือราชการฉบับแรกออกมาเมื่อ พ.ศ. ๒๓๘๓ เนื่องจากสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงโปรดฯ ให้ประกาศห้ามสูบฝิ่นและค้าฝิ่นในกรุง สยาม ซึ่งถือเป็นประกาศฉบับแรกที่รัฐบาลพิมพ์ขึ้นมานในเมืองไทย ฉะนั้น หมอบรัดเลย์นี้ จึงควรแก่การได้รับยกย่องว่าท่านเป็นผู้กำเนิด "หนังสือพิมพ์ ข่าว และรูปแบบการพิมพ์ หนังสือเล่ม" ในประเทศไทย

อุบัติเหตุการกำเนิดหนังสือพิมพ์ภาษาไทยฉบับแรก ชื่อ บางกอกเรคคอร์ดเดอร์ (Bangkok Recorder) ซึ่งเป็นหนังสือพิมพ์รายบักข์ของหมอบรัดเลย์ ออกเมื่อวันที่ ๔ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๓๘๓ ได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านภาษาไปสู่ความนิยมนิยมแบบร้อยแก้ว ขึ้น กล่าวคือ หนังสือพิมพ์ฉบับดังกล่าว เป็นเสมือนแม่พิมพ์ที่จุดประกายความนิยมแบบร้อย แก้วทำให้เกิดขึ้นแก่วงการวรรณกรรมไทย ทั้งนี้เพราะการใช้ภาษาแบบร้อยแก้วยังไม่เป็นที่

คูนจีน แต่เดิมคนไทยมักอ่านหนังสือซึ่งเป็นภาษาแบบร้อยกรองอันไม่เหมาะที่จะนำมาเขียนข่าว สารคดี แข็งความ รวมทั้งบทวิจารณ์ที่ต้องการความรวดเร็วตรงความมุ่งหมายอธิบายความจริงได้อย่างละเอียดลออ และไม่จำเป็นต้องห่างสัมพันธ์ หนังสือบางกอกเรียลคอร์ดอร์นี้ได้มีระยะเวลาอันถึง ๒๓ ปี (พ.ศ. ๒๓๘๗ - พ.ศ. ๒๔๑๐) อันเป็นผลให้การรับรู้ของผู้คนเริ่มรับรู้ต่อวรรณกรรมร้อยแก้วที่สะสมมากขึ้นเรื่อย ๆ และทำให้ภาษาแบบร้อยแก้วซึมผ่านภูมิปัญญาของผู้คนเข้าไปได้ โดยเฉพาะผู้มีการศึกษาของประเทศ นับแต่ปลายรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นต้นมา

ยุคของวรรณกรรมร้อยแก้วได้ทอประกายขึ้นแล้ว แต่ได้ลงมือสร้างสรรค์ำหม่จริง ๆ เป็นรูปเป็นร่างขึ้นก็เมื่อปรากฏในหนังสือ กระจุกดาว พ.ศ. ๒๔๑๘ จนกระทั่งรุ่งเรืองเติบโตใน วชิรญาณวิเศษ พ.ศ. ๒๔๒๗ - พ.ศ. ๒๔๒๘ , ลัทธิวิทยา พ.ศ. ๒๔๔๓ - พ.ศ. ๒๔๔๕ , ถลกลวิทยา พ.ศ. ๒๔๔๓ - พ.ศ. ๒๔๔๔ , ทวีปัญญา พ.ศ. ๒๔๔๗ - พ.ศ. ๒๔๕๐ , กุศลสตรี พ.ศ. ๒๔๔๕ - พ.ศ. ๒๔๕๐ และ สาราณวิทยา พ.ศ. ๒๔๔๕ - ปีเดียวกัน หนังสือที่กล่าวมาทั้งหมดล้วนมีบทบาทในการเผยแพร่วรรณกรรมแบบร้อยแก้วทั้งสิ้น วรรณกรรมร้อยแก้วที่เกิดขึ้นใหม่นี้จะเห็นว่า เป็นผลมาจากการเข้ามาของหม่บริดเลย์ซึ่งทำให้เกิดกิจการการพิมพ์ขึ้นในชาติ แม้ไทยจะมีภูมิปัญญาเกี่ยวกับวรรณกรรมร้อยแก้วอยู่แล้ว กระแสอิทธิพลตะวันตก ก็เป็นแรงผลักดันให้วรรณกรรมร้อยแก้วเป็นที่นิยมมากขึ้นในแวดวงวรรณกรรมไทย และนำไปสู่การปฏิบัติทางการประพันธ์ร้อยแก้วครั้งใหญ่

สำหรับบุคคลที่เป็นนักเขียนบุกเบิกวรรณกรรมสมัยใหม่ของไทยและเป็นผู้ทำการปฏิบัติวรรณกรรมแบบร้อยแก้วนั้น ส่วนใหญ่มาจากบุคคลชั้นสูงของประเทศ อันได้แก่ พระมหากษัตริย์ เจ้าพระวงศ์ และขุนนาง ซึ่งมีรากฐานการศึกษาที่ดีกว่าสามัญชน บุคคลชั้นสูงเหล่านี้บางท่านได้รับการศึกษาจากต่างประเทศ ในบรรดาบุคคลที่มีโอกาสไปศึกษาต่างประเทศ ซึ่งนักเรียนนอกยุคนั้นส่วนใหญ่ไปศึกษาที่ประเทศอังกฤษ มีอยู่ท่านหนึ่งเป็นผู้ที่มีความสามารถทางการใช้ภาษาและการเขียนหนังสือ นั่นคือ เจ้าพระยาภาสกรวงศ์ (พรพูนนาค) นำเสียดายที่เกียรติกุลด้านการแต่งหนังสือและความรู้ของท่านไม่ได้รับการเผยแพร่อย่างกว้างขวาง ผลงานการแต่งเรื่องสั้น (ซึ่งสมัยนั้นเรียกนิทาน) ของพระยาภาสกรวงศ์ระปือลือลั่น สร้างปัญหาความขัดแย้งครั้งแรกขึ้นในการบุกเบิกเรื่องบันเทิงคดีสมัยใหม่ ถึงขนาดที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงกริ้ว อดความขัดแย้งได้ลูกหลานจนพระยาภาสกรวงศ์เกือบจะถูกถอดยศถาบรรดาศักดิ์ แต่ด้วยความสามารถและคุณงามความดีที่มีอยู่ รัชกาลที่ ๕ จึงทรงโกล่เกลี่ยคดีให้ลงโทษเพียงประกาศ

ในราชกิจจานุเบกษา "เรื่องเครื่องรางเมื่อดี" เท่านั้น

บมเหตุของปัญหาเกิดจากเรื่องสั้น "นายจิตรกับนายใจสนิทกัน" ซึ่งพระยาภาสกรวงศ์เอาเหตุการณ์จริงมาผูกเป็นเรื่องขึ้น มีฉากและตัวละครเขียนวิพากษ์วิจารณ์เหตุการณ์บ้านเมือง รวมทั้งองค์พระมหากษัตริย์ ขุนนาง ตลอดจนสถาบันสงฆ์ได้อย่างฉะฉาน กล่าวได้ว่าท่านเป็นผู้วิพากษ์วิจารณ์การเมืองคนแรกของไทย และเป็นผู้ให้กำเนิดเรื่องบันเทิงคดีสมัยใหม่ประเภทเรื่องสั้นหรือนิทานใหม่ตามที่เรียกกันขณะนั้น อันเป็นต้นกำเนิดของเรื่องสั้นและนวนิยายปัจจุบัน มาบัดนี้อาจเกิดข้อกังขาแก่ผู้ศึกษาได้ว่า เรื่องราวของพระยาภาสกรวงศ์ เกี่ยวข้องอันใดกับภูมิปัญญาของชาติในกระแสอิทธิพลตะวันตก กล่าวคือ นอกจากท่านจะเป็นผู้ปฏิวัติวรรณกรรมแบบร้อยแก้วแล้ว เรื่องสั้น "นายจิตรกับนายใจสนิทกัน" ที่ท่านแต่งนี้ ได้รับอิทธิพลมาจากกระแสตะวันตกทางวรรณกรรมอย่างเห็นได้ชัด ตรงการใช้เครื่องหมายแสดงวรรคตอนในประโยคภาษาอังกฤษมาใช้ในประโยคภาษาไทย ดังตัวอย่างที่ยกมา "วันหนึ่งนายจิตรมาในวังพบนายใจ พูดกับนายจิตรว่า , เพื่อนรักเราพูดถูกทุกถ้อยคำพบกันวันนี้ก็ดีแล้ว , ยังเข้าอยู่ ท่านเคาน์ซิลยังหาไม่ , เรามานั่งพูดกันเล่นที่ข้างนี้ก่อนเถิด . นายจิตรนั่งลงที่บันไดเก๋งทรงนกชั้นบน , แล้วถามนายใจว่า , เราได้ยินว่าสมเด็จพระข้างใน , ท้าการฉลองพระชนมพรรษาของท่าน , ทำให้เป็นการเจริญพระชนม์ยืนยาวไปภาคหน้า , มีการเล่นการเลี้ยงสนุกใหญ่โตจริงถา นายใจบอกว่า , ท่านท้าวการเลี้ยงพระเลี้ยงขุนนางมาก , เช้านายข้าราชการทั้งข้างหน้าข้างในก็มาช่วยท่านหมด , แล้วมีสีกวามีละครเป็นการเล่นสนุกมาก , ละครของท่านเคาน์ซิลโรงหนึ่ง , เขาถือว่าเล่นเรื่องสามก๊กสนุกนัก ... " จากการใช้เครื่องหมายแสดงวรรคตอดังกล่าว นับว่าเป็นภูมิปัญญาของปัญญาชนแห่งยุคที่ ได้รับผลกระทบจากอิทธิพลวรรณกรรมตะวันตกอย่างเห็นได้ชัด อย่างไรก็ดี ท่านก็เป็นบุคคลที่มีชื่อเสียง เป็นทั้งนักหนังสือพิมพ์ นักเขียน นักแปล และนักกวี ผลงานของท่านได้รับการตีพิมพ์อย่างมาก ไม่ว่าจะเป็นการแปลข่าว ความรู้และวิทยาการต่างประเทศ การเขียนบทความเรื่องสั้นและคาถกลอน รดยเฉพาะอย่างยิ่ง ความคิดใหม่ของท่านในการแต่งกลอน ซึ่งเป็นเรื่องแปลกมากสำหรับคนในสมัยนั้น นั่นคือ พระยาภาสกรวงศ์นำศัพท์ภาษาไทยกับภาษาอังกฤษปนกัน รดยไม่เคร่งครัดหรือสนใจสัมผัสมากนัก จัดว่าเป็นการแหวกแนวออกไปจากกฎเกณฑ์เดิมแต่โบราณ พระยาภาสกรวงศ์แต่งตามใจตัวเอง ดังจะเห็นได้จากบทความลิลิตเฉลิมพระเกียรติว่า

แรกภิปรายแต่งตั้ง	ตามจิตร
ครูใบมีสอนคิด	จัดซื้อ
ชมศัพท์อย่างอังกฤษ	กริ่งกราด เข้าเฮย
ยังไม่พอเพราะห้พร้อม	พราณีฝึกฝนฯ
บุบลาตแพกเพี้ยน	ผ่อนผัน
สูงต่ำแลคำขึ้น	ขยับเยื้อง
ของงออย่ามีทัพ	รทษผิด อภัยเฮย
ขอพระเดชพระคุณเปลื้อง	เปลี่ยนแก้เติมสอนฯ

บางตอนของกลอนที่ยกมานี้ เพื่อจะชี้ให้เห็นชัดเจนขึ้นถึงเนื้อหาและรูปแบบการแต่ง
กลอนของพระยาภาสกรวงศ์ดังตัวอย่างต่อไปนี้

วงศกฤษณกรานต์	เจ้าฮอร์สหาญราญแรง
รูปนิฆงซี่จับ	ครบหมู่สับต์แสนพยศ
เจ้าทศทวยอาร์มี	ตรีอาวุธพยุพพล
คนคาคศ์กวัลลี	อินพันตรีเดินท้าว

จากตัวอย่างที่ยกมาได้สะท้อนให้เห็นถึงกระแสอิทธิพลตะวันตกที่เข้าไปมีผลกระทบต่อ
ด้านวรรณศิลป์อันเป็นภูมิปัญญาของชาติอย่างชัดเจน อย่างไรก็ตาม พระยาภาสกรวงศ์ ก็
เป็นบุคคลหัวก้าวหน้าไม่น้อยคนในยุคหนึ่ง ดังนั้นงานของท่านจึงไม่อาจเป็นตัวแทนของภูมิปัญญา
ร่วมสมัยเดียวกันได้ทั้งหมด แต่อย่างน้อยที่สุด ก็ชี้ให้เห็นได้ว่างานวรรณกรรมและ
วรรณศิลป์ได้รับผลกระทบอย่างไรบ้างจากกระแสอิทธิพลตะวันตกที่หลั่งไหลเข้ามาทุกขณะ

สำหรับวิวัฒนาการของเรื่องบันเทิงคดีสมัยใหม่ ควรถือว่าในช่วงระหว่างปี พ.ศ.
๒๓๘๗ - ๒๔๕๓ เป็นยุคบุกเบิกวรรณกรรมประเภทบันเทิงคดีสมัยใหม่ หากนับจากการถือ
กำเนิดนวนิยายไทยของ หลวงวิลาศปริวัตร (ครูเหลียม) คือ ความไม่พยายาม ก็เท่า
กับถือเอานวนิยายเรื่องแรกที่สมบูรณ์และตรงกับค่านิยมนวนิยายสมัยใหม่เป็นจุดตั้งต้น หาก
ถือตามนี้ก็จะเกิดช่องว่างทางกาลเวลา กล่าวคือ ก่อนที่นวนิยายเรื่อง ความไม่พยายาม

เผยแพร่นวนิยายประเภท นวนิยายสั้น (Short story) เรื่องสั้นขนาดยาว (Novelette) และนิทานมาหลายเรื่องแล้ว การจำกัดจุดกำเนิดของนวนิยายเรื่องแรก จึงไม่อาจครอบคลุมถึงเรื่องบันเทิงคดีทั้งหมดได้ ข้อเท็จจริงที่พึงสังเกตประการหนึ่งก็คือ กว่าที่วรรณกรรมร้อยแก้วขนาดยาวจักเกิดขึ้นได้ วรรณกรรมร้อยแก้วเรื่องสั้น ๆ ทั้งประเภทนิทาน เรื่องสั้น และเรื่องแปล ก็ได้สั่งสมภูมิความรู้ความสามารถทางการประพันธ์มาเป็นระยะเวลายาวนานจนพัฒนาเป็นนวนิยาย นับแต่หนังสือพิมพ์ บางกอกกรีเคอร์เคอร์ ซึ่งเป็นหนังสือพิมพ์ภาษาไทยฉบับแรกเป็นต้นมา การนำวรรณกรรมร้อยแก้ว ก็ได้หันเหความสนใจภูมิปัญญาของชาติไปสู่การประพันธ์ด้วยวรรณกรรมประเภทนี้ยิ่งขึ้น เรื่องบันเทิงคดีจึงก่อหวอดขึ้นในหนังสือ ธรรมวาท วชิรญาณวิเสศ เรื่อยมาจนใกล้สิ้นรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว หรือกระทั่ง แม่วัน (พระยาสุรินทรราชา) ได้แปลนวนิยายเรื่อง ความพยายาม ลงในหนังสือพิมพ์ลักขวิทยา เล่มที่ ๒ ปี พ.ศ. ๒๔๔๔ ซึ่งส่งผลให้หลวงวิลาศปริวัตร (ครูเหลี่ยม) เขียนนวนิยาย ความพยายามพยาบาล อันเป็นนวนิยายเรื่องแรกที่เกิดขึ้นของไทย วัตถุประสงค์ของเรื่อง ความพยายาม ซึ่งผู้เขียนได้แทรกคติธรรมของพระพุทธศาสนาว่าด้วยเรื่องของการไม่จองเวรเอาไว้ ช่วงเวลานับแต่ปรากฏวรรณกรรมร้อยแก้วในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจนกระทั่ง เรื่องบันเทิงคดีได้พัฒนาเป็นเรื่องสั้นและนวนิยายอย่างชัดเจน จึงควรเป็นยุคบุกเบิกวรรณกรรมบันเทิงคดีสมัยใหม่ของไทยเสียมากกว่า อนึ่ง การแบ่งเรื่องบันเทิงคดีออกเป็นเรื่องสั้น นวนิยาย หรือนิทานอย่างชัดเจนนั้น นับแต่หนังสือธรรมวาทออกมา จนกระทั่งถึงหนังสือที่ออกมารในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ก็ยังมิได้แยกแยะอย่างเด่นชัด สมัยนั้นคำว่า นิทาน นิทาน นิทานเบ็ดเตล็ดนิยาย หรือเรื่องเล่าอ่านเล่น ได้ใช้ในความหมายแทนเรื่องแต่งจากความคิดค้นทั้งหมดไม่ละเว้นแม้แต่วรรณคดีร้อยกรอง เช่น รามเกียรติ์ อิเหนา และนิทานในพระพุทธศาสนา นอกจากนี้ หนังสือธรรมวาท พ.ศ. ๒๔๑๓ ก็ได้พยายามใช้คำประกอบนิทานเพื่อบอกให้รู้ประเภท อาทิ นิทานปรตยุบันที่ใช้ในความหมายของเรื่องแต่งสมัยใหม่ นิทานโบราณใช้แทนเรื่องแต่งที่สืบทอดได้ เรื่องเทวดา และเรื่องเล่าแต่เก่าก่อน แต่นิทานหรือนิทาน บางครั้งก็ใช้ตามความหมายเช่นเดิม หนังสือพิมพ์วชิรญาณวิเสศ พ.ศ. ๒๔๒๗ - ๒๔๓๗ ได้ใช้คำว่า นิทาน เรื่องอ่านเล่นทั้งหลาย และนิทานเบ็ดเตล็ดแทนบันเทิงคดีทั้งปวง การแต่งเรื่องแบบนวนิยายตะวันตก (Novel) เรื่องแรกของ กรมหลวงพิชิตปรีชากร เรื่อง "สนุกนี้ติก" ก็หวังใช้คำว่า "สนุกนี้ติก" เช่นเดียวกับคำว่านิทาน แต่ไม่เป็นผลเนื่องจาก

ว่าได้เกิดปัญหาอันฉาวจนล้มเลิกไปเสียก่อน อนึ่ง หากย้อนกลับไปพิจารณาถึงการกำเนิดคำว่า "เรื่องสั้น" ก็จะได้เริ่มต้นนับแต่การแปลนวนิยายเรื่องความพยาบาทของแม่วันเป็นต้นมา ข้อเท็จจริงอีกประการหนึ่งเกี่ยวกับคำว่า "เรื่องสั้น" จะเห็นได้ว่า "เรื่องสั้น" มิได้เป็นคำที่แปลจากศัพท์คำว่า "Short Story" ในภาษาอังกฤษ แต่จากกระบวนการพัฒนาเรื่องบันเทิงคดีสมัยใหม่ ภายหลังจึงใช้พหุสัทเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับคำว่า "Short Story" ของตะวันตก อีกทั้งนักเขียนในยุคต่อมาได้รับเอาหลักเกณฑ์เรื่องสั้นมาใช้เป็นหลักเกณฑ์ของไทยอย่างกลมกลืนทั้งด้านเนื้อหาและรูปแบบ จนมีผู้เข้าใจผิดคิดว่าเป็นศัพท์บัญญัติจากต่างประเทศ ดังนั้นจะเห็นว่า ในความเป็นจริงแล้ววรรณกรรมสมัยใหม่ของไทยมาจากรากเหง้าทางภาษา ความคิด วัฒนธรรม และขนบธรรมเนียมประเพณี ตลอดจนจรรยาบรรณของแผ่นดินสยามเอง ไม่ได้เป็นการครอบงำของกระแสอิทธิพลตะวันตกอย่างที่มีผู้เข้าใจกัน จะเห็นได้ว่ากระบวนการความคิดแห่งภูมิปัญญาทางด้านวรรณกรรม จะค่อยสั่งสมและหล่อหลอมเข้าเป็นกระบวนการพัฒนาวรรณกรรมสมัยใหม่ แล้วจึงปรับเข้ากับวรรณกรรมสากลในที่สุด

ในระหว่างรัชสมัยรัตนโกสินทร์ ได้มีการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญยิ่งทางภูมิปัญญาของชาติ อีกประการหนึ่งในวงการศาสนาของประเทศสยาม ๒ ประการด้วยกัน สาเหตุของการเปลี่ยนแปลงครั้งนั้นก็เพื่อคัดค้านแบบแผนความเชื่อ และการปฏิบัติศาสนกิจที่เคยกระทำกันมาก่อน ชนชาวไทยยังมีคติความเชื่อถือในทางไสยศาสตร์และอวิชา ไม่ว่าจะเป็นการนับถือผีตามแบบดั้งเดิม การเชื่อถือยักษ์มารเทพดาอารักษ์ รวมทั้งความเชื่อในเวทมนต์คาถา เครื่องรางของขลัง รวมทั้งนับถือในเรื่องเทพเจ้าที่สิงสถิตย์อยู่ในสรวงสวรรค์ ซึ่งสามารถดูได้จากพิธีมงคลของชาวบ้าน และพระราชพิธีทางศาสนาพราหมณ์ การนับถือพระพุทธศาสนาของคนไทยนั้นเป็นเรื่องที่มองจับแพะชนแกะ เพราะลัทธิหินยานในพระพุทธศาสนา มุ่งสอนหลักธรรมขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตามแบบดั้งเดิม อดยเชื่อถือในเรื่องของกรรมอันเป็นการกระทำแห่งตนเป็นหลัก อดยไม่มีอำนาจเหนือธรรมชาติอื่นใดมากำหนด ก้าวใหม่ที่สำคัญก้าวหนึ่งนั้นเกี่ยวกับกิจการพระศาสนา อดยเฉพาะในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ก็คือ การจัดตั้งคณะหมอสอนศาสนาขึ้นเป็นการถาวร และอีกก้าวหนึ่งคือ การที่พวกหมอสอนศาสนาคริสต์ที่เข้ามาในประเทศไทย ได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอันสำคัญอย่างหนึ่งในวงการพระศาสนา ซึ่งเรื่องนี้ไม่ค่อยจะมีใครคาดคิดว่าจะเป็นไปได้ การเปลี่ยนแปลงที่สำคัญที่สุดในประวัติศาสตร์การพระศาสนาของประเทศสยามคือ การปฏิรูปในวงการพระศาสนา ซึ่งได้เริ่มขึ้นในรัชกาลที่ ๓

และการที่ได้เกิดปฏิรูปกันขึ้น ก็เนื่องจากการที่ศาสนาคริสต์ได้เข้ามาเผยแพร่ในประเทศไทย โดยการเดินทางได้เริ่มต้นขึ้นก่อนทางกรุงเทพฯ ในหมู่พระภิกษุสงฆ์ที่ได้รับการศึกษามาเป็นอย่างดี แล้วพวกเขาราชการชั้นสูงได้พากันเห็นดีเห็นชอบไปด้วย พวกที่สนับสนุนการปฏิรูปทั้งฝ่ายสงฆ์และฝ่ายฆราวาส เป็นพวกที่มีความรู้ดีที่สุดเกี่ยวกับศาสนาคริสต์และแนวความคิดทั่วไปของฝรั่ง แท้จริงแล้ว คณะหมอสอนศาสนามิชชันนารีตั้งแต่เพียงอย่างเดียวที่พาให้เกิดการปฏิรูปทางศาสนาครั้งนั้น แต่การแสวงหาความรู้ทางวิทยาศาสตร์จากพวกฝรั่งต่างหาก ที่ได้วางทางไปสู่ปัญหาเรื่องการเชื่อถืออย่างงมงาย การเชื่อถือในเรื่องนิทานชาดก และการเชื่อถือในเรื่องเรขกลางอันเป็นส่วนหนึ่งของพระพุทธศาสนาที่คนไทยนับถือ เหตุผลอีกประการหนึ่งที่ทำให้เกิดการปฏิรูปขึ้นก็คือ มีชนอยู่กลุ่มหนึ่งที่มองเห็นด้วยกับการที่คนไทยมีความเชื่อถือในเรื่องศาสนาโบราณอันนั้น ความคิดเห็นอันนี้มีมาก่อนที่ความรู้แผนใหม่อย่างฝรั่งจะเข้ามาสู่ประเทศไทยในคริสต์ศตวรรษที่ ๑๕ เสียด้วยซ้ำ ต่อมาเมื่อพวกหมอสอนศาสนาเข้ามาแล้ว จึงได้มีการถกเถียงเรื่องราวเกี่ยวกับกิจการสอนศาสนากับพวกผู้ที่มีความรู้ และเมื่อพระพุทธศาสนาถูกโจมตีหนักเข้า พวกคนไทยที่มีความรู้ทั้งหลายจึงเกิดความรู้สึกราวที่จะต้องเผชิญกับการถูกคุกคามอันนั้น ทั้งนี้มิใช่เพื่อให้พระพุทธศาสนายังคงดำรงมั่นอยู่อย่างเดียว แต่เพื่อให้เขาได้มีอันยุติ

ผู้นำในการปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนา ในระหว่างรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว คือ เจ้าฟ้ามงกุฎ ในสมัยแรก ๆ ที่เจ้าฟ้ามงกุฎทรงผนวชอยู่นั้น พระองค์ได้ทรงสังเกตเห็นพระภิกษุสงฆ์ไทยประพฤติปฏิบัติผิด จากพระวินัยตามคัมภีร์พระพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก บทบัญญัติต่าง ๆ ในพระวินัยก็พากันละเลย ความเชื่อถือและการปฏิบัติศาสนกิจไม่เป็นไปตามกฎเกณฑ์ พระองค์ได้ทรงสังเกตเห็นภิกษุมอญหมู่หนึ่งรักษาพระวินัยบัญญัติไว้ได้อย่างเคร่งครัด จึงมาทรงคำนึงว่าเมื่อยังมีคณะสงฆ์เช่นนั้นอยู่ การปฏิรูปกิจการคณะสงฆ์ไทยเสียใหม่ก็คงจะพอกระทำได้ ฉะนั้น ในระหว่างปี พ.ศ. ๒๓๗๒ ถึง พ.ศ. ๒๓๘๐ พระองค์จึงเสด็จไปจำพรรษาอยู่ในวัดชนบทแห่งหนึ่งห่างจากใจกลางพระนคร เพื่อพระองค์จักได้ทรงศึกษาทางกฎเกณฑ์และวิธีที่จะทรงสั่งคายนากิจการพระศาสนา โดยมิให้วกรมาวิพากษ์วิจารณ์ได้ ครั้นถึงปี พ.ศ. ๒๓๘๐ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงแต่งตั้งให้พระองค์เป็นเจ้าอาวาสวัดบวรนิเวศวิหาร ซึ่งพระองค์ได้ทรงดำรงตำแหน่งนี้มาตลอดรัชสมัย ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๓๘๐ ถึง พ.ศ. ๒๓๙๔ งานสังคายนาของเจ้าฟ้ามงกุฎได้ก้าวหน้าไปมาก จนกระทั่ง ได้ทรงตั้งนิคายขึ้นมาใหม่เรียกว่า "ธรรมยุติกนิกาย" จุดมุ่งหมายอันยิ่งใหญ่นการปฏิรูปนั้น ก็เพื่อชำระล้างข้อวัตรปฏิบัติใด ๆ ที่ไม่ถูกต้องตรง

ตามพระวินัยบัญญัติในพระคัมภีร์ฝ่ายหินยาน การดำเนินตามจุดหมายอันนี้ได้กระทำเป็นหลายวิธีด้วยกัน เช่น แก้วพระเบ็ญช้อบั้งค้ำของวัด เปลี่ยนแปลงการประกอบพิธีการต่างๆ หาระพระคัมภีร์ที่ถูกต้อง และท้ายที่สุด ก็คือ ชี้แจงแสดงหัวใจอันแท้จริงของพุทธศาสนาอย่างทีประพดปฏิบัติกันอยู่ในประเทศสยาม หัวใจของพระพุทศาสนาที่ทางฝ่ายธรรมยุตได้ฟื้นฟูขึ้นมา นั้น เป็นการเปลี่ยนแปลงจากความมงายไม่ได้เรื่องไปสู่ความมีเหตุมีผล การปฏิรูปทางวัดวาอารามและทางดารับดาราท่าที่กระทำไป ก็เพื่อให้อศคคล้องต่องันกับแนวความคิดทางวิทยาศาสตร์ที่ลั่งไหลมาจากทางตะวันตก การเปลี่ยนแปลงอื่น ๆ ในวงการพระพุทศาสนาของไทยครั้งนั้น สอแสดงถึงอิทธิพลโดยตรงของศาสนาคริสต์ด้วย อันนี้จะเห็นได้จากที่พระสงฆ์นิกายหม่ชอบถือสันรคษ พระพุทศาสนานิกายธรรมยุตมีหลักธรรมอันหนึ่งคล้ายคลึงกับศาสนาคริสต์ คือการถือสันรคษ แต่พระธรรมยุตไม่เชื่อถือในเรื่องผีเรื่องสาง เรื่องเทพเจ้า และพระเจ้าในศาสนาคริสต์

กล่าวได้ว่ากิจการพระศาสนามีเรื่องราวที่สำคัญอยู่ ๒ ประการ คือ ศาสนาคริสต์งได้เข้ามาตั้งเผยแผ่รบนหลักฐวนมั่นคงประการหนึ่ง และวัดมีการปฏิรูปในวงการพระพุทศาสนาอีกประการหนึ่ง แต่เหตุการณ์ทั้ง ๒ เรื่องนี้ เกี่ยวรยงไปถึงพลเมืองไทยส่วนน้อยสำหรับประชาชนที่อยู่ในชนบทนอกเมืองหลวงแล้ว ดูจะไม่เอาใจใส่เกี่ยวกับเรื่องเหล่านี้มากนัก และความเคลื่อนไหวทั้งนี้ดูจะไม่มผลต่อความศรัทธาในศาสนาของชนชาวไทยเลย พระพุทศาสนาธรรมยุตินิกาย และศาสนาคริสต์ ต่างมีจุดหมายขัดกันกับการเชื่อถือโรคกลาง การนับถือผีสาง ตลอดจนเทพดาอารักษ์ หรือแม้แต่พระพุทศาสนา แบบอย่างทีประชาชนทั่วไปนับถือกันอยู่พูดงาย ๆ ก็คือ ไม่เข้ากันกับศรัทธาของประชาชน พระพุทศาสนาแบบดั้งเดิมอย่างทีชนชาวไทยนับถือฝังจิตฝังใจนั้นจึงตั้งมั่นอยู่ ไม่สามารถจะเปลี่ยนแปลงแก้ไขได้ง่าย ๆ แม้จนกระทั่ง ปี พ.ศ. ๒๓๙๔ ก็ยังเป็นศาสนาที่ชนชาวไทยส่วนใหญ่นับถือกัน ภูมิปัญญาของชาติจึงคงสภาพเดิมเอาไว้ดังก่อน

ภูมิปัญญาไทยอีกด้านหนึ่ง ก็คือ การคนตรีของไทย สมัยก่อน คนตรีไทยถือเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตคนไทยและเป็นภูมิปัญญาของชาติอีกแบบหนึ่ง เพราะไม่ว่าจะเป็นพิธีกรรมในแต่ละขั้นตอนของชีวิต หรือพิธีทางศาสนา ตลอดจนพิธีของรัฐ จะขาดคนตรีไทยเสียมิได้นอกจากนั้น คนตรีไทยยังเป็นส่วนประกอบที่สำคัญยิ่งในการแสดงไม่ว่าจะเป็นรชน ละคร เป็นต้น สำหรับกระแสอิทธิพลตะวันตกนั้น การเข้ามาของวัฒนธรรมตะวันตก ประกอบกับการประกาศห้ามเล่นคนตรีไทยของทางการ ทำให้คนตรีไทยเสื่อมไปจากความนิยมและขาดช่วง ขาดการสืบต่อ ประกอบกับพิธีกรรมประเพณี และละคร ซึ่งกระทำมาแต่เดิมก็

เริ่มหมดไปจากชีวิตคนไทย คนตรีไทยจึงลดบทบาทลงอย่างมาก ชีวิตคนไทยสมัยก่อนนั้น
 คู่กันเคยกับคนตรีไทยมาก แต่ก่อน งามแต่ละชั้นตอนของชีวิตจะต้องมีการประกอบพิธีกรรม
 ตอนเกิดก็มีทำขวัญเดือน ไรต์ขึ้นต้องมีพิธีโกนจุก เมื่อไรต์เป็นหนุ่มก็บวช และแต่งงาน เมื่อ
 ตายลงก็มีงานศพ นอกจากนั้น ยังมีพิธีกรรมทางศาสนา พิธีกรรมที่ทำเพื่อความเป็นสิริ
 มงคล งามพิธีกรรมเหล่านี้จะขาดคนตรีไทยเสียมิได้ ดังที่ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช
 ได้เขียนไว้ตอนหนึ่งว่า "นอกจากการรำชีวิตของเอกชนในทางส่วนตัวตามวัยแห่งตนแล้ว
 การรำชีวิตของคนไทยในสังคมตามเทศกาลหรือตามประเพณี ก็ยังมีคนตรีไทยและนาฏศิลป์
 ไทยเข้ามาเกี่ยวข้องอยู่ด้วย เรียกว่าได้ว่าเป็นส่วนสำคัญแห่งเทศกาล หรือประเพณีต่าง ๆ
 เหล่านั้น การทำบุญกุศลตามวัดวาอาราม ซึ่งคนจำนวนมากร่วมกันทำตามเทศกาล เช่น
 งามการเข้าพรรษา ออกพรรษาหรือมีงานไหว้พระชั้กพระ ตลอดจนประเพณีทางศาสนาอื่น ๆ
 ซึ่งเป็นไปตามเทศกาลที่กำหนดไว้ ก็ต้องมีคนตรีปี่พาทย์และนาฏศิลป์เข้ามาแสดงให้เกิด
 ความครึกครื้นรื่นเริง เป็นการแสดงออกซึ่งความปีติในการที่ร่วมกันบำเพ็ญบุญกุศลตามประ
 เเพณี งามการเทศน์มหาชาติ ซึ่งเป็นประเพณีมีอยู่ทุกปีเป็นประจําตามวัดต่าง ๆ นั้น ก็ต้องมี
 มีวงปี่พาทย์ประกอบไว้สำหรับบรรเลงหน้าพาทย์ต่าง ๆ ซึ่งได้กำหนดไว้เฉพาะแต่ละกัณฑ์"
 นาฏศิลป์หรือการแสดง เช่น งามละคร ก็ใช้คนตรีไทยเป็นสัญลักษณ์ในการบอก
 ลักษณะพฤติกรรมตัวละครด้วยเช่นกัน ถ้าคนตรีบรรเลงเพลงหน้าพาทย์ ย่อมหมายถึงอาภัก
 กิริยาของตัวละครอย่างหนึ่ง เช่น ถ้าบรรเลงเพลงรืด ตัวละครจะร้องไห้

รำพลาทางทรงโรสุก็

ทอดองค์ลงกับที่บรรจถรณ์

ตั้งจะมัวบชัวด้วยอวรณ์

บังอรไม่เป็นสมประดี

๑ ๖ คำ ๑ รืด

ถ้าเพลงเสมอ

ก็แสดงว่าตัวละครเดินไปที่ากส์ ๆ

สั่งพลาอย่างเอื้องจรัส

เข้าบานที่สยา

๑ ๔ คำ ๑ เสมอ

ถ้าเพลงเชิด ก็แสดงว่ากำลังยกทัพจะไปรบกัน

ต่างยกพลพลรยธา

กลับไปพาราด้วยพลัน

๑ ๔ คำ ๑ เชิด

เป็นที่น่าเสียดายว่า นับตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๖ เป็นต้นมา แทบจะไม่มี การสร้าง สรรค์งานทางดนตรีไทยเพิ่มขึ้น ชีวิตคนไทยต้องเผชิญกับการหลั่งไหลเข้ามาของศิลปวัฒนธรรมตะวันตก ดนตรีตะวันตกก็เข้ามาแทนที่ดนตรีไทย ประกอบกับใน พ.ศ. ๒๔๙๐-พ.ศ. ๒๔๙๗ ผู้ปกครองได้ประกาศห้ามเล่นดนตรีไทยเด็ดขาด ปล่อยให้เหตุผลว่าเขยล้ำสมัย ไม่เหมาะสมกับสมัยที่กำลังรับวัฒนธรรมตะวันตก จะเล่นได้ก็แต่ดนตรีสากลเท่านั้น ส่วนดนตรีไทยนั้น จะแอบเล่นภายในบ้านก็ไม่ได้ เมื่อเป็นดังนี้นักดนตรีไทยรู้สึกเสียดาย ที่อาจหมดกำลังใจ รู้สึกหมดอิสรภาพ ผู้ที่รักดนตรีไทยทั้งหลายหมดความสุขในชีวิต ดนตรีไทย จึงเริ่มเสื่อมอย่างแท้จริงตั้งแต่นั้นมา กรมมหรสพก็ถูกยุบ นักดนตรีก็ไม่มีผู้อุปการะ พา กันออกไปทำอาชีพอื่นกันบ้าง ทั้งดนตรีไทยปี่บ้าง ดังนั้น จะเห็นว่ากระแสอิทธิพลตะวันตกได้ส่งผลต่อภูมิปัญญาของชาติด้านดนตรีไทยอย่างเห็นได้ชัด

ภูมิปัญญาของชาติไทยอันรุ่งโรจน์ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ไม่ว่าจะเป็นทางด้าน ศิลปกรรม อันได้แก่ จิตรกรรม สถาปัตยกรรม ประติมากรรม รวมไปถึงด้านวรรณคดีกวีตี ด้านพระพุทธศาสนากวี รวมทั้งดนตรีไทย หรือภูมิปัญญาของชาติในทางอื่นล้วนแล้วแต่เป็น สิ่งตกทอดจากบรรพบุรุษอันสูงค่า เป็นศักดิ์ศรี และเกียรติภูมิอันเกรียงไกรของชนในชาติ ในอดีต ประเทศสยามเคยหมุนเวียนผลัดเปลี่ยนแผ่นดินครั้งแล้วครั้งเล่า หลายคราแล้ว ที่คนไทยต้องบอบช้ำทั้งกายาและหัวใจ บรรพชนต้องสูญเสียแผ่นดินพลัดพรากจากถิ่นฐาน บ้านเกิด วิวัฒนาการแห่งภูมิปัญญาของชาติจึงต้องขาดตอนไปบ้างบางขณะ แต่มาแผ่นดิน รัตนโกสินทร์ ด้วยพระบารมีของพระองค์พระมหากษัตริย์ในพระบรมราชจักรีวงศ์ ซึ่งทรง เปี่ยมสิ้นไปด้วยพระปรีชาสามารถ ภูมิปัญญาของชาติจึงรอดพ้นจากวิกฤติการณ์ความเสื่อม ทรทางภูมิปัญญา และคงรักษาเอกลักษณ์ความเป็นไทยเอาไว้ได้ จากการศึกษาภูมิ ปัญญาไทยในกระแสอิทธิพลตะวันตก เราอาจเห็นร่วมกันข้อหนึ่งถึงความ เป็นปึกแผ่นทาง ภูมิปัญญาของชาติ ซึ่งส่วนวันคืนแห่งการเดินทางมาอย่างยาวไกล ว่ายังคงยืนหยัดอยู่ได้ เพราะธรรมชาตินิสัยของชาวไทยเป็นคนรอบอ้อมอารี และใจกว้าง การเข้ามาของอารย วัฒนธรรมตะวันตกในแขนงวิชาต่าง ๆ จึงแพร่รัศมีความเจริญมาถึงภูมิปัญญาของชาติได้โดยไม่มี บังเกิดการพิพาทแตกหัก และรู้สึกแปลกแยกทางวัฒนธรรม อันอาจก่อให้เกิดความ รุนแรง และเปลี่ยนแปลงฐานะสังคมไทย ซึ่งอาจทำลายภูมิปัญญาของชาติในที่สุด นับว่า เป็นคุณลักษณะที่เป็นเอกลักษณ์ยิ่งทางวัฒนธรรม ที่สามารถยอมรับสิ่งแตกต่างจากตนให้เข้า มาร่วมเคียงบ่าเคียงไหล่กับตนได้ โดยปราศจากความขัดแย้ง ทั้งความเป็นไทยในภูมิ ปัญญาของชาติก็มิได้สูญสิ้นไป แม้จะไม่รุ่งเรืองถึงขีดสุดเฉกเช่นอดีต อย่างไรก็ตาม

คงมีอาชญาเรื่องอันดาหิเคราะห์สะเทือนอาชญาว่านี่ เว้นไว้แต่การที่ชนเจ้าของแผ่นดินไม่
 เหลียวแล บล่อยาหิภูมิปัญญาแห่งบรรพชนถูกทอดทิ้ง รอวันดับสูญ ประดุจดั่งไม้ใหญ่ที่แผ่
 กิ่งก้านใบออกกว้าง เป็นร่มเงาหลบร้อนมาเนิ่นนาน แต่หาไม้ผู้ใดสามารถนำพรุนดิน
 มาบัดนี้ ถึงเวลาแล้ว สมควรแล้วที่ไทยทุกคนพึงตระหนัก และช่วยกันอนุรักษ์มรดกทาง
 ภูมิปัญญาของชาติอันสูงค่ายิ่งนี้ให้คงอยู่สืบไป

สถาบันวิทยบริการ
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บรรณานุกรม

- ศีกฤทธิ์ ปราโรมช "นาฏศิลป์และดนตรีไทยในชีวิตไทย" นาฏศิลป์และดนตรีไทย. กรุงเทพฯ : สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๒.
- คณะกรรมการจัดงานสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ ๒๐๐ ปี จิตรกรรมกรุงรัตนโกสินทร์. กรุงเทพฯ : อมรินทร์การพิมพ์, ๒๕๒๕.
- รชติ กัลยาณมิตร "นายช่างเอกในรอบ ๒๐๐ ปี แห่งกรุงรัตนโกสินทร์"วารสารมหาวิทยาลัยศิลปากร (ธันวาคม ๒๕๒๓ - ธันวาคม ๒๕๒๕)
- ทองต่อ กล้ายไม้ ณ อยุธยา พระบรมราชจักรีวงศ์กับกรุงเทพมหานคร. กรุงเทพฯ : อักษรไทย, ๒๕๓๐.
- บุพพนาถ สุวรรณมาศ "การสร้างบ้านแปลงเมืองรัตนโกสินทร์ กรุงเทพฯ : ครงสร้างเมืองทางด้านประยูชน้ำใช้สอย ๒๓๒๕-๒๕๒๕." วารสารธรรมศาสตร์ ๑๑ (มกราคม ๒๕๒๕)
- บรรเลง ศิลปบรรเลง "แสนคำนึง." "ไหว้ครูดนตรีไทย ๒๕๑๘. กรุงเทพฯ : สโมสรนิสิตจุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย, ๒๕๑๘.
- พิทยา ว่องกุล อัญมณีแห่งวรรณกรรมไทย. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ดอกมะลิ, ๒๕๓๓.
- พูนศักดิ์ สักกานุวัฒน์ พระราชประวัติ ๕๐ กษัตริย์ไทย. กรุงเทพฯ : อานวยสาส์น, ๒๕๓๑.
- วิบูล วิจิตรวาทการ ชีวิตในอดีต ฝรั่งเศสในกรุงสยาม. กรุงเทพฯ : หมึกจีน, หน้า ๑๕๕-๒๐๘.
- เวลา, วอลเตอร์ ฟรานซิส, นิจ ทองโรสิต ผู้แปล แผ่นดินพระนั่งเกล้าฯ. กรุงเทพฯ : กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร, ๒๕๓๐.

ศิริพร ฐิตะฐาน "บทบาทคนตรีไทยในชีวิตไทย." เอกสารประกอบการสอนชุดวิชาไทยศึกษา หน่วย ๑๒-๑๔. กรุงเทพฯ:ฝ่ายการพิมพ์ สำนักเทคโนโลยีการศึกษา มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๒๕.

ส. โชติอิมอุดม ๕ รัชกาล. กรุงเทพฯ:รุ่งเรืองศิลป์, หน้า ๔-๖๘.

สุภัทรดิศ ดิศกุล,ม.จ. ศิลปะในประเทศไทย. กรุงเทพฯ:มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์,๒๕๐๖.

เอกสารการสอนชุดวิชาไทยศึกษา : อารยธรรม หน่วยที่ ๖ -๑๑. กรุงเทพฯ: สำนักเทคโนโลยีการศึกษา มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๒๓.

เอกสารการสอนชุดวิชาสังคมศึกษา ๕ หน่วยที่ ๕ -๑๕. กรุงเทพฯ:ฝ่ายการพิมพ์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๒๖.

สถาบันวิทยบริการ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

13 ลดาช

ภูมิปัญญาไทยในกระแสอิทธิพลตะวันตก

ประเทศไทยของเราตั้งอยู่ในดินแดนสุวรรณภูมิอันอุดมด้วยทรัพยากรอันมีค่า ได้รับการขนานนามว่าเป็น "ประตูสู่อินโดจีน" นอกจากนี้ยังมีวัฒนธรรมที่เก่าแก่ มีภาษาพูดและภาษาเขียนเป็นของตัวเองมานานกว่า 700 ปีแล้ว ที่สำคัญที่สุดคือ เราสามารถดำรงความเป็นเอกราชท่ามกลางกระแสแห่งการล่าอาณานิคมของชาติตะวันตกมาได้อย่างงดงาม ทั้งนี้มีใช้ด้วย "โชคชะตา" แต่เกิดจาก "ภูมิปัญญา" อันชาญฉลาดของบรรพบุรุษไทยนั่นเอง

เดิมทีนั้นประเทศไทยติดต่อกับประเทศในเขตเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ด้วยกัน และได้รับอิทธิพลทางด้านศาสนา ศิลป ศาสตร์ และอักษรจากประเทศอินเดีย เมื่อพวกอิสลามเข้ามาปกครองอินเดียทำให้จีนเข้ามามีบทบาท ต่อมาเราเริ่มติดต่อกับชาวตะวันตกโดยพวกแรกคือชาวโปรตุเกส ดังที่พระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงนิพนธ์ไว้ว่า "ครั้นเมื่อ ค.ศ. 1538 พระเจ้าแผ่นดินสยามเสด็จไปรบกับพม่าที่ปลายแดน ครั้นนั้นพวกโปรตุเกสประมาณ 100 คน อาสาเข้ากองทัพหลวงไปช่วยรบพม่าด้วย ครั้นไทยมีชัยชนะ พระเจ้าแผ่นดินพระองค์นั้นจึงพระราชทานบำเหน็จความชอบยกที่ดินตำบลหนึ่งริมแม่น้ำทางฝั่งตะวันตกข้างใต้กรุงศรีอยุธยาให้พวกโปรตุเกสตั้งบ้านเรือน และพระราชทานอนุญาตให้สร้างวัดถือศาสนาคริสต์ตามชอบใจ ชาวยุโรปและศาสนาคริสต์ตั้งจึงนับว่าแรกมาตั้งในสยามประเทศเมื่อศตวรรษที่ 16 แห่งคริสต์ศตวรรษ" หลังจากนั้นประเทศทางตะวันตกอื่น ๆ ก็เริ่มเข้ามาติดต่อกับไทย

คำแปลปาฐกฐา เรื่องคติของฝรั่งเข้ามาเมืองไทย : พระนิพนธ์ของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ

มูลเหตุที่ทำให้ชาติตะวันตกเข้ามาติดต่อกับไทยในสมัยอยุธยา น่าจะเป็นเพราะเหตุผลสองประการ คือ เพื่อค้าขาย และเพื่อเผยแผ่ศาสนา (แต่มาในยุคหลังจึงมีเหตุผลด้านการเมืองเข้ามาแทรก) จากมูลเหตุสำคัญสองข้อดังกล่าวนี้ ทำให้ชาวตะวันตกเริ่มขยายอิทธิพลของตนเข้ามาในประเทศไทย โดยอาจกล่าวได้ว่าอิทธิพลของชาวตะวันตกที่มีต่อไทยนั้นแบ่งได้เป็น 2 ลักษณะ คือ

1) อิทธิพลทางด้านศาสนา วัฒนธรรมและภาษา

ข้อนี้เป็นธรรมชาติของมนุษยชาติ ซึ่งแต่ละกลุ่มมีเอกลักษณ์ของตนเอง ไม่ว่าจะไปแห่งใดก็จะนำเอกลักษณ์เหล่านั้นติดตัวไปด้วยและจากกลุ่มก็จะถ่ายทอดแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมกับคนในประเทศนั้น

2) อิทธิพลทางการเมืองและการทหาร

เนื่องจากมูลเหตุสำคัญที่ชาวตะวันตกเข้ามาในประเทศไทยข้อหนึ่งคือ เพื่อติดต่อกับค้าขาย และจากการค้าขายนี้มีผลประโยชน์เข้ามาเกี่ยวข้องอย่างมหาศาล ทำให้ประเทศทางตะวันตกแข่งขันกันเองและพยายามเข้ามาแทรกแซงการเมืองภายในของประเทศไทย จนถึงการใช้กำลังทางทหารบีบบังคับให้ไทยยอมทำสัญญาต่าง ๆ ที่เสียเปรียบ หรือต้องยอมเสียดินแดนบางส่วนไป

อย่างไรก็ตามการที่ประเทศตะวันตกเข้ามาติดต่อกับค้าขาย และเผยแผ่ศาสนาในประเทศไทยนั้นยังประโยชน์ให้กับประชาชนไทยนานัปการเพราะได้นำวิทยาการใหม่ ๆ เข้ามาเผยแพร่ในประเทศไทยก่อให้เกิดการตื่นตัวและการเปลี่ยนแปลงขนานใหญ่ในเวลาต่อมา

สมัยอยุธยา

การที่ชาวตะวันตกเดินทางเข้ามาในประเทศไทยเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ในสมัยอยุธยานั้น คงเป็นเพราะไทยมีนโยบายผูกมิตรกับชาวต่างชาติ และประชาชนชาวไทยนั้นก็มิได้กลัวภัยในอันที่จะนับถือศาสนาได้ตามใจชอบ ดังนั้นเหล่าพ่อค้าวาณิช และหมอยสอนศาสนาจึงเข้ามาพึ่ง

พระบรมโพธิสมภารมากมาย โดยหวังผลที่จะใช้ไทยเป็นศูนย์กลางการค้าและเผยแผ่ศาสนาใน
 เขตเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ในส่วนของพระมหากษัตริย์ไทยก็ทรงมีพระราชไมตรีต่อบรรดาประเทศ
 ตะวันตกโดยส่งราชทูตไทยไปเฝ้าพระเจ้าบอริส แห่งราชวงศ์ออร์เรนซ์ซึ่งปกครองประเทศฮอลันดา
 ในสมัยสมเด็จพระเอกาทศรถ ในปี พ.ศ. 2150 นับเป็นครั้งแรกที่ราชทูตไทยได้ไปสู่อำณัติ
 ยุโรป

ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับประเทศตะวันตกมีมากขึ้นเรื่อย ๆ จนรุ่งเรืองที่สุดในสมัย
 สมเด็จพระนารายณ์มหาราช แต่ระยะหลังตะวันตกเริ่มเข้ามาแทรกแซงการเมืองภายในของ
 ไทย ทำให้ไทยเริ่มตระหนักถึงภัยอันเกิดจากชาติตะวันตก และจำเป็นต้องใช้กุศโลบายต่าง ๆ
 ในการรักษาเอกราชของไทยไว้ เช่น ไทยใช้ฝรั่งเศสส่งทูตอภิวลฮอลันดา เนื่องจาก
 ฮอลันดามีท่าทีคุกคามเอกราชของไทย ซึ่งท่าทีของฮอลันดาที่เกิดขึ้นเนื่องจากฮอลันดาตระหนัก
 ถึงอำนาจและอิทธิพลของตนในภูมิภาคนี้ จึงไม่จำเป็นต้องแสดงความเป็นมิตรหรือเอาใจไทย
 เช่นก่อน ฮอลันดาได้แสดงความไม่พอใจนโยบายการค้าของไทยและเรียกร้องสิทธิพิเศษทาง
 การค้า เมื่อสมเด็จพระนารายณ์ไม่ทรงยินยอม ฮอลันดาจึงส่งเรือรบมาปิดอ่าวไทยในปี
 ค.ศ. 1664 ไทยจึงจำต้องยอมขอมด้วยการยอมทำสนธิสัญญาเสียเปรียบ คือ ฮอลันดาห้าม
 ไทยจ้างชาวจีน ญี่ปุ่น และญวนทำงานในสำเภาไทย ซึ่งเท่ากับห้ามไทยค้าขายทางเรือนั่นเอง
 นอกจากนี้ไทยยังต้องยอมเสียผลประโยชน์ทางการศาลให้แก่ฮอลันดาอีกด้วย

จากการคุกคามของฮอลันดาที่เอกราชไทยทำให้ไทยหันไปผูกมิตรกับฝรั่งเศส โดยอำนาจความ
 สะดวกและส่งเสริมอิทธิพลในด้านต่าง ๆ รวมทั้งการส่งราชทูตไทยไปยังฝรั่งเศสหลายครั้ง
 สร้างความพอใจให้กับทั้งสองฝ่าย โดยราชทูตไทยได้รับการต้อนรับอย่างสมเกียรติ และได้
 มีการส่งนักเรียนไทยไปศึกษาเล่าเรียน ณ ประเทศฝรั่งเศสด้วย ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับ
 ฝรั่งเศสแน่นแฟ้นขึ้นด้วยการสนับสนุนของเจ้าพระยาวิชเยนทร์ (คอนสแตนติน ฟอลคอน) และ
 เจ้าพระยาพระคลัง ยังผลให้ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับฮอลันดาเสื่อมลง

ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับชาติตะวันตกโดยเฉพาะฝรั่งเศสเป็นไปด้วยดี แต่เนื่องจาก
ฝรั่งเศสมีความเข้าใจผิดว่าจะสามารถโน้มน้าวให้สมเด็จพระนารายณ์มหาราชหันมาเข้ารีตนับถือ
ศาสนาคริสต์ได้ จึงทำให้ข้าราชการและประชาชนบางส่วนไม่พอใจ จนสิ้นสมัยของสมเด็จพระ
นารายณ์มหาราช ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับชาติตะวันตกจึงซบเซาไป

การติดต่อกับชาติตะวันตกในสมัยอยุธยา นั้น ตะวันตกได้ใช้อิทธิพลทางด้านการเมืองและ
การทหารเข้าแทรกแซงไทย ทำให้ไทยต้องใช้นโยบายต่าง ๆ ทางการทูต เจรจาต่อรองกับ
ชาติตะวันตก ส่วนในด้านของอิทธิพลทางวัฒนธรรมนั้นนับเป็นก้าวสำคัญของวัฒนธรรมตะวันตก
ที่เข้ามาเผยแพร่ในประเทศไทย ไม่ว่าจะเป็น ภาษา การก่อตั้งชุมชนชาวตะวันตก การนำ
คริสต์ศาสนาเข้ามาเผยแพร่ในประเทศไทย รวมถึงวิทยาการต่าง ๆ เช่น การทำปืนไฟ
(ทำได้ดีจนสามารถส่งไปให้ญี่ปุ่นเมื่อต้นศตวรรษที่ 17 แห่งคริสต์ศก) แบบแผนการสร้างป้อม
ปราการต่อสู้ปืนไฟ การต่อเรือกำปั่น วิชาเดินเรือ วิชาแพทย์แผนใหม่ วิชาการศึกษา
หรือแม้กระทั่งการนำอาหารของชาวตะวันตกเข้ามาเผยแพร่ และเป็นที่ยอมรับจนปัจจุบันนี้ได้แก่
ทองหยิบ ทองหยอด ฝอยทอง เป็นต้น แต่ก็เป็นที่น่าเสียดายว่าความรู้เหล่านี้ต้องขาดช่วง
ไปพร้อม ๆ กับการปิดสัมพันธ์ทางการทูตกับชาติตะวันตก

รัตนโกสินทร์

ในสมัยรัตนโกสินทร์นี้ ชาติตะวันตกเริ่มฟื้นฟูสัมพันธ์ทางการทูตกับไทยอีกครั้ง โดย
อังกฤษส่งทูตเข้ามาเจรจาการค้ากับไทยสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว แต่การ
เจรจาล้มเหลว เนื่องจากช่วงนั้นไทยยังไม่เห็นความสำคัญที่จะต้องติดต่อกับชาติตะวันตก
เพราะการค้าระหว่างไทยกับจีนยังคงราบรื่น จวบจนรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอม -
เกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ทรงใช้นโยบายเป็นมิตรกับตะวันตกและยกเลิกนโยบายจี้มก้องเงิน
ด้วยเหตุผลสองประการ คือ

- 1) การที่ไทยใช้ระบบการค้าแบบบรรณาการกับจีน หรือจี้มก้องเงิน ทำให้จีนคิดว่าไทย

ยอมอ่อนน้อมเป็นเมืองขึ้นของจีน

2) ทรงตระหนักว่าจีนมิใช่ประเทศมหาอำนาจอีกต่อไปแล้ว ชาตินะวันตกต่างหากที่เป็นมหาอำนาจอย่างแท้จริง แม้แต่เงินบางส่วนยังคงอยู่ภายใต้อิทธิพลของชาตินะวันตก

ในการที่จะผูกมิตรกับประเทศทางตะวันตกนั้นพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเริ่มเรียนภาษาอังกฤษและได้ส่งเสวียนให้ข้าราชการวิภาวดีภักดีเรียนภาษาตะวันตก ด้วยทรงตระหนักว่าการที่เรียนภาษาไว้นั้นจะยังผลประโยชน์ให้กับประเทศชาติต่อไป ไม่ว่าจะเป็นการรับวิชาการแผนใหม่จากชาตินะวันตก หรือการติดต่อเจรจาความเมืองกับชาวตะวันตกที่จะเป็นไปโดยสะดวกราบรื่นขึ้น เนื่องจากไม่ต้องอาศัยล่ามแปลภาษา และคนไทยก็จะสามารถรู้เท่าทันความคิดของชาวตะวันตกได้จากกาเรียนภาษานั้นเอง

การเข้ามาติดต่อกับไทยอีกครั้งนั้น ชาตินะวันตกได้สร้างอิทธิพลทั้งทางด้านการเมือง การทหารและอิทธิพลทางด้านวัฒนธรรมที่เผยแพร่เข้ามาในเมืองไทย

อิทธิพลทางการเมืองและการทหาร

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ยุโรปเริ่มใช้อำนาจทางการทหารเข้ามาต่อรองบีบบังคับไทย อังกฤษได้ส่งราชทูตเข้ามาเจรจาการค้ากับไทยหลายครั้ง แต่ไม่สำเร็จ ในครั้งที่สี่อังกฤษได้ส่ง เซอร์ จอห์น เบาว์ริง (Sir John Bowring) มายังกรุงเทพฯ ทูตอังกฤษคนนี้เป็นผู้แทนของสมเด็จพระนางเจ้าวิคตอเรีย จึงมีฐานะสูงกว่าทูตคนทีแล้ว ๆ มา รัฐบาลไทยได้ให้การต้อนรับอย่างสมเกียรติ แบบเดียวกับที่เคยรับราชทูตฝรั่งเศส คือ เซอวาจิเย เดอ โชมองต์ สมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช และโปรดให้เฝ้าเป็นการภายในเพื่อเจรจาก่อน จนได้เซ็นต์สัญญาเบาว์ริง เมื่อวันที่ 18 เมษายน 1855 สัญญานับนี้ไทยเสียเปรียบดังกลุหลายประการ เช่น การอนุญาตให้มีศาลกงสุล (หรือที่เรียกว่าลิกวิสภาพนอกอาณาเขต) และภาษีขาเข้าร้อยละ 3 เป็นต้น อำนาจศาลกงสุลทำให้ไทย

เลื้อยอติปไตยทางการศาล และสัญญาซึ่งยังไม่มีกำหนดอายุการบอกเลิก นับเป็นสัญญาที่ไม่
 เสนอภาค ผู้ก่อกบฏเมืองไทยมาเกือบร้อยปี แต่ไทยยอมทำสัญญาเพราะพระบาทสมเด็จพระ
 จอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเห็นว่าถึงเวลาที่ไทยจะต้องเปลี่ยนวิเทโศบายเพื่อประโยชน์สองประการ
 คือ เพื่อความปลอดภัยของประเทศ และเพื่อปรับปรุงประเทศให้ทันสมัยแบบตะวันตก

หลังจากทำสัญญากับอังกฤษแล้ว ประเทศต่าง ๆ ในยุโรปรวมทั้งสหรัฐอเมริกา ได้ส่งผู้
 แทนมาเจรจาขอทำสัญญาเช่นเดียวกันบ้าง สถานกงสุลของประเทศต่าง ๆ จึงตั้งขึ้นใน
 กรุงเทพฯ ตามสัญญา เช่น สถานกงสุลอเมริกันตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2399 มี สตีเฟน แมททูน
 (Stephen Mattoon) ที่คนไทยเรียกว่า "หมอมะตุน" เป็นกงสุลคนแรก สถานทูตอังกฤษก็
 ตั้งขึ้นในปีเดียวกัน มีนาย ซี.บี.ฮิลเลอร์ (C.B.Hiller) เป็นกงสุล ในสมัยรัชกาลที่ 4
 นี้เองที่ไทยได้ส่งราชทูตไปเจริญทางพระราชไมตรียังประเทศในยุโรป เป็นครั้งแรกในสมัย
 รัตนโกสินทร์ ได้ทรงแต่งตั้งพระยามนตรีสุริยวงศ์ (ชุ่ม บุนนาค) เป็นราชทูตไปลอนดอนเมื่อ
 พ.ศ. 2400 และพระยาศรียพิพัฒน์ (แพ บุนนาค) เป็นทูตไปปารีสเมื่อพ.ศ. 2403

จากอิทธิพลของอังกฤษในประเทศใกล้เคียง ทำให้ไทยมีนโยบายให้สหรัฐอเมริกา และ
 ฝรั่งเศสมาวางดุลกับอังกฤษแต่ไม่สำเร็จ และนอกจากนี้ฝรั่งเศสยังต้องการจะยึดเขมรซึ่งเป็น
 ประเทศราชของไทยในขณะนั้น เนื่องจากเขมรมีความสำคัญต่อฝรั่งเศส ทั้งด้านยุทธศาสตร์
 การเมือง และเศรษฐกิจ โดยฝรั่งเศสได้แต่งตั้งราชทูตเดินทางไปยังเขมร เพื่อทำสัญญากับ
 นิกองต์วงโดยตรง แต่ไร้ผลเนื่องจากการแทรกแซงของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
 ต่อมาเมื่อวันที่ 8 พฤศจิกายน ค.ศ. 1861 เคานต์ เดอ กาสเตลโน กงสุลฝรั่งเศสประจำ
 ประเทศไทย เรียกร้องที่จะทำสนธิสัญญากับเขมรโดยตรง โดยอ้างว่าฝรั่งเศสยึดญวนได้ได้แล้ว
 แต่ราชสำนักไทยพยายามป้องกันสิทธิของตนเหนือเขมรอย่างเต็มที่ โดยปฏิเสธไม่ยอมรับการ
 การอ้างสิทธิ์ของฝรั่งเศส และไม่ยอมให้ฝรั่งเศสเปิดการเจรจาโดยตรงกับเขมร ฝรั่งเศส
 พยายามติดต่อกับเขมรให้ลงนามในสนธิสัญญายอมมอบเขมรให้เป็นรัฐในอารักขาของฝรั่งเศสอีก
 หลายครั้ง จนสำเร็จเมื่อวันที่ 10 สิงหาคม ค.ศ. 1863

ไทยได้พยายามแก้ปัญหาอย่างสันติวิธี เพราะตระหนักในความไม่พร้อม ที่จะใช้วิธี
 เผอิญหน้ากับฝรั่งเศส โดยชี้ให้เห็นว่าไทยมีสิทธิอันชอบธรรมเหนือเขมร แต่วิถีทางการทูต
 ก็ไม่เป็นผล ไทยจึงดำเนินการขั้นต่อไป โดยทำสัญญาฉบับกับเขมร (1 ธันวาคม ค.ศ. 1863)
 ยืนยันว่า เขมรยังเป็นประเทศราชของไทย ฝรั่งเศสได้พยายามทำให้สนธิสัญญานี้เป็นโมฆะ
 และเข้าเจรจากับเจ้าพระยาอภัยภูเบศรของไทย แต่ไม่เป็นผล ฝรั่งเศสจึงใช้นโยบายเรือปืน
 โดยส่งเรือรบชื่อ "มิตราแย" (Mitraille) เข้ามาในน่านน้ำเจ้าพระยา

ในที่สุดไทยต้องยอมลงนามในสนธิสัญญากับโอบาเรต์ ในวันที่ 14 เมษายน ค.ศ. 1865
 เจ้าพระยาอภัยภูเบศรได้ให้เหตุผลแก่พระสยามธุระพาหะ กงสุลไทยประจำกรุงลอนดอนเกี่ยวกับ
 ความจำเป็นที่จะต้องลงนามในสัญญานี้ว่า "คนฝรั่งเศสทำสิ่งใดก็เอาอำนาจเข้ามาข่มเอาดังนี้
 ... จึงได้ยอมทำอากรีนมน... เมืองไทยมีอำนาจน้อยหยุดไม่ขึ้น มีแต่จะพ่ายไปทุกคราว"
 อีกประการหนึ่งคงจะเห็นว่าการจะรักษาเขมรไว้ นั้นคงเป็นการยาก คงจะก่อให้เกิดปัญหา
 กับฝรั่งเศสต่อไป

ระหว่างการเจรจากับฝรั่งเศส ไทยพยายามหันไปขอคำปรึกษาและความช่วยเหลือจาก
 อังกฤษ และรัฐบาลอังกฤษก็ดำเนินการประท้วงฝรั่งเศสในเรื่องเขมรตลอดจนสัญญาะหว่าง
 ฝรั่งเศสกับเขมรว่าอังกฤษไม่สามารถจะรับฟังได้ เพราะกระทบกระเทือนผลประโยชน์ของอังกฤษ
 ปัญหานี้นำไปสู่การโต้แย้งทางจดหมายเป็นจำนวนมากระหว่างอังกฤษกับฝรั่งเศส

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงชื่นชมในความช่วยเหลือของอังกฤษมาก
 ด้วยทรงเห็นว่า "ไทยเป็นประเทศที่มีอำนาจน้อยและไร้ที่พึ่งจึง เมื่อฝรั่งเศสใช้วิธีกดดันต่อเรา
 โดยปราศจากความละอายเราไม่สามารถขัดขืนหรือป้องกันตนเองได้ นอกเสียจากว่ามหาอำนาจ
 อื่นจะสนับสนุนเรา ให้ความช่วยเหลืออย่างมีเมตตาและเหตุผล" นับแต่นั้นเป็นต้นมาความ
 สัมพันธภาพระหว่างไทยกับอังกฤษก็แน่นแฟ้นขึ้นเป็นลำดับ ซึ่งนับว่าเป็นผลเสียต่อประเทศฝรั่งเศส

แต่ต่อมาไทยตระหนักว่าคงจะหวังพึ่งอังกฤษได้ไม่เต็มที่ เนื่องจากอังกฤษได้เปลี่ยนท่าที และนโยบายจากสนับสนุน เป็นการไม่แทรกแซงในเรื่องเขมร ในที่สุดไทยจึงต้องยอมเสียเปรียบ ฝรั่งเศสในการเจรจาที่กรุงปารีสเมื่อวันที่ 15 กรกฎาคม ค.ศ. 1867 โดยไทยต้องรับรัฐสิทธิของ ฝรั่งเศสเหนือเขมรอย่างเป็นทางการ และยอมถือว่าสนธิสัญญาฉบับระหว่างไทยกับเขมรเป็น โทษะ นอกจากนี้ไทยยังต้องเสียดินแดนเขมรส่วนนอกและเกาะอีก 6 แห่ง ให้แก่ฝรั่งเศส และไทยจะต้องไม่เรียกร้องบรรณาการจากเขมรอีก

หลังจากนั้นไทยยังต้องเสียดินแดนให้กับชาติตะวันตกอีกหลายครั้ง เช่น ในค.ศ. 1888 ต้องยอมลงนามในสนธิสัญญาขั้นสุดท้าย (Entente Finale) ให้ฝรั่งเศสยึดครองสิบสองจุไทย ในค.ศ. 1892 ไทยต้องยกหัวเมืองเงี้ยวทั้งห้าและหัวเมืองกะเหรี่ยงตะวันออกให้อังกฤษ ในปีต่อมาต้องยกฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขงให้ฝรั่งเศส ค.ศ. 1904 ต้องยกฝั่งขวาให้ฝรั่งเศส ค.ศ. 1907 ต้องยกเขมรส่วนนอกให้ฝรั่งเศส และในค.ศ. 1909 ยกดินแดนภาคใต้ 4 แห่ง ให้อังกฤษ

จากวิกฤตการณ์ ร.ศ. 112 และการที่ฝรั่งเศสเข้ายึดครองเวียดนามทั้งหมดเป็นผล สำเร็จในค.ศ. 1883 ส่วนอังกฤษก็ยึดครองพม่าได้ทั้งหมดในปี ค.ศ. 1886 และในค.ศ. 1892 ยังผนวกดินแดนไทยทางตะวันออกของแม่น้ำสาละวินไปด้วย ทำให้เรามีความจำเป็นต้องเร่ง ส่งเสริมให้มหาอำนาจอื่น เข้ามามีผลประโยชน์และอิทธิพลในประเทศสยามพร้อม ๆ กัน เพื่อคอน อำนาจอังกฤษ และฝรั่งเศส โดยเริ่มความสัมพันธ์กับประเทศต่าง ๆ ดังนี้

รัสเซีย

ในกลางคริสต์ศตวรรษที่ 19 รัสเซียเริ่มเห็นความจำเป็นที่จะต้องติดต่อกับประเทศใน เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ รัสเซียเริ่มติดต่อกับประเทศไทยด้วยการส่งเรือรบมาเยือนกรุงเทพฯ

ในสมัยรัชกาลที่ 4 และรัชกาลที่ 5 รวมสามครั้ง ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับรัสเซียเริ่มก้าวหน้าขึ้นเมื่อ มกุฎราชกุมารนิโคลัส (Crown Prince Grand Duke Tzarevich Nicholas) แห่งรัสเซียจะเสด็จผ่านเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ไปยังเมืองวลาดิวอสตอก เพื่อวางศิลาฤกษ์ทางรถไฟสายทรานไซบีเรีย ในค.ศ. 1891 พระองค์ได้ทรงเยือนประเทศไทยตามคำทูลเชิญของรัฐบาลไทยระหว่างวันที่ 20 - 24 มีนาคม ค.ศ. 1891 รัฐบาลไทยได้ถวายการต้อนรับอย่างสมพระเกียรติยิ่ง และเพื่อเป็นการตอบแทน พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้โปรดฯ ให้ กรมหมื่นดำรงราชานุภาพเสด็จเยือนรัสเซียอย่างเป็นทางการในเดือนกรกฎาคมปีเดียวกันนั่นเอง

ในค.ศ. 1897 ความสัมพันธ์ระหว่างราชวงศ์โรมานอฟและราชวงศ์จักรีแน่นแฟ้นขึ้น เมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จไปฝรั่งเศสเพื่อเปิดการเจรจาแก้ไขปัญหาคืนเมืองมาจากสนธิสัญญาและอนุสัญญาไทย - ฝรั่งเศสฉบับ ค.ศ. 1893 พระองค์ทรงเลือกเยือนรัสเซียเป็นประเทศแรก และทรงได้รับการต้อนรับจากซาร์นิโคลัสที่ 2 อย่างสมพระเกียรติจนเป็นที่ประทับใจพระราชทุกขอย่างยิ่ง และในระหว่างที่พระองค์ประทับอยู่ในรัสเซียซาร์นิโคลัสได้ทรงฉายพระรูปร่วมกับพระองค์และทรงนำไปเผยแพร่ในหนังสือพิมพ์ต่าง ๆ ในยุโรป ยิ่งผลให้ประมุขและรัฐบาลของประเทศต่าง ๆ ในยุโรปตระหนักในความใกล้ชิดของพระมหากษัตริย์ทั้งสองพระองค์

หลังจากนั้นรัสเซียได้เข้ามามีบทบาทเป็นผู้ไกล่เกลี่ยกรณีพิพาทระหว่างไทยกับฝรั่งเศสโดยช่วยเหลือไทยในการเจรจา จนในที่สุดไทยกับฝรั่งเศสก็สามารถทำความตกลงกันได้ซึ่งนำไปสู่การลงนามในสนธิสัญญาฉบับวันที่ 7 ตุลาคม ค.ศ. 1902 และได้แก้ไขข้อพิพาทระหว่างไทยกับฝรั่งเศสในปี ค.ศ. 1904

ต่อมาความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับรัสเซียก็ลดน้อยลงตามลำดับ เนื่องจากสถานการณ์ภายในของรัสเซียเองและการพ่ายแพ้ในสงครามกับญี่ปุ่นในปี ค.ศ. 1904 - 1905 รวมถึง

การปฏิวัติในรัสเซีย ค.ศ. 1905

เยอรมนี

ปรัสเซียซึ่งต่อมาคือส่วนหนึ่งของเยอรมัน ได้เริ่มเข้ามามีความสัมพันธ์กับไทยในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ด้วยการลงนามในสนธิสัญญาไมตรีพาณิชย์และการเดินเรือตามแบบฉบับของสนธิสัญญาเบาว์ริงกับไทยเมื่อวันที่ 4 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1862 ในนามของสหภาพศุลกากรเยอรมัน ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมาความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับเยอรมนีก็ดำเนินไปด้วยความราบรื่น ทั้งนี้เนื่องจากเยอรมนีไม่มีนโยบายจะแสวงหาอาณานิคมในอาณาบริเวณใกล้เคียงกับไทย

หลังการลงนามในสนธิสัญญาฉบับ ค.ศ. 1882 แล้ว ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับเยอรมันก็แน่นแฟ้นยิ่งขึ้นโดยเฉพาะในสมัย ร.5 ในค.ศ. 1881 พระองค์ทรงส่งหม่อมเจ้าปฤษฎางค์ไปเจรจากับรัฐบาลเยอรมันเรื่องการค้าสุรา ขอเพิ่มอัตราภาษีศุลกากรขาเข้าจากร้อยละ 3 เป็นร้อยละ 10 รัฐบาลเยอรมันปฏิบัติตามคำขอโดยไม่เรียกเรื่องผลประโยชน์ใด ๆ เป็นการตอบแทน เช่นฝรั่งเศส นับเป็นการแสดงความมีน้ำใจต่อไทย

ไทยได้ถือโอกาสนี้กระชับความสัมพันธ์กับเยอรมนีด้วย เพื่อเป็นการถ่วงดุลอังกฤษและฝรั่งเศสในประเทศไทย ขณะนั้นไทยทราบดีว่า "... อังกฤษกับเยอรมันอยู่ข้างจะกัดกันอยู่..." ไทยได้แต่งตั้งอัครราชทูตไทยคนแรกไปประจำเยอรมันในค.ศ. 1887 เหตุการณ์ต่อมาช่วยกระชับความสัมพันธ์ระหว่างสองประเทศให้ใกล้ชิดยิ่งขึ้น เมื่อ ร.5 โปรดฯ เลือกอัครราชทูตเยอรมันให้เป็นผู้ท้าวพิธีทรงเจิมสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ ในระหว่างพระราชพิธีโสกันต์ อัครราชทูตเยอรมันและรัฐบาลเยอรมันประทับใจในเกียรติยศครั้งนี้มาก นอกจากนั้นการเสด็จประพาสเยอรมนี 2 ครั้ง ในค.ศ. 1897 และค.ศ. 1907 ตามลำดับยังช่วยกระชับความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างสองประเทศให้แน่นแฟ้นขึ้นด้วย

สมัยสงครามโลกครั้งที่ 1

เริ่มแรกไทยมีนโยบายเป็นกลางเพราะมิได้มีส่วนได้ส่วนเสียใด ๆ แต่ต่อมา ร.6 หลังจากที่ได้ทรงไตร่ตรองอย่างรอบคอบแล้วจึงทรงมีประกาศกระแสพระบรมราชโองการว่าด้วยการประกาศสงครามต่อเยอรมนีและออสเตรีย - ฮังการี ในวันที่ 22 กรกฎาคม 1917 โดยทรงให้เหตุผลว่าการที่เยอรมนีปฏิบัติการรบโดยใช้เรือดำน้ำโจมตีข้าศึกโดยไม่มีขอบเขตนั้น เป็นการละเมิดกฎหมายระหว่างประเทศและขาดความเมตตาต่อมนุษย์ จึงเป็นพันธะหน้าที่ของไทยที่จะต้องร่วมมือกับประเทศต่าง ๆ ในการรักษาความชอบธรรม

เหตุการณ์นี้ยังผลดีให้กับประเทศไทยหลายประการคือ ประการแรก เป็นการยกประเทศให้อยู่บนพื้นฐานเดียวกับฝ่ายสัมพันธมิตร ทหารไทยได้ร่วมรบและร่วมส่วนสนามฉลองชัยชนะเคียงบ่าเคียงไหล่กับทหารฝ่ายสัมพันธมิตร ประการที่สอง ได้เข้าสู่สังคมนานาชาติด้วยการไปร่วมประชุมทำสนธิสัญญาสันติภาพที่พระราชวังแวร์ซายส์ และเป็นสมาชิกของสันนิบาตชาติ ประการที่สาม ไทยยังได้รับโอกาสให้เจรจาแก้ไขสนธิสัญญาไม่เสมอภาค ซึ่งทำให้การยกเลิกสนธิสัญญาดังกล่าวเป็นผลสำเร็จในค.ศ. 1938 หลังจากใช้เวลาถึง 64 ปี ยังผลให้ไทยได้รับอิสรภาพทางการเมืองและอำนาจอกรกลับคืนมาได้ในที่สุด

สงครามโลกครั้งที่สอง

ในช่วงระยะเวลา 6 ปี (ค.ศ. 1939 - 1945) ของสงครามโลกครั้งที่ 2 ไทยจำเป็นต้องใช้นโยบายต่างประเทศแบบผสมผสานและสามารถใช้พรสวรรค์ทางการทูตเพื่อดำรงรักษาความอยู่รอดของประเทศไว้ได้อย่างน่าทึ่ง โดยเริ่มแรกไทยมีนโยบายเป็นกลางไม่เข้าข้างฝ่ายใด แต่หลังจากนั้นไทยจำเป็นต้องให้ความร่วมมือกับญี่ปุ่นเนื่องจากญี่ปุ่นใช้กำลังทางการทหารบีบบังคับ แต่ในช่วงเดียวกันนั้น รัฐบาลไทยหลายท่านซึ่งคำนึงถึงสถานะในอนาคตของไทยได้

ดำเนินนโยบายให้ความร่วมมือกับฝ่ายสัมพันธมิตรไปในตัวด้วยการจัดตั้งขบวนการเสรีไทย ซึ่งเหตุการณ์ต่อมาได้พิสูจน์ว่า เป็นนโยบายหนึ่งที่มีส่วนสำคัญช่วยให้ไทยใช้เป็นข้ออ้างเพื่อหลีกเลี่ยงการถูกฝ่ายสัมพันธมิตรพิจารณาว่าเป็นฝ่ายแพ้สงคราม หลังจากนั้นรัฐบาลไทยได้พยายามวิ่งเต้นทุกวิถีทางกับสหรัฐอเมริกา โดยเฉพาะเพื่อขอความช่วยเหลือสนับสนุนให้พ้นจากการที่ไทยต้องชดใช้กรรมให้อังกฤษ และให้ไทยสามารถดำเนินนโยบายแก้ไขปัญหาต่าง ๆ กับฝ่ายสัมพันธมิตรได้สำเร็จโดยสันติวิธี จนสามารถผ่านพ้นสภาวะสงครามมาได้ในฐานะประเทศเอกราชและมีอำนาจอธิปไตยอย่างเต็มที่ ในขณะที่เดียวกันก็ได้ก้าวสู่สังคมนานาชาติด้วยการเข้าเป็นสมาชิกขององค์การสหประชาชาติโดยสหรัฐอเมริกาให้การสนับสนุนเป็นอย่างดีมาโดยตลอด และหลังจากนั้นมา ไทยก็ได้เปิดสัมพันธ์ทางการทูตและมีความสัมพันธ์อันดีกับนานาประเทศในภูมิภาคต่าง ๆ

จะเห็นได้ว่าตลอด 700 ปีเศษที่ผ่านมา นโยบายต่างประเทศของไทยไม่ว่าสมัยใด มีความคล้ายคลึงกัน โดยมีจุดมุ่งหมายหลักคือ

1. ปกป้องกันอำนาจอธิปไตยและความมั่นคงของประเทศทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง
2. เพื่อความอยู่รอดของประเทศ ไทยต้องเผชิญกับการคุกคามจากมหาอำนาจในสมัยต่าง ๆ แต่สามารถดำเนินนโยบายต่างประเทศจนบรรลุจุดประสงค์ดังกล่าวได้อย่างมีประสิทธิภาพ แม้จะต้องเสียดินแดนบางส่วนไป

สถาบันวิทยบริการ

นโยบายสำคัญที่ไทยใช้ในการติดต่อกับชาติตะวันตก

1. นโยบายผูกมิตร
2. นโยบายลู่ตามลม (รวมข้อม)
3. นโยบายรักษาความมั่นคงปลอดภัยและสถานะเดิม
4. นโยบายถ่วงดุล
5. นโยบายเข้าร่วมพันธมิตร

6. นโยบายแบบผสมผสาน

การดำเนินนโยบายทางการทูตของไทยตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาถือว่าสอดคล้องสัมพันธ์
เหตุการณ์ ทั้ง ๆ ที่เกือบจะเปลี่ยนแปลงแล้วก็แก่ชาวตะวันตกหลายครั้ง . แต่ก็ระดับประคอง
มาได้โดยตลอดรอดฝั่ง นับว่าเกิดจากภูมิปัญญาของบรรพบุรุษไทยในอดีตอย่างแท้จริง

อิทธิพลทางวัฒนธรรม

แม้ว่าไทยเราจะผ่านพ้นวิกฤตการณ์ต่าง ๆ ภายใต้อิทธิพลตะวันตก ทางด้าน
ทรงด้านการเมืองและการทหารได้อย่างงดงาม แต่เมื่อหันกลับมามองด้านวัฒนธรรม เป็นที่
น่าเสียดายว่าประเทศไทยต้องเปลี่ยนแปลงให้วัฒนธรรมตะวันตกเข้ามาครอบงำประชาชน

นับตั้งแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวพระองค์ทรงเห็นว่าประเทศไทย
จำเป็นต้องรับวัฒนธรรมตะวันตกเข้ามาใช้ เพื่อให้ชาติตะวันตกเห็นว่าไทยเป็นประเทศที่เจริญ
แล้ว เช่น เดียวกันกับชาวตะวันตก และเพื่อให้รอดพ้นจากข้ออ้างของชาวตะวันตกที่มักใช้
ความ "ป่าเถื่อน และไร้อารยธรรม" ของประเทศต่าง ๆ ในภูมิภาคนี้เพื่อล่าอาณานิคม
จึงทรงยกเลิกประเพณีที่ล่าหลัง เช่น ยกเลิกจารีตนครบาล เป็นต้น

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้มีการปรับปรุงประเพณีการเข้าเฝ้า
ซึ่งแต่เดิมต้องหมอบตลาน ไปรดๆ ให้เปลี่ยนเป็นนั่งและยืนได้ตามโอกาส ในการสนทนา
สนทนา ๗ กระทรวงต่างประเทศต่อมา ปรากฏว่าทั้งไทยและเทศสิ่งสรรดักันตามสบาย จน
หนังสือพิมพ์ฝรั่งสมัยนั้นเอาไปลงข่าวว่า " all stood move about and conversed
freely as men, there was no humiliatting prosstration -- they
conversed with each other the greceful freedom of refined Europeans"
นอกจากนี้การเปลี่ยนแปลงที่ถือว่าเป็นสิ่งใหญ่ในสมัยนั้นคือ การเลิกทาส เพราะชาวตะวันตก

ถือว่าความที่ทาสเป็นความป่าเถื่อนโหดร้ายอย่างที่สุด

ในสมัยรัชกาลที่ห้านี้เป็นระยะที่แนวความคิดทางการเมืองและวัฒนธรรมแบบตะวันตกได้
หลั่งไหลมายังสังคมไทย เนื่องจากการติดต่อกับชาวตะวันตก และผู้ที่ได้ไปศึกษาใน
ประเทศเหล่านั้นได้นำเอาสิ่งที่ได้ไปพบเห็นกลับมาปฏิบัติด้วย แต่พระบาทสมเด็จพระ
จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงให้ใช้วิจารณ์ภายในการประยุกต์ใช้วัฒนธรรมเหล่านั้นให้เข้ากับรูปแบบ
ของสังคมไทย ทั้งนี้โดยยึดหลักประโยชน์สุขของบ้านเมือง ของมหาชน มากกว่าความหลงใหล
ในความทันสมัย ดังกระแสพระราชดำริต่อนักเรียนในกรุงเทพฯ ที่ฉบับพลาทองสนามหลวง
เมื่อวันที่ 11 มกราคม ร.ศ. 116 (พ.ศ. 2440) ความว่า "...ควรที่เรากิ่งหลาย อย่างพึง
พอใจไปอย่างเดียวในสิ่งซึ่งเป็นของชาวไทยแล้ว และไม่พอใจในสิ่งซึ่งเป็นอย่างต่างประเทศ
ด้วยเหตุว่าทุกเมืองแลทุกคนด้วยกันหมด ย่อมมีความดีแลความชั่วระคนปนกันอยู่ แต่เรากิ่ง
หลายต้องพยายามที่จะเอาเสียอย่างความดีมาแต่ก่อน ๆ และในเวลาเดียวกันนั้น เรากิ่ง
หลาย ต้องพยายามที่จะเอาเสียอย่างความดีมาแต่ก่อน ๆ และในเวลาเดียวกันนั้น
เรากิ่งหลายไม่พึงควรเฉพะที่จะรักษา ยังควรจะทำให้เจริญขึ้นในสิ่งอันดี แลสิ่งที่ดีควรนับถือ
ว่าเป็นอนุทวีกริยาแลกรรมเนียมแห่งประเทศของเราด้วย"

แม้ว่าพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงวางแนวพระราชโบายไว้อย่าง
เป็นหลักฐานด้วยหวังว่าประชาชนไทยจะรู้จักประยุกต์ใช้วัฒนธรรม ไม่ใช่คอยแต่จะรับแบบ
อย่างตะวันตกโดยไม่รู้จักพิจารณาว่าเป็นสิ่งดีและเหมาะสมหรือไม่ แต่ในระยะหลังจวบจน
ปัจจุบันกลายเป็นว่า คนไทยรับอารยธรรมตะวันตกเพราะเป็นสิ่งโก้เก๋ มิได้ไตร่ตรองให้
รอบคอบ ไม่รู้จักรักษาของเดิมที่มีอยู่ไว้ให้ดี กลับถือว่าเป็นสิ่งล้าสมัยแล้วไปนำวัฒนธรรมที่
บางครั้งชาวตะวันตกเองยังดูถูกมาใช้ เพราะคิดว่าดี ว่าเหมาะสมเหมือนดังที่รัชกาลที่ห้าทรง
ยปรารภไว้ว่า "เหมือนหนึ่งจะไปลอกเอาตำราทำนาปลูกข้าวสาลีในเมืองยุโรป มาปลูกข้าว
ข้าวข้าวเหนียวในเมืองไทยก็จะได้ผลอันใด"

นอกจากการถูกวัฒนธรรมตะวันตกกลืนความเป็นไทยไปเสียแล้ว ทางด้านภาษาก็เป็นที่
 น่าเสียดายว่าในปัจจุบันการใช้ภาษา โดยเฉพาะในหมู่วัยรุ่นที่มีระเบียบวิธีศัพท์แปลก ๆ ขึ้นมาใช้
 โดยทำให้ความหมายผิดเพี้ยนไปจากเดิม กวกรออกเสียงคาบกล่าไม่ชัดเจน ฯลฯ สิ่งเหล่านี้
 ได้รับการเผยแพร่โดยสื่อต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นหนังสือพิมพ์ โทรทัศน์ วิทยุ จนในที่สุดเด็ก
 ไทยจะเห็นว่าภาษาไทยเป็นของยาก เพราะไม่คุ้นกับภาษาที่ถูกต้อง ในเรื่องการใช้นี้นั้น
 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงปรารภไว้ถึงกระแสนสพระราชดำรัสตอนหนึ่งว่า

"... ภาษาเป็นสิ่งสำคัญสำหรับบ้านเมือง ขอให้ร่วมมือกันช่วยกันรักษามาตรฐานของภาษา
 ไทยไว้อย่าให้ทรุดโทรม..."

ในด้านการใช้ถ้อยคำหรือคิดคำขึ้นใหม่ ขอให้พยายามนึกถึงคำเก่า ๆ ในภาษาไทยของ
 เราไว้บ้าง คำเก่า ๆ นั้นมีอยู่แล้วขอให้พยายามรักษาไว้และใช้ให้ถูก คำที่จะสร้างขึ้นใหม่ขอ
 ให้ช่วยกันคิดให้ดี ขออย่าคิดใหม่ให้ฟังเพี้ยนนัก จะคิดก็ขอให้คิดเท่าที่จำเป็นจริง ๆ ความ
 เจริญและความมั่งคั่งของภาษานั้นย่อมมีเป็นของธรรมดา ขอให้ช่วยกันระวังรักษาอย่าให้
 ภาษางอกป็นมะเร็งจะทำให้เกิดความเสียหายขึ้นได้ ในด้านการตัดทอนภาษาก็เช่นเดียวกัน
 ขอให้ช่วยทำด้วยความระมัดระวัง เพราะการตัดทอนภาษาก็เป็นเช่นเดียวกับการผ่าตัด
 ผู้ตัดจะต้องเป็นผู้มีความรู้ดี เหมือนกับหมอรักษาโรค..."

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบัน ทรงมีความสนพระทัยในการใช้ภาษาของ
 ประชาชนชาวไทย ทรงมีกระแสพระราชดำรัสตักเตือนให้คนไทยเห็นความสำคัญของการใช้
 ภาษาให้ถูกต้องอยู่เสมอ ๆ รวมทั้งทางรัฐบาลก็เห็นความสำคัญของการรักษาภาษา และ
 วัฒนธรรมไทยไว้จึงประกาศให้ปีนี้ (2537) เป็นปีวัฒนธรรมไทย พร้อมทั้งมีการณรงค์ทางสื่อ
 ต่าง ๆ มากมาย แต่หากประชาชนไทยไม่ให้ความสนใจ สิ่งเหล่านี้คงเป็นการสูญเปล่า

จะเห็นได้ว่าจากอดีตจนถึงปัจจุบัน กระแสอิทธิพลตะวันตกในด้านการเมืองการทหาร
 ไม่สามารถล้นคลอนเสียดียรภาพอธิปไตยของไทยได้ เนื่องด้วยภูมิปัญญาของบรรพบุรุษไทยที่
 ประดับประดาองประเทศชาติผ่านวิกฤตมาได้ทุกครั้ง แต่ความเป็น "ไท" ที่บรรพบุรุษรักษาไว้

ไม่สามารถดำรงอยู่ได้ถ้าชาวไทย ยังปล่อยให้อิทธิพลด้านวัฒนธรรมของตะวันตกเข้ามา
 ครอบงำอยู่เช่นนี้ หากแม้ "ประเทศไทย" เหลืออยู่แต่เพียงชื่อบนแผนที่โลก แต่ "คนไทย"
 ไม่มี "ความเป็นไทย" เราจะเหลือความภาคภูมิใจอันใดได้อีก

สถาบันวิทยบริการ
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บรรณานุกรม

- 1.แนวพระราชดำริสเก้ารัชกาล
- 2.คำแปลปาฐกฐา เรื่องคติของฝรั่งเข้ามาเมืองไทย ; พระนิพนธ์ของพระบรมวงศ์เธอกรมพระยา
ดำรงราชานุภาพ
- 3.รวมบทความประวัติศาสตร์ ; ศจ.ดร.เพ็ญศรี ตุ๊ก
- 4.ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศรัสเซียกับประเทศสยาม ; คำแปลของ เสถียร พันธรังษี
- 5.กรณีวิกฤตการณ์ปากน้ำ ร.ศ. 112 วิเคราะห์ทุกโอกาส
กำหนดนโยบายของประเทศไทย ; อภิญญา เพ็ญพัสกุล

น.ส.วรรณวิสาข์ ผู้ศกอรรย ID 3619767 คณะวิศวกรรมศาสตร์ ชั้นปีที่ 2

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทความประกวด
เรื่อง

ภูมิปัญญาไทยในกระแสบัณฑิตตะวันตก

โดย

น.ส. ชวนพิศ ดุษฎีประเสริฐ
ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภูมิปัญญาไทยในกระแสอิทธิพลตะวันตก

ท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนถ่ายทางความคิดและวัฒนธรรมของโลก เราไม่อาจปฏิเสธได้ว่าความคิดความเชื่อของโลกตะวันตกได้มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิต และระบบความคิดในส่วนอื่นๆ ของโลกมาตลอด โดยเฉพาะสังคมไทย เนื่องจากบทความนี้มีขอบเขตเนื้อหาในช่วงรัชสมัยรัชกาลที่ 1 ถึงรัชกาลที่ 6 ดังนั้นภูมิปัญญาไทยในกระแสอิทธิพลตะวันตกนี้ จึงเป็นการย้อนมองอดีต ในช่วงเวลาที่ชาติตะวันตกแสวงหาอำนาจด้วยการล่าอาณานิคม ประเทศไทยหรือสยามในอดีตก็เป็นหนึ่งในประเทศที่ชาติในยุโรปหมายปอง ดังนั้นการที่สังคมไทยอยู่รอดปลอดภัย ท่ามกลางการคุกคามของชาติมหาอำนาจนั้น จำต้องมีความคิดความเชื่อ และวิถีปฏิบัติอันเป็นแนวทางของตนที่สะท้อนให้เห็นถึงภูมิปัญญาในการดำรงรักษาความเป็นชาติ อันเป็นเหตุสำคัญแห่งการเปลี่ยนแปลงของประเทศในช่วงรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

สำหรับความหมายของภูมิปัญญานั้น มีผู้ให้นิยามว่า คือความรู้ ความเชื่อ ค่านิยม อุดมการณ์ หรือบรรทัดฐานทางสังคมอย่างใดอย่างหนึ่ง ที่แสดงให้เห็นถึงแนวคิดหรือแบบแผนอันเป็นที่ยอมรับกันภายในสังคม (1)

หากจะถามว่าภูมิปัญญาไทย คืออะไรนั้น เราสามารถหาคำตอบได้จาก 2 สิ่งคือ สิ่งที่แสดงออกทางวัตถุ หรือรูปธรรม กับสิ่งที่แสดงออกทางความคิดและจิตใจหรือนามธรรม โดยส่วนแรกคือสิ่งที่แสดงออกทางวัตถุ นั้น พบเห็นได้จากสิ่งก่อสร้างในรูปลักษณะของสถาปัตยกรรมไทย อันสะท้อนออกมาในการก่อสร้างพระบรมมหาราชวังวัดวาอารามและบ้านเรือนของราษฎร และโดยลักษณะสถาปัตยกรรมนี้เอง ที่ได้สะท้อนถึงวิถีชีวิตการดำรงอยู่ และความคิดความเชื่อทางนามธรรม หรือพุทธศาสนา ในขณะที่เดียวกัน ภูมิปัญญาอันเป็นนามธรรม หรือจิตวิญญาณนั้นจะสะท้อนออกมาในผลผลิตของความคิดของชนชั้นสูงหรือกษัตริย์เช่น จารีกวรรณกรรม กฎหมาย หลักปฏิบัติต่าง ๆ คำพังเพย สุภาษิต ญา คร่าว รวมถึงวรรณกรรมท้องถิ่นหรือเพลงพื้นบ้านจะสะท้อนความเป็นภูมิปัญญาชาวบ้าน สิ่งเหล่านี้เป็นภูมิปัญญาดั้งเดิมที่หล่อหลอมสังคมไทยแต่อดีต (2)

รากฐานความเป็นมาของภูมิปัญญาไทยดั้งเดิม มีพื้นฐานจากพุทธศาสนา และคติของพรหมณ์ อันเป็นเหตุที่มาของความเชื่ออันดำรงอยู่ในสถาบันพระมหากษัตริย์ หรือชนชั้นปกครองซึ่งอยู่ในฐานะศูนย์รวมแห่งอำนาจและจิตใจ ซึ่งมีความหมายต่อสังคมไทยมาก เนื่องจากเป็นคติที่สืบทอดกันมาแต่อดีต สมัยสุโขทัย มีปรากฏอยู่ในไตรภูมิภพของพระยาสิทธิไธ ตำนานสุวรรณโคมคำ กระทั่งถึงต้นกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 1 ก็มีการแต่งแปลงขึ้นใหม่คือ ไตรภูมิโลกวิจิตรชัยภพ นับเป็นวรรณคดีพุทธศาสนาที่มีอิทธิพลต่อการเมืองการปกครองของไทยมาโดยตลอด ซึ่งชลธิรา กลัดอยู่ ได้แสดงความคิดเห็นต่อบทบาทของไตรภูมิพระร่วง ในฐานะอุดมการณ์ทางการเมืองของไทยว่า ทำหน้าที่แทนกฎหมาย โดยไตรภูมิพระร่วงมีบทลงโทษทางใจที่ค่อนข้างรุนแรง อาทิความสยดสยองน่ากลัวของภาพนรกภูมิ ทำหน้าที่เสริมพระราชอำนาจ

ตามคติพราหมณ์ ให้ตั้งมั่นอยู่โดยปราศจากข้อสงสัย ด้วยการผนวกความเชื่อทางพุทธศาสนา "บุญกรรม" เข้าไปอย่างกลมกลืน ทำหน้าที่ในการปลูกฝังอุดมการณ์ทางการเมือง สอนให้ประชาชนถือศีลห้า เพื่อให้สังคมดำรงอยู่ได้โดยปกติสุข 3 ความคิดความเชื่อเกี่ยวกับความเป็นสมมติเทพของกษัตริย์ผู้ปกครองโดยให้อำนาจสูงสุด ในฐานะเจ้าชีวิต เจ้าแผ่นดิน อันหมายถึงกษัตริย์มีอำนาจเหนือทุกชีวิตในสังคม ทั้งยังเป็นเจ้าของแผ่นดินทั่วราชอาณาจักร ประการสำคัญกษัตริย์ยังต้องเป็นธรรมราชา ผู้อุปถัมภ์พุทธศาสนาให้ดำรงอยู่

ภูมิปัญญาไทยดังกล่าว มีผลให้การรวมศูนย์อำนาจที่ผู้ปกครองหรือกษัตริย์เป็นความชอบธรรมที่สามัญชนไม่อาจปฏิเสธได้ เป็นเหตุให้การเปลี่ยนแปลงใดๆ ในสังคมไทย จะเริ่มจากการชี้แนะของกษัตริย์ผู้ปกครองมาโดยตลอด

จากบทความของสมเกียรติ วันทนา ได้แสดงถึงสถานภาพของกษัตริย์ในแง่การเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงว่า

"... พระองค์จึงเป็นจุดเชื่อมโยงระหว่างอำนาจพุทธธรรม และอำนาจของเทวดาฟ้าดิน กับความเป็นไปของสังคมการเมืองมนุษย์โดยส่วนรวม วัตถุประสงค์ของกษัตริย์จึงเป็นเครื่องป้องกันความเจริญหรือความเสื่อมของสังคมการเมืองตามโลกทัศน์ไตรภูมิ (คัมภีร์ไตรภูมิโลกวินิจฉัยกถา)" 4

ด้วยเหตุนี้ ภูมิปัญญาไทยในกระแสอิทธิพลตะวันตกจึงดูจะเป็นภูมิปัญญาของชนชั้นปกครอง เพราะเป็นการปรับเปลี่ยนโครงสร้างโดยเริ่มจากส่วนยอดของสังคม ประกอบกับแนวคิดและความเชื่อในสถาบันพระมหากษัตริย์ดังกล่าว แม้จะปฏิเสธไม่ได้ว่าประชาชนสามัญก็เป็นส่วนหนึ่งของภูมิปัญญาไทย หากอยู่ในฐานะผู้ได้รับผลกระทบ หรือถูกกระทำ ทั้งในแง่ชีวิต การดำรงอยู่

ดังนั้นสำหรับภูมิปัญญาไทยในกระแสอิทธิพลตะวันตกนั้น นอกจากจะเป็นความรู้ความเชื่อ ค่านิยมอุดมการณ์แล้ว ยังมีความหมายถึงสิ่งที่ทำให้สังคมไทยดำรงอยู่รอดโดยอาศัยลักษณะพิเศษบางประการของผู้นำและสังคมไทย และสิ่งนั้นคือ การรู้จักปรับเปลี่ยนดัดแปลงสิ่งใหม่ๆ ที่เข้ามาให้เหมาะสมกับตัวเอง ภูมิปัญญาไทยในความหมายนี้จึงมีการปรับเปลี่ยนอยู่ตลอดเวลา

เมื่อมีการปรับเปลี่ยนทางภูมิปัญญา เราก็ได้มีการปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมหลายสิ่งหลายอย่าง เพราะสิ่งที่เรียกว่าภูมิปัญญานั้นจะสะท้อนออกมาในวิถีชีวิต วัฒนธรรมประเพณี การแสดงออก ในทางกลับกันวิถีชีวิตและวัฒนธรรมประเพณีนั้น ก็จะสะท้อนถึงภูมิปัญญาของชนในชาติ

จากคำนิยามดังกล่าว ภูมิปัญญาในแง่ที่เป็นแนวคิด หรือแบบแผนอันเป็นที่ยอมรับนั้นมีลักษณะร่วมบางประการกับคำว่า วัฒนธรรม ซึ่งงานของวิทยา สุจริตนารักษ์ได้ชี้ให้เห็นว่า

"... เพราะต่างเป็นสิ่งแสดงออกถึงประสบการณ์ที่สืบทอดกันมานาน และผ่านการพิถีพิถันจากสมาชิกสังคม จนกลายเป็นแบบแผนหรือแนวคิดอันเป็นที่ยอมรับกันกว้างขวางภายในสังคมสืบต่อกันมา ภูมิปัญญาก็เช่นเดียวกับวัฒนธรรมที่มีการเปลี่ยนแปลงไปตามแรงกระทบของยุคสมัยที่เกิดขึ้นในสังคม ไม่ว่าจะผลกระทบนั้นจะมีเหตุมาจากภายในหรือภายนอกสังคม ทำให้อาจจำเป็นต้องเกิดการปรับ

ปรับเปลี่ยน...⁵

นอกจากนี้ยังได้สะท้อนแนวคิดบางอย่างที่อธิบายความหมายและลักษณะของภูมิปัญญาไทยในกระแสวิถีพลตะวันตกในแง่ของความเข้าใจต่อสาระอันแท้จริงของภูมิปัญญาว่า

... ภูมิปัญญามีใช่เป็นเพียงมโนภาพ หากเป็นการตกผลึกของความคิดที่พยายามสร้างความเข้าใจที่ครอบคลุมแง่มุมต่างๆ ของปัญหาที่สังคมเผชิญอยู่เสมอมา ความรู้ความเข้าใจที่วามันย่อมได้มาจากประสบการณ์ของสังคมที่สั่งสมกันมา ได้รับการไตร่ตรอง ผสมผสานและสะท้อนปรัชญาพื้นฐานของสังคม ภูมิปัญญาจึงมีลักษณะเป็นแก่นของความรู้ความเข้าใจสังคม จึงเป็นเครื่องแสดงหรือเครื่องชี้ถึงลักษณะเฉพาะของสังคมได้เป็นอย่างดี...⁶

อาจกล่าวได้ว่า การเปิดประเทศเพื่อผูกสัมพันธ์ไมตรีกับชาติตะวันตก ในสมัยรัชกาลที่ 4 นั้น เป็นการเริ่มต้นของการนำประเทศไปสู่ความทันสมัย (Modernization) แม้จะมีการมองว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงที่เป็นเพียงเปลือกนอก ทว่าสิ่งที่ป็นหัวใจหรือแก่นแท้ คือ การดำรงรักษาความเป็นเอกราชความเป็นไทยของชาติให้รอดพ้นจากการคุกคามของจักรวรรดินิยมตะวันตก การเปลี่ยนแปลงครั้งนั้น ได้บ่งชี้ให้เห็นถึงภูมิปัญญาของไทย อันเป็นลักษณะพิเศษแห่งสังคมที่สะท้อนความคิด ความเชื่อ วิถีปฏิบัติอันเป็นแนวทางของตนเอง ในการรักษาความเป็นเอกราช โดยการยอมรับเอาวิชาการและเทคโนโลยีใหม่ ๆ ของโลกตะวันตกมาใช้ การปรับเปลี่ยนครั้งนี้ แสดงให้เห็นถึงภูมิปัญญาของพระมหากษัตริย์ไทยในช่วงเวลานั้นได้เป็นอย่างดี

จะเห็นได้ชัดเจนจากการดำเนินพระราชโบายปฏิรูประบบการปกครอง ระบบการศึกษา โดยนำเอาอารยธรรมตะวันตกมาใช้ (Westernization) ในครั้งนั้น ได้นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางภูมิปัญญาของไทยอย่างไรบ้าง เป็นคำถามที่น่าสนใจมาก สำหรับสังคมไทยภายหลังการทำสนธิสัญญาบาวริงในรัชกาลที่ 4 แต่ก่อนจะไปถึงช่วงเวลานั้น ในสมัยต้นรัตนโกสินทร์ภูมิปัญญาของไทยเราเป็นอย่างไรบ้างก็เป็นสิ่งที่น่าตั้งข้อสังเกต เนื่องจากเราจะเห็นสิ่งที่ป็นอดีต ความเชื่อดั้งเดิมกับสิ่งที่ถูกปรับเปลี่ยนขึ้นใหม่ เพื่อรองรับแนวความคิดใหม่ๆ ของชาติตะวันตกที่มีอิทธิพลยิ่ง ในยุคที่มหาอำนาจเหล่านี้แสวงหาทรัพยากรและอำนาจด้วยการล่าเมืองขึ้น บทความชิ้นนี้จะได้แบ่งออกเป็น 2 ช่วงเวลาคือ ยุคฟื้นฟูช่วงต้นรัตนโกสินทร์ (สมัยรัชกาลที่ 1 - 3) และช่วงปฏิรูปสู่ยุคสมัยใหม่ (Modernization) (สมัยรัชกาลที่ 4 - 6) โดยจะเน้นความสำคัญของยุคปฏิรูปและพิจารณาการปรับเปลี่ยนทางภูมิปัญญาใน 3 ประเด็น คือ ลักษณะทางสถาปัตยกรรมและผังเมือง ระบบการศึกษา และลักษณะการบริหารการปกครอง

ยุคฟื้นฟู ต้นรัตนโกสินทร์

(สมัยรัชกาลที่ 1 - รัชกาลที่ 3 พ.ศ.2325 - 2394)

ในช่วงรัชกาลที่ 1 - 3 นั้นเป็นช่วงที่กรุงรัตนโกสินทร์ได้รับสิ่งที่ป็นภูมิปัญญาดั้งเดิมจากกรุงศรีอยุธยาแทบทุกด้าน เช่น การก่อสร้างพระนคร พระมหากษัตริย์ไทยสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์ทรงสร้างกรุงเทพ

โดยจำลองแบบอย่างสมัยกรุงศรีอยุธยา ไม่ว่าจะเป็ปราสาทราชวัง วัดวาอารามหรือกระทั่งการสร้างเมืองบนฝั่งซ้ายบริเวณที่เป็นโค้งแม่น้ำ รวมถึงการวางตำแหน่งพระบรมมหาราชวัง และพระราชวังบวรสถานมงคล หรือวังหน้า ที่อยู่เหนือต้นน้ำ และวังหลวงอยู่ได้ลงไป ซึ่งเป็นหลักการวางผังเมืองที่ลอกเลียนแบบจากอยุธยา

สำหรับในพระบรมมหาราชวัง มีการสร้างวัดพระศรีรัตนศาสดารามในเขตพระบรมมหาราชวังก็เป็นไปในทำนองเดียวกับวัดศรีสรรเพ็ชรของอยุธยา การแบ่งย่านที่อยู่อาศัย ประโยชน์ใช้สอยที่ดินตลอดจนการขุดคลองมหานาคต่อจากคลองรอบกรุงไปทางทิศตะวันออก เป็นที่เล่นเรือในยามน้ำท่วมทุ่ง ก็เป็นการเอาแบบอย่างจากอยุธยา นอกจากนี้การสร้างเมืองริมแม่น้ำ ยังบ่งบอกถึงภูมิปัญญาไทยของอารยธรรมชาวน้ำที่ อาศัยความอุดมสมบูรณ์ของแม่น้ำเป็นสิ่งหล่อเลี้ยงชีวิต

การปกครองและบริหารบ้านเมืองคงเป็นแบบกรุงศรีอยุธยา เช่น การใช้กฎหมายตราสามดวง การศึกษาเบื้องต้นยังอาศัยวัดและพระสงฆ์ พระสงฆ์จึงเป็นผู้นำทางปัญญาและจิตใจ สิ่งสำคัญคือ พระมหากษัตริย์ทรงถือเป็นพระราชภาระที่จะต้องทำนุบำรุงพุทธศาสนาให้รุ่งเรือง

สภาพเศรษฐกิจ เป็นระบบการเลี้ยงตัวเองประชาชนหรือแรงงานเป็นปัจจัยสำคัญในการผลิตผลผลิตที่ได้จึงเพียงพอกับความต้องการของแต่ละครอบครัว ที่เหลือส่งเป็นส่วยแก่แผ่นดิน เรียกได้ว่า เป็นยุคแห่งการฟื้นฟูแผ่นดิน

เป็นที่น่าสังเกตว่า ในช่วงรัชกาลที่ 3 นั้น เป็นช่วงเวลาที่การค้ากับประเทศจีนรุ่งเรือง มีเรือสำเภาทั้งของหลวงขุนนางและพ่อค้า อิทธิพลจีนจึงมีบทบาทสูงมากในรัชกาลนี้ สังเกตได้จากลักษณะสถาปัตยกรรมที่พระองค์โปรดให้สร้างขึ้น เช่น วัดยานนาวา โดยมีพระประสงค์ให้คนรุ่นหลังได้รู้จักเรือสำเภาจีน เพราะนับวันสำเภาจีนจะหมดไป แสดงให้เห็นถึงความนิยมในชาติจีน ขณะที่มิทันคดีที่ไม่ดีต่อชาติตะวันตก มีผลให้การเจรจาทางการทูตล้มเหลว ตั้งแต่ เซอร์ จอห์น ครอว์เฟ็ด จนถึงเซอร์ เจมส์ บรีก เนื่องจากพระองค์เห็นตัวอย่างฝรั่งที่เข้ามาเมืองไทย ไม่ว่าจะเป็พ่อค้าหรือคณะทูต ต่างพากันเรียกร้องสิทธิพิเศษและผลประโยชน์ แต่การคบกับชาวตะวันตกในบางลักษณะที่ให้ประโยชน์กับคนไทยนั้นพระองค์ก็มีได้ทรงคัดค้าน ทรงยอมรับผลงานของมิชชันนารีในทางการแพทย์ โดยทรงให้คณะมิชชันนารีเข้าไปปลูกฝีให้กับข้าราชการในราชสำนักและแก่ราษฎรทั่วไป

แม้จะไม่ทรงโปรดฝรั่งตะวันตก แต่ก็ทรงเข้าพระทัยดีถึงบทบาทการเมืองต่างประเทศ และยังคาดการณ์ล่วงหน้าได้อย่างแม่นยำ ดังพระราชดำรัสก่อนสวรรคต ต่อเจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ว่า

"... การต่อไปข้างหน้าเห็นแต่เอ็งที่จะรับราชการเป็นอธิบดีผู้ใหญ่ต่อไป การศึกษาสงครามข้างญวนข้างพม่าก็เห็นจะไม่มีแล้ว จะมีอยู่ก็แต่ข้างพวกฝรั่ง ให้ระวังให้ดีอย่าให้เสียทีแก่เขาได้ การงานสิ่งใดของเขาที่คิดควรจะเรียนเอาไว้ก็ให้เอาอย่างเขา แต่อย่าให้นับถือเลื่อมใสไปเสียทีเดียว..." (8)

ถือว่าพระราชดำรัสนี้สะท้อนเป็นภูมิปัญญาอันหนึ่งของกษัตริย์ไทยในการจะเรียนรู้สิ่งที่ดีของชาติอื่นมาเป็นของตัว ยุครัตนโกสินทร์ตอนต้น จึงเป็นยุคของภูมิปัญญาดั้งเดิมในแบบอยุธยา เพื่อผลทาง

จิตวิทยาที่จะสร้างขวัญกำลังใจให้กับประชาชนในเมือง

ประวัติศาสตร์ไทยถือว่า การปรับเปลี่ยนประเทศไทยเข้าสู่ยุคใหม่ เริ่มต้นในสมัยรัชกาลที่ 4 ด้วยเหตุที่สังคมไทยในระยะเวลาของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นช่วงเวลาประเทศแถบตะวันตกกำลังรุ่งเรืองด้วยอำนาจและศิลปวิทยาการ พร้อมๆ กับการขยายขอบเขตอาณาจักรด้วยการแสวงหาอาณานิคมใหม่ๆ ทำให้สังคมไทยเวลานั้นเกิดการปรับเปลี่ยนครั้งใหญ่ ทั้งด้านแนวคิดและวิถีปฏิบัติหลายอย่าง จนกลายมาเป็นส่วนหนึ่งของแบบแผนวิถีชีวิตการดำรงอยู่ของเราในเวลาต่อมา

การปรับเปลี่ยนตัวเองครั้งนี้ สาเหตุสำคัญประการแรก คืออำนาจของจักรวรรดินิยมตะวันตกที่แผ่เข้ามาโอบล้อมประเทศเพื่อนบ้าน ทำให้พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ตระหนักถึงภัยจากจักรวรรดิที่จะเข้ามาคุกคามเอกราชของชาติได้ ในฐานะที่พระองค์ได้ทรงรำเรียนวิทยาการของชาติตะวันตก และมีพระสหายชาวตะวันตกหลายคน ทำให้พระองค์เข้าใจสถานการณ์ที่ว่า การต้านทานอำนาจชาติตะวันตกด้วยกำลัง ไม่มีทางเป็นไปได้ การคานอำนาจชาติตะวันตกนั้นก็คือ การเปลี่ยนตัวเองให้ทันสมัยพร้อมๆ กับการเปิดประตูประเทศคบค้าสมาคมกับนานาชาติ ดังนั้นเมื่อมีการทำสนธิสัญญาบาวริง จึงเกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างใหญ่หลวงในเมืองไทย เริ่มตั้งแต่ระบบการค้าเสรี เป็นผลให้มีการส่งข้าวเป็นสินค้าออก มีผลให้ประชาชนสามารถซื้อสินค้าจากตะวันตกได้มากขึ้น พ่อค้าชาวตะวันตกเข้ามาตั้งห้างขายสินค้ามากขึ้น ทั้งที่เป็นของใช้ในชีวิตประจำวัน เครื่องจักรกล อุตสาหกรรม ช่อมเร็ว รับถ่ายรูปแบบเงินตราจึงขยายตัวอย่างรวดเร็ว นอกจากนี้ยังมีประกาศฉบับต่างๆ เช่น ประกาศให้ข้าราชการสวมเสื้อเข้าเฝ้า ประกาศยกเลิกการยิงกระสุน และอนุญาตให้ราษฎรเข้าเฝ้าเวลาเสด็จ ประกาศอนุญาตให้คนไทยรับจ้างชาวต่างชาติได้ โปรดให้ฝรั่งเข้าเฝ้าเวลาเสด็จออกมหาสมาคม และโอกาสอื่นๆ

การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนี้ มีผลต่อวิถีชีวิตการดำรงอยู่และภูมิปัญญาไทยในอดีตอย่างเห็นชัด เช่น ชีวิตริมน้ำอันเป็นอารยธรรมเก่าแก่ของเราที่ภายหลังต้องพ่ายแพ้แก่อารยธรรมชาวบก เศรษฐกิจการค้าแบบเสรี ที่ส่งเสริมการขยายตัวของระบบเศรษฐกิจเงินตรา ระบบการศึกษาแบบตะวันตกที่ดูกลืนการศึกษาแบบไทยที่มีวัด วังเป็นศูนย์กลาง จนกระทั่งการเลิกทาสและระบบไพร่ในรัชกาลที่ 5 ส่งผลให้เกิดแรงงานอิสระที่สามารถทำอาชีพของตนเองได้ หรือการปฏิรูปการปกครอง จากระบบจตุสดมภ์ เป็นกระทรวง ทบวง กรม ดังจะได้กล่าวรายละเอียดต่อไป

การปรับเปลี่ยนครั้งนี้ที่แสดงให้เห็นถึงภูมิปัญญาของกษัตริย์ไทยในช่วงเวลานั้นได้เป็นอย่างดี ดังที่งานของ ส.ศิวลักษณ์ ได้เขียนไว้ว่า

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าทรงพิจารณาว่า

“เอกลักษณ์สยาม หมายถึงการยอมโอนอ่อนผ่อนปรนตามข้อเรียกร้องของตะวันตก เพื่อรักษาเอกราชของสยามทั้งทางด้านการเมือง วัฒนธรรม และศาสนา เราสูญเสีย แม้แต่อิสรภาพทางเศรษฐกิจและตุลาการบางส่วน เพื่อว่าชาวสยามจะยังคงเป็นเจ้าของประเทศ เราต้องยกเลิกแม้แต่เอกลักษณ์บางส่วน

เพื่อแลกเปลี่ยนกับลักษณะอารยธรรมที่สากลกว่า" (6)

ไม่ใช่เพียงการยอมรับตะวันตกเท่านั้น แต่พระองค์ทรงเห็นว่าการเปลี่ยนแปลงนี้ถูกต้องตามหลักธรรมของพุทธศาสนา นั่นคือ ทางสายกลาง แม้พระองค์ยังต้องการรักษาความคิดความเชื่อที่ว่าชาติคือสมมติเทพมีอำนาจเหนือทุกชีวิต แต่อาจจะเป็นความคิดที่ใช้ไม่ได้กับอิทธิพลตะวันตกที่เข้ามารุกรานชาติบ้านเมือง ดังนั้นสิ่งที่เรียกว่า ภูมิปัญญาดั้งเดิม จึงกลับฟื้นขึ้นมามีชีวิตโลดเต้นอีกครั้ง เพื่อตอบรับกับกระแสภูมิปัญญาใหม่ หรือภูมิปัญญาตะวันตก ดังนั้นรัชกาลที่ 4 จึงยกแนวคิดของพ่อขุนรามคำแหงขึ้นมาเป็นเนื้อหาแห่งการปรับเปลี่ยนเพื่อรักษาความเป็นเอกราชของชาติ ภูมิปัญญาดั้งเดิมที่ว่านี้ปรากฏในจารึกของพ่อขุนรามคำแหง

"... แต่สำหรับพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว สิ่งที่พ่อขุนรามคำแหงโปรดให้จารไว้ นั้นสำคัญมากต่อเอกลักษณ์สยาม นั่นคือ ความรักเอกราช สมภาพ ภราดรภาพ และเสรีภาพ พระมหากษัตริย์และสามัญชนไม่แตกต่างกันมากนัก" (7)

ซึ่งดูจะสอดคล้องกับแนวคิดทางการเมืองการปกครองของตะวันตกได้เป็นอย่างดี

อาจกล่าวได้ว่า ภูมิปัญญาไทยในกระแสอิทธิพลตะวันตก คือ การปรับเปลี่ยนตัวเองเพื่อรักษาความอยู่รอดของชาติ โดยการเปลี่ยนโฉมหน้าให้คล้ายตะวันตก เพื่อแสดงออกถึงความมีวัฒนธรรมของชาติ

ยุคปฏิรูปสู่สมัยใหม่ (สมัยรัชกาลที่ 4 - 6)

ยุคปฏิรูปนี้ จะได้กล่าวถึงสาระสำคัญ 3 ประเด็น คือ ภูมิปัญญาทางสถาปัตยกรรม ซึ่งจะเน้นในรัชสมัยของ ร.4 ภูมิปัญญาทางด้านการศึกษาจะเน้นในช่วงรัชสมัย ร.5 และภูมิปัญญาทางการศึกษาจะเน้นในช่วงรัชสมัย ร.6

ภูมิปัญญาทางสถาปัตยกรรมและผังเมือง

หากสถาปัตยกรรมสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น จะเป็นภูมิปัญญาดั้งเดิมของอยุธยา เมื่อถึงยุคของการปฏิรูปบ้านเมืองให้ทันสมัย สังคมไทยก็ก้าวเข้าสู่ภูมิปัญญาอย่างตะวันตก ซึ่งแสดงออกในลักษณะงานสถาปัตยกรรมและผังเมืองมากมาย ตั้งแต่ การสร้างพระราชวัง การตัดถนน เป็นต้น

เหตุแห่งการปรับเปลี่ยนครั้งนี้เกิดในภายหลังจากทำสนธิสัญญาบาวริง เป็นแรงจูงใจให้พ่อค้าชาวตะวันตกเข้ามาทำการค้า กอปรกับการเข้ามาตั้งกงสุลของชาติต่างๆ ทำให้เกิดความต้องการเส้นทางคมนาคมขนส่งมากขึ้น

ตามคำเรียกร้องของกงสุลต่างประเทศที่เข้าชื่อกันร้องเรียนว่า "ชาวยุโรปเคยขี่รถขี่ม้าเที่ยวตากอากาศได้ความสบายไม่มีเจ็บไข้ เข้ามาอยู่ที่กรุงเทพ ไม่มีถนนหนทางที่ขี่รถขี่ม้าไปเที่ยวพากันเจ็บไข้เนื่องๆ"

รัชกาลที่ 4 ถือเป็นนโยบายทางการเมืองที่จะต้องเอาใจชาวต่างประเทศเพื่อมิให้เกิดความขัดแย้ง ซึ่งจะนำไปสู่การตกเป็นอาณานิคมจึงโปรดเกล้าให้ตัดถนนเจริญกรุงขึ้น คนไทยพากันเรียกว่า ถนนใหม่ ส่วนฝรั่งเรียกว่า 'นิวโรด' (9)

ในการสร้างถนนเจริญกรุงนี้ ได้ทรงนำเอาวิธีการขยายความเจริญทางการค้าขายมาเผยแพร่ด้วย โดยทรงสร้างตึกแถวชั้นเดียวตามสองฟากถนนเป็นระยะๆ พระราชทานแก่พระโอรสพระธิดาเพื่อเก็บผลประโยชน์ ตึกแถวเหล่านี้ส่วนมากเป็นร้านค้าของคนจีนและห้างฝรั่ง ทำให้ถนนมีบทบาทและความสำคัญในการขยายตัวของเมืองในระยะเวลาต่อมา และลักษณะเช่นนี้ จึงทำให้เกิดชุมชนใหม่บนบกเป็นครั้งแรก นับแต่เริ่มสร้างกรุงรัตนโกสินทร์มาเป็นเวลาไม่ต่ำกว่า 80 ปี

ภูมิปัญญาไทยที่แสดงถึงวิถีชีวิตที่อยู่กินกับน้ำ มีปรากฏในข้อเขียนของสังฆราชปาเลอกัวร์ ซึ่งเดินทางเข้ามากรุงเทพในสมัยรัชกาลที่ 3 ว่า

'... ตั้งอยู่บนสองฝั่งแม่น้ำ ท่ามกลางหมู่ต้นไม้ซึ่งเขียวชอุ่มอยู่ตลอดปีจึงงามน่าดูมาก ในแม่น้ำมีเรือเดินทะเลติดตรงจอดอยู่เป็นแถว ที่บนฝั่งมีสลุบเจดีย์ประดับด้วยกระเบื้องเคลือบสีต่างๆอยู่เกลื่อนไปหลังคาของโบสถ์วิหารมีข้อฟ้าใบระกาปิดทองแวววับเมื่อถูกแสงแดด มีแพเป็นร้านขายของจอดอยู่เป็นทิวแถวสองฝั่งแม่น้ำ ในแม่น้ำมีเรือขนาดต่างๆ นับพันแล่นผ่านไปมามิได้ขาด ผู้คนมีหลายชาติหลายภาษา แต่งกายแปลกๆกันตามคติประเพณีของชาติตน เสียงเพลงจากเครื่องมโหรีปี่พาทย์และเสียงขับร้องแว่วมาจากที่ต่างๆ สิ่งเหล่านี้ทำให้ชาวต่างประเทศที่ได้มาพบเห็นพอใจและแปลกใจมาก...' หรือช่วงที่บรรยายถึงลักษณะบ้านเรือนว่า

'... ในกรุงเทพไม่มีรถสักคันเดียว ใครจะไปไหนก็ใช้เรือ ในกลางเมืองหรือในย่านการค้า นานๆ จะพบทางเดินปูอิฐแผ่นใหญ่ๆ บ้าง บ้านคนในกรุงเทพมี 3 ประเภท คือ 1.ตึก 2.เรือนไม้กระดาน 3.เรือนทำด้วยไม้ไผ่ของคนที่ยากจน ฉะนั้นจึงไม่เป็นการแปลกที่เกิดไฟไหม้ใหญ่ขึ้นบ่อยๆ เสียหายไปตั้ง 400-500 หลังคาเรือนในคราวหนึ่งๆ แต่ครั้งแล้วก็มีเรือนเกิดขึ้นแทนที่โดยรวดเร็วด้วยญาติและเพื่อนฝูงมาช่วยกันสร้างให้...'

ถือได้ว่าข้อเขียนนี้สะท้อนความเป็นอยู่วิถีชีวิต และกลิ่นอายแบบไทยๆได้เป็นอย่างดี

ในอดีต แม่น้ำลำคลองถือเป็นเส้นเลือดหลักที่หล่อเลี้ยงวิถีชีวิตแบบไทยๆ ไม่ใช่เพียงแหล่งอุปโภคบริโภคเท่านั้น แต่เรายังพบความหมายของความเป็นไทยที่ผูกพันกับสายน้ำตั้งแต่อดีต การเล่นเพลงเรือในฤดูน้ำหลาก เป็นพื้นที่พบปะทางสังคมที่แสดงออกถึงศิลปวัฒนธรรมของชาติ นอกเหนือจากการเป็นแหล่งอุปโภคบริโภคแล้ว แม่น้ำลำคลองยังเป็นเส้นทางคมนาคมที่สำคัญของประชาชน การขุดคลองจึงถือเป็นกิจกรรมหนึ่งที่แสดงให้เห็นถึงการเจริญเติบโตของเมือง กระทั่งมีการตัดถนนแล้วคลองก็ยังคงมีความสำคัญอยู่ ซึ่งหลักฐานข้อนี้ปรากฏชัดแจ้งในข้อเขียนของ คาร์ล บ็อค (Carl Bock) นักธรรมชาติวิทยาชาวออสเตรียเมื่อ พ.ศ. 2424 ในหนังสือชื่อ Temple and Elephant ว่า

'...เมืองกรุงเทพตั้งเป็นแนวยาวหลายไมล์ไปตามริมฝั่งแม่น้ำทั้งสองข้าง แม่น้ำจึงเป็นเส้นทางคมนาคมที่ใช้กันมาก มีคลองเล็กๆ ตัดขอยออกไปตามท้องที่ตำบลต่างๆ ในระยะ 2-3 ปีมานี้ ได้มีการตัดถนน

ชั้นหลายสาย แต่ถนนทุกสายอยู่ต่ำกว่าระดับน้ำ ผู้สัญจรไปมาต้องใช้แม่น้ำเป็นเส้นทางคมนาคมโดยใช้เรือ เป็นพาหนะไปไหนมาไหน ด้วยเหตุนี้ชาวยุโรปและชาวไทยที่มีฐานะดีจึงมักตั้งบ้านเรือนอยู่ริมน้ำ เพื่อหลีกเลี่ยงกลิ่นไม่ดีต่างๆ และสภาพไม่ดีของถนนในตัวเมือง บ้านริมแม่น้ำจึงมีผู้ต้องการกันมาก และราคาเช่าก็แพง ...สองฝั่งแม่น้ำจะมีต้นไม้ขึ้นเรียงราย

...ตามริมฝั่งแม่น้ำจะเห็นเรือจอดกันเป็นแถวซ้อนกันประมาณ 5 หรือ 6 ลำ ลำในสุดผูกติดอยู่กับฝั่ง ส่วนลำต่อๆ มาผูกติดกับสะพานทำด้วยไม้กระดานสองสามแผ่น หรือไม้ไผ่ 2-3 ลำผูกติดกัน เรือที่ใช้มักมีหลังคาโค้งครึ่งวงกลม พวกชาวเรือและครอบครัวใช้เป็นบ้านอันถาวรของตนด้วย ต่อจากเรือออกไปบนฝั่งทั้งสองข้างจะเห็นหลังคาบ้านเรือนสุดลูกหูลูกตา...แม่น้ำเจ้าพระยาเป็นเส้นทางคมนาคมที่เสียบสงบมาก ตรงหน้าบ้านพักของมิสเตอร์ อลาบาสเตอร์ ผู้รับราชการเป็นล่ามประจำพระองค์ มีสภาพเหมือนตลาดแถวโคเวนท์ การ์เดน คือเป็นตลาดลอยน้ำ มีเรือขายสินค้าจากชนบท และเรือขายของกินชาวจีนปะปนอยู่บ้าง....' (10)

ชีวิตที่อยู่กับน้ำ จึงถือเป็นภูมิปัญญาอย่างหนึ่งของไทย ที่ภายหลังต้องพ่ายแพ้แก่อารยธรรมบก คือถนน อันเนื่องจากนโยบายเปิดความสัมพันธ์กับต่างประเทศ ภายหลังสนธิสัญญาบาวริง ทำให้เกิดการพัฒนาด้านการตั้งถิ่นฐานของชุมชน ถือเป็นประวัติศาสตร์หน้าแรกแห่งการเปลี่ยนแปลงจากชุมชนในน้ำมาเป็นชุมชนบนบก (11)

แม้จะมีการตัดถนนในรัชกาลนี้แต่แม่น้ำลำคลองก็ยังเป็นเส้นทางคมนาคมขนส่งที่สำคัญ นอกเหนือจากการใช้สัญจรคมนาคม การขุดคลองยังมีความหมายถึงการเจริญเติบโตของเมือง ในแง่ของการเป็นตัวเปิดพื้นที่ใหม่ๆแก่ชุมชน เช่น เมื่อรัชกาลที่ 4 ทรงเห็นว่าประชาชนในพระนครเริ่มแออัดมากขึ้น จึงให้เจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ ว่าที่สมุหนุลาโหมเป็นแม่กอง จ้างเงินขุดคลองคูพระนครออกไปอีกชั้นหนึ่ง ปากคลองข้างทิศใต้ออกไปริมวัดแก้วฟ้า ข้างทิศเหนือออกไปริมวัดเทวราชกุญชร พระราชทานนามว่าคลองผดุงกรุงเกษม การขุดคลองผดุงกรุงเกษมครั้งนี้ มีผลให้อาณาเขตของพระนครมีเนื้อที่เพิ่มขึ้นอีกประมาณ 1 เท่าตัว คิดเป็นพื้นที่ทั้งพระนครประมาณ 5,552 ไร่ และยังเป็นการให้ประชาชนมีพื้นที่ตั้งบ้านเรือนทำนาทำสวนเพิ่มขึ้น (13)

ถึงรัชกาลที่ 5 การขุดคลองเชื่อมจุดที่ตั้งชุมชนต่างๆก็เกิดขึ้นเป็นจำนวนมากเห็นได้จากการขุดคลองเปรมประชากร ก็เป็นความต้องการจะขยายขอบเขตความเจริญของเมืองไปทางตอนเหนือของกรุงเทพที่ยังไม่มีการพัฒนาและมีการตั้งถิ่นฐานกันมากนัก และยังเป็นการสร้างโครงข่ายเชื่อมจุดที่ตั้งชุมชนต่างๆ การขุดคลองจึงถือเป็นกิจกรรมหนึ่ง que แสดงให้เห็นถึงการเจริญเติบโตของเมือง ซึ่งเรื่องนี้ ขวัญสรวงได้อธิบายถึงความพยายามที่จะประสานความเป็นเมืองบกกับเมืองน้ำว่า

การพัฒนากรุงเทพให้เป็นเมืองบกเมื่อร่วมร้อยปีก่อนนั้น ก็มีใช้เรื่องที่จะเกิดขึ้นอย่างฉับพลัน...ตรงกันข้าม กลับยังพบเห็นถึงความพยายามที่จะรักษาดีดแปลงโครงข่ายคูคลองให้ยังคงอยู่และเกิดขึ้นใหม่ โดยสอดคล้องประสานกันไปกับโครงข่ายใหม่คือ ถนนหลายสายเกิดขึ้นมาใหม่ พร้อมกับการเปิดคูน้ำเสียบ

ถนนและขนาบข้างด้วยทิวแถวต้นไม้อันเขียวชจี มีการสร้างสะพานใหม่ๆ อันสวยงามเป็นศรีเมืองขึ้นหลาย สะพาน

ซึ่งลักษณะดังกล่าวนี้จะพบเห็นตลอดในการขุดคลองหลายสายในกรุงเทพฯ จะมีการสงวนพื้นที่ ข้างคลองเป็นถนน เช่น คลองวัดสามปลื้ม คลองโรงกะทะ คลองวัดปทุมวนาราม คลองบางรัก คลองสาทร คลองอรชร คลองสวนหลวง เป็นต้น แม้กระทั่ง การก่อสร้างคลองลัด ที่เรียกว่า คลองถนนตรง หรือถนน พระราม 4 อันถือได้ว่าเป็นคลองขุดที่มีการถมดินขึ้นทำถนนเป็นสายแรก

" กรุงเทพมหานครสมัยนั้นดูเหมือนเมืองสองลักษณะ จากใจกลางเมืองออกมาจะพบ เห็นเนื้อเมืองบกที่เริ่มแผ่ขยายตัวออกมา ในขณะที่บริเวณรอบๆ พระนครนั้นก็ยังเป็นเมืองน้ำเมืองเกษตร "

ภูมิปัญญาไทยที่มีวิถีชีวิตผูกพันอาศัยความอุดมสมบูรณ์จากฝั่งแม่น้ำในการดำรงชีพจึงถูกกระแส อิทธิพลตะวันตกพัดขึ้นสู่ฝั่งเป็นครั้งแรก จำนวนเรือนแพบนพื้นหลังริมฝั่งน้ำได้เริ่มลดน้อยลงในตอนปลาย รัชกาล ประกอบกับการที่มีเรือกำปั่นไฟแล่นเข้ามาในแม่น้ำเดือยหลายลำ ทำความเสียหายให้แก่แพริม น้ำเป็นอันมาก ถึงแพจะไม่แตกหักพังทะลาย แต่สินค้าที่วางขายก็ตี เรือลูกค้าที่มาติดต่อกับแพก็ตีเป็น อันตรายเสียหาย เพราะได้คลื่นไม่ไหว คนที่นอนในแพก็ไม่มีความสุขเหมือนแต่ก่อนเพราะคลื่นแรงๆ ชัดแพ ให้โคลงเคลง การค้าขายและอยู่อาศัยตามแพจึงย้ายไปอยู่ริมถนนมากขึ้นเป็นลำดับ" (14) กล่าวได้ว่า ภูมิปัญญาไทยต้องยอมถอยร่นแก่ความเจริญทางเทคโนโลยี และสิ่งที่เรียกว่า ความทันสมัยอย่างไม่อาจ หลีกเลี่ยงได้

การเกิดของถนน ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพของกรุงเทพฯ และลักษณะสัญชาตญาณ ชาวน้ำ ที่มีวิถีชีวิตส่วนใหญ่ผูกพันกับน้ำตั้งแต่ต้นจนหลับตาลง

นอกจากการสูญเสียสัญชาตญาณการอยู่กับน้ำแล้ว ลักษณะสถาปัตยกรรมสิ่งก่อสร้างก็ได้ พลิกโฉมหน้าจากรูปแบบดั้งเดิมที่จำลองจากอยุธยา มาเป็นการลอกเลียนแบบตะวันตก ที่เรียกว่า City Beautiful Movement

จึงเกิดขึ้นครั้งแรกในประเทศไทยนั่นคือ การสร้างถนนราชดำเนิน ทั้งสายนอก สายกลางและสายใน เพื่อ เชื่อมการติดต่อระหว่างพระราชวังสวนดุสิตและพระบรมมหาราชวัง นับเป็นประสบการณ์ครั้งแรกที่ชาว ไทยได้พบเห็นทางเท้ากว้างขวาง เว้นที่ปลูกต้นไม้เป็นระยะๆ ที่ให้ความร่มรื่นแก่คนเดินทาง มีทางให้รถวิ่ง ขนาดใหญ่แบบ Boulevard ที่สง่างาม ตัดตามแนวแกนหลักที่พุ่งตรงไป เพื่อเน้นจุดรวมสายตาที่อาคาร ตระหง่านปลายถนน และมีสะพานสมัยใหม่ที่สร้างด้วยคอนกรีตเสริมเหล็ก ประดับด้วยเหล็กหล่อเป็น ลวดลายวิจิตรตามแบบฉบับงานสถาปัตยกรรมยุโรปยุคฟื้นฟูวัฒนธรรม ที่มีอิทธิพลต่องานก่อสร้างแทบทุก ประเภทในสมัยนั้น (15)

เห็นได้ชัดว่าสถาปัตยกรรมไทยได้ถูกกระแสอิทธิพลตะวันตกเข้ามาครอบงำอย่างง่ายดาย โดยแนวนโยบายการปรับเปลี่ยนตัวเองให้ทันสมัย จึงปรากฏวัฒนธรรมยุโรปให้เห็นมากขึ้น เช่น

สถาปัตยกรรมในราชสำนักหลายแห่ง โดยเฉพาะพระราชวังที่สร้างขึ้นใหม่ เช่น พระราชวังสราญรมย์ โรง
กษาปณ์ หมู่พระที่นั่งอภิเนาวนิเวศน์ ล้วนเป็นอาคารแบบตะวันตกสูง 2 ชั้นบ้าง 3 ชั้นบ้าง หลังคาไม่เป็น
ยอดแหลมแบบปราสาทราชวังที่เคยมีมา โดยเฉพาะพระที่นั่งหมู่พระที่นั่งพระอภิเนาวนิเวศน์ ถือเป็น
ประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม หรือความหลังอันควรระลึกถึงในรัฐประศาสนโยบายของพระบาทสมเด็จพระ
จอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในอันที่จะ 'ประสานประโยชน์' (ASSIMILATION) ระหว่างวัฒนธรรมไทยกับวัฒนธรรม
ยุโรปให้กลมกลืนกันเพื่อป้องกันอิทธิพลของจักรวรรดินิยมล่าเมืองขึ้น หมู่พระที่นั่งในพระอภิเนาวนิเวศน์
จึงเป็นสถาปัตยกรรมยุโรปแบบบาโรค (BAROQUE) หรือพูดง่าย ๆ ว่า สถาปัตยกรรมแบบเมืองขึ้น ที่แพร่
หลายอยู่ในสิงคโปร์ มลายู อินเดีย และแหลมอินโดจีน ซึ่งเป็นการจำเป็นในวิถีโคบายขณะนั้น (16)

สถาปัตยกรรมไทยในยุคบ้านเมืองคับขัน จึงต้องยอมแก่รูปแบบของตะวันตก เพื่อรักษาเนื้อหา
อันแท้จริงคือ ความเป็นไทยไว้ รวมถึงการสร้างพระราชวังตามหัวเมือง เช่นพระนารายณ์ราชนิเวศน์ ลพบุรี
พระราชวังที่เขามหาสมณะ หรือเขาวัง เพชรบุรี กระทั่งนิวาสสถานริมถนนที่โปรดให้สร้างขึ้น เช่นตึกแถวริม
ถนนเจริญกรุงชั้นเดิมที่มีทางเดินในชายคาเป็นแนวตลอด ซึ่งเป็นแบบตึกแถวที่โปรดให้สมเด็จพระ
พระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ กับกรมหมื่นวิษณุชาติไปดูงานที่สิงคโปร์

ถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนี้ ถือได้ว่า เป็นยุคพลิกแผ่นดิน ตามความเห็น
ของรัชกาลที่ 7 เนื่องจากมีการเปลี่ยนแปลงมากมายตั้งแต่ระบบการศึกษา การปลดปล่อยทาส การยกเลิก
ระบบไพร่ในสังคม หรือการพัฒนาบ้านเมืองให้ทันสมัย ก็เกิดขึ้นอย่างมากมาย การคมนาคมขนส่งได้
เปลี่ยนจากทางน้ำมาเป็นทางบกมากขึ้น ด้วยเหตุนี้กิจการรถรางและรถไฟจึงเริ่มเป็นที่รู้จักกันเป็นครั้งแรก
ในประเทศไทย

นอกจากนี้พระองค์ยังได้ทรงดำเนินพระราชโบายประสานประโยชน์ (ASSIMILATION) ระหว่าง
วัฒนธรรมตะวันตกกับวัฒนธรรมไทย ดังจะเห็นได้จากพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท เป็นการให้สถาปัตยกรรม
นำหน้าการเมือง เดิมพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท เป็นอาคารแบบเรอเนสซองส์ (RENAISSANCE) มีโดม 3
โดม แต่สมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ กราบบังคมทูลว่า "หากทรงสร้างหลังคาเป็นโดมแล้วจะทำให้
บรรยากาศของพระบรมมหาราชวังกลายเป็นวังในยุโรปไป วัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณี
ของ"ปราสาท"จะเปลี่ยนแปลงไปชั่ววันจันทร์ หากโปรดเกล้าให้ตัวพระที่นั่งเป็นแบบยุโรป ส่วนหลังคายอดโดม
3 โดมนั้นขอพระราชทานเป็นยอดปราสาท ทรงมณฑป พระบรมมหาราชวังจึงจะมีบรรยากาศไทย เข้าด้วย
ลักษณะปราสาท 3 องค์ 3 ยอด ดุจดั่งสมัยอยุธยาเป็นราชธานี คือ พระวิหารสมเด็จพระ
สุริยารินทร์ สมเด็จพระปิยมหาราชทรงโปรดเกล้า อนุญาต ด้วยพระปรีชาญาณอันสุขุมคัมภีรภาพ พระที่
นั่งจักรีจึงมีตัวอาคารเป็นสถาปัตยกรรมเรอเนสซองส์ ส่วนหลังคาเป็นปราสาทแบบไทย เป็นการประสาน
ประโยชน์ให้ต่างชาติประจักษ์เห็นประจักษ์ทันตาโดยแท้ (17)

เมื่อสมัย ร.5 เสด็จประพาสสิงคโปร์ พ.ศ. 2413 ได้ทรงนำเอาแบบตึกแถวที่สิงคโปร์มาสร้างตึกแถว
ริมถนนอัษฎางค์ และตึกแถวบริเวณท่าช้างวังหลวง ... ต่อมาวังเจ้านายต่างๆ ที่มีมุขด้านหน้าก็เอาอย่างมา

จากตึกยุโรป คือมุขด้านหน้าแต่เดิมนั้นเป็นที่จอดรถม้า แต่ได้มาแปลงให้เป็นห้องรับแขก ในปีพ.ศ.2439 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ เสด็จประพาสชวา ได้นำแบบตึกจากปัตตาเวีย ที่เรียกว่า 'ตึกกะหลาป่า' เป็นแบบตึกหลังคาทรงปั้นหยา มาสร้างในเมืองไทย ...ซึ่งมีความหมายว่าสี่มุม

การดัดแปลงตึกกะหลาป่า ให้มีมุขด้านหน้าเป็นเรือนชั้นเดียวยาวตลอด ถ้าเป็นเรือนไม้ เสาล่างสูงก่อด้วยอิฐ มีหน้าจั่วเป็นสามเหลี่ยม ถ้าเป็นตึกจะมีมุขหน้าจั่วปั้นเป็นโค้งต่างๆ ติดตราแผ่นดิน หรือตราครุฑทางด้านหน้า (18)

การรับเอาสถาปัตยกรรมตะวันตกมาดัดแปลงเป็นของไทยจึงเกิดขึ้นมากทั้งในราชสำนัก อาคารบ้านเรือนเจ้านายและเศรษฐี อย่างไรก็ตามความพยายามดัดแปลงให้เป็นไทยมีเห็นอยู่มาก เช่น วัดนิเวศน์ธรรมประวัติ ที่บางปะอิน การประดับกระจกสีพระบรมรูป ร.5 การตกแต่งภายในโบสถ์ มีการนำเอาพระสาวกไปยืนบนเสาด้านเหนือหน้าพระพุทธรูป เทวตาคาก็ให้ถือธนูคันธนูระฆังแทนที่ เทวตาคจะมีปีก ความนิยมในสถาปัตยกรรมยุโรปนี้ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช ท่านได้เคยเขียนไว้แจ่มชัดว่า

‘เรื่องการเอาอย่างฝรั่งนั้น มีเหตุผลต่างกันตามสมัย และความกดดันในทางการเมือง ในสมัยรัชกาลที่ 5 นั้น เมืองไทยเราจำเป็นต้องเอาอย่างฝรั่งอย่างไม่มีลืมหูลืมตา ทั้งด้านการปกครอง ระเบียบประเพณีการสังคมสถาปัตยกรรมและการแต่งกาย เพราะฝรั่งสมัยนั้นหาเหตุจะทำประเทศตะวันออกเป็นเมืองขึ้นอยู่ หากประเทศใดยึดถือศิลปประเพณีของตนเองแน่นแฟ้นแล้ว ฝรั่งก็ตีความว่าประเทศนั้นเป็นประเทศป่าเถื่อน และความป่าเถื่อนนั้นเป็นเหตุผลเพียงพอที่จะยึดเอาเป็นเมืองขึ้นได้ง่ายๆ ญี่ปุ่นคือ พระเจ้าเมจิ และไทยคือพระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงปิยมหาราชทรงจับเคล็ดข้อนี้ได้ จึงต่างพลิกแผ่นดินให้เป็นฝรั่งในทันทีทันใดเหมือนเนรมิต ถึงใจคนจะเปลี่ยนไม่ทันก็เอาแต่รูปร่างภายนอกก่อน เหตุนี้เราจึงมีตึกฝรั่งเต็มเมือง มีฝรั่งที่พระที่นั่งจักรี เป็นฝรั่งแต่งตัวพร้อมคิวดิโบริกแล้วใส่ชฎา แลเป็นฝรั่งจำเช่นพระที่นั่งอนันต์ นอกจากนั้นก็ปรับปรุงเครื่องแต่งกายให้เป็นฝรั่ง เลิกตัดผมมหาดไทย เลิกหมอบคลาน และตั้งกระทรวงทบวงกรมเป็นแบบฝรั่ง ทั้งญี่ปุ่นทั้งไทยจึงรอดตัวมา’ (17)

ความนิยมสร้างบ้านแบบยุโรปในสมัย ร.5 - ร.6 - ร.7 นั้นมีมาก ไม่ว่าเจ้าฟ้าข้าแผ่นดิน พ่อค้าคหบดี โดยเฉพาะในกรุงเทพต่างแข่งกันสร้างด้วยประสงค์จะแสดงว่ามีฐานะประการหนึ่ง และความทันสมัยอีกประการหนึ่ง...ในขณะเดียวกัน การสร้างอาคารแบบไทยก็เชื่อว่า จะหยุดลง ตามหัวเมืองต่างๆ เรือไทยยังเป็นที่นิยมของคนไทยส่วนใหญ่อยู่เช่นเดิม จะมียุคบ้านยุโรปก็เฉพาะในหมู่ผู้มีเงินเท่านั้น (19)

แม้การสร้างวัง และบ้านเจ้านายในยุคนี้จะนิยมแบบอย่างของตะวันตกมากขึ้น แต่การสร้างบ้านแบบไทยก็ยังปรากฏให้เห็นตามหัวเมืองต่างๆ หลักฐานอันหนึ่งที่แสดงให้เห็นว่า รัชกาลที่ 5 มิได้ทอดทิ้งเอกลักษณ์ความเป็นไทย คือ การสร้างพระตำหนัก "ไทยเรือนต้น" ที่ริมอ่างหยก ท้ายพระที่นั่งอัมพรสถาน ...พระตำหนักเรือนต้น เป็นเรือนไทยภาคกลางสร้างด้วยไม้สัก เป็นเรือนหมู่ แบบชนบทตามริมแม่น้ำลำคลอง เพื่อเป็นการเตือนสติชาวไทยว่า อย่าลืมนิยมความเป็นไทย และทรงมุ่งพระภูษาทรงใส่ ไม่ทรงสวมพระภูษาใดๆ (20)

สิ่งเหล่านี้เป็นเรื่องที่พระมหากษัตริย์ไทยทุกพระองค์ตระหนักถึง จนถึงสมัยรัชกาลที่ 6 แม้จะทรงสร้างเรือนยุโรป คือทับแก้ว แล้วยังโปรดให้สร้าง ทับขวัญ เป็นเรือนไทยภาคกลางหมู่หนึ่งที่มีความงดงาม โดยมีพระประสงค์จะให้เป็นที่ต้อนรับชาวบ้านในชนบท เพื่อสร้างความคุ้นเคย อันเป็นกุศโลบายในการปกครองบ้านเมืองของพระองค์อีกด้วย

ภูมิปัญญาทางการปกครอง

เพื่อให้ภาพความเข้าใจที่เด่นชัดของลักษณะสังคม การเมืองการปกครอง จึงขอยกปาฐกถาของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ในงานสัมมนาสองศตวรรษรัตนโกสินทร์ความว่า...

เมื่อแรกสร้างกรุงรัตนโกสินทร์ เป็นสังคมไทยที่ตกทอดมาจากสังคมไทยสมัยอยุธยา กล่าวคือ มีกษัตริย์ผู้เป็นองค์รัฐอธิปัตย์อยู่ในฐานะเทวราช ทรงไว้ซึ่งพระราชอำนาจเป็นล้นพ้น ทรงเป็นเจ้าของแผ่นดินไทยและสรรพสิ่งทั้งปวง สิ่งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิต ประชาชนชาวไทยถือว่าเป็นของกษัตริย์ ด้วยเหตุนี้สังคมไทยสมัยอยุธยาตอนปลายลงมาถึงสมัยรัตนโกสินทร์ยุคแรก จึงเป็นสังคมที่จัดไว้เป็นหมวดเป็นกอง หรือแบ่งเป็นกรมกองราชการทั้งสิ้นประชาชนชาวไทยทุกคนเรียกได้ว่า เป็นคนของทางราชการ ต้องขึ้นทะเบียนกรมกองราชการต่างๆ ของกษัตริย์สมัยนั้น ...ทุกคนที่มีทะเบียนแล้วเรียกเป็นไพร่ เรียกว่า ไพร่หลวง บ้างและไพร่ชนิดอื่นๆ บ้างหมายถึงคนธรรมดาสามัญ ซึ่งต้องขึ้นทะเบียนสังกัดกรมกองราชการ อยู่นับถึงบังคับของผู้บังคับบัญชาของผู้ที่เป็นมูลนาย..คนในสมัยนั้นจึงแบ่งออก เรียกได้อย่างหลวมๆ เป็นคน 2 ชั้น คือ ผู้ดีชั้นหนึ่ง ไพร่ชั้นหนึ่ง* (21)

ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ถือได้ว่าเป็นยุคการปฏิรูปประเทศในทุกด้าน โดยเฉพาะการปฏิรูปการเมืองการปกครอง อันเนื่องจากสภาพสังคมไทยที่มีลักษณะการแบ่งศักดินา ดังกล่าวข้างต้น ผู้ที่เข้าใจประวัติศาสตร์จะทราบว่า นอกจากเหตุผลของการคุกคามอย่างหนักจากจักรวรรดินิยมตะวันตกแล้ว เหตุผลของระบบการปกครองภายใน ก็เป็นส่วนสำคัญที่ทำให้พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ตระหนักถึงสถานการณ์อันไม่มั่นคงของราชบัลลังก์ ด้วยสังคมที่มีเจ้าขุนมูลนาย ระบบไพร่ที่แบ่งแยกประชาชนไปตามสังกัดของมูลนาย ส่งผลเสียหายต่อการปกครองประเทศอย่างไฉน คึกฤทธิ์ ปราโมช ได้พูดถึงการยกเลิกระบอบไพร่ในรัชกาลที่ 5 ว่า

ปัญหาที่ทางราชการสมัยนั้น ต้องพยายามแก้ไขตลอดมา จนมายกเลิกระบบไพร่ในรัชกาลที่ 5 ..ก็คือปัญหาที่ว่าผู้ที่เป็นมูลนายพยายามจะเก็บไพร่สมไว้กับตน หรือเป็นของตนตลอดชีวิตของมูลนาย คือเมื่อได้คนได้ไพร่สมตามสิทธิ์แล้ว ไม่ยอมปลดไปให้ทางราชการใช้ ...ซึ่งมีผลให้ไพร่หลวงซึ่งสังกัดกษัตริย์ ราชการต่างๆ มีน้อยลง เป็นผลเสียหายต่อทางราชการกษัตริย์* (22)

อันที่จริงจักรวรรดินิยมตะวันตก ได้เข้ามาคุกคามประเทศเพื่อนบ้านของเราตั้งแต่รัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ภูมิปัญญาในการรักษาชาติ ทำให้ไทยประเมินกำลังตัวเองได้ว่า ไม่อาจจะต้านทานจักรวรรดินิยมอังกฤษได้แน่จึงแก้มองส่งกองทัพไปช่วยอังกฤษตามหลักฐานที่ปรากฏในพระราช

พงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ว่า

'รัชกาลที่ 3 จึงโปรดเกล้าให้แต่งกองทัพไปทำที่ว่าจะไปช่วยอังกฤษถึง 3 กองทัพ แต่จุดประสงค์ที่แท้จริงก็เพื่อไปสืบและติดตามข่าวความเคลื่อนไหวของการสงครามระหว่างอังกฤษกับพม่า เพื่อจะได้รายงานมายังกรุงเทพได้ทันเวลาและถูกต้อง' (23)

ถึงปี 2398 ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ไทยก็ต้องยอมทำสนธิสัญญาอันเสียเปรียบเพื่อแลกกับความเป็นเอกราชของชาติ สนธิสัญญานี้เป็นที่รู้จักกันดีในนาม สนธิสัญญาบาวริง ซึ่งถือเป็นสัญญาการค้าระหว่างประเทศที่พลิกโฉมหน้าประวัติศาสตร์ไทยเข้าสู่ยุคใหม่ด้วยเหตุที่ทรงยอมรับอารยธรรมความเจริญของชาติตะวันตกเช่นการสำรวจทำแผนที่ราชอาณาจักร การฝึกทหารแบบยุโรป การต่อเรือกลไฟ การตั้งโรงพิมพ์ โรงขนาบณ์ฯ ทว่าการบริหารการปกครองประเทศมีผู้เข้าใจน้อย และส่งผลกระทบต่อหลายฝ่าย โดยเฉพาะเหล่าขุนนางอำมาตย์ที่ต้อง การรักษาระบบการปกครองแบบเก่าไว้ รัชกาลที่ 4 จึงปูแนวทางการบริหารประเทศใหม่โดยจ้างชาวต่างประเทศช่วยปรับปรุงราชการบ้านเมืองตามแบบอย่างตะวันตก พร้อมๆกับการให้เสรีภาพแก่ประชาชนในการใกล้ชิดกับกษัตริย์ของตน ตลอดจนเสด็จเยี่ยมประชาชนตามหัวเมืองต่างๆ

ข้อนี้ได้มีผู้สังเกตว่า เป็นพระราชอัธยาศัยที่ติดตั้งแต่ครั้งเสด็จจรดงค์ไปยังหัวเมืองไกลๆ ขณะที่ทรงผนวชเป็นพระสงฆ์อยู่ นับว่าเป็นภูมิปัญญาของพุทธศาสนาที่ช่วยลดช่องว่างระหว่างสามัญชนและกษัตริย์ในยุคที่สังคมไทยต้องการความเข้มแข็งของหมู่ชนในชาติและสอดคล้องกันกับแนวคิดในศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงว่าด้วย เสรีภาพ สมภาพ ภราดรภาพ ที่พระองค์นำมาใช้ในการปรับเปลี่ยนราชประเพณีต่างๆให้มีความเหมาะสมกับสภาพสังคม

ดังได้กล่าวข้างต้นว่าการยกเลิกระบบไพร่และทาสสมัยรัชกาลที่ 5 นั้นแสดงให้เห็นถึงภูมิปัญญาทางการเมืองการปกครองของพระองค์เป็นอย่างดีด้วยเหตุที่สามัญชนอันเกิดจากการปลดปล่อยระบบไพร่และทาสนั้น จะเป็นแรงผลักดันให้เกิดการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม อันเห็นได้จากพระราชหัตถเลขาของพระองค์ท่านที่มีถึงกรมตำรวจว่า

'การที่จะรักษา(บ้านเมือง)มิให้มีอันตรายทั้งภายในภายนอกได้มีอยู่ 3 ประการคือ พุดจากันในทางไมตรีอย่างหนึ่ง มีกำลังพอที่จะรักษาความสงบเรียบร้อยของบ้านเมืองอย่างหนึ่งการปกครองให้เสมอกันอย่างหนึ่ง ถ้าจะรักษาโดยทางไมตรีไม่มีกำลังพอที่จะรักษาความสงบเรียบร้อยในบ้านเมืองได้ การเจรจาโดยทางไมตรี ก็จะไม่สำเร็จไปเสมอ ถ้าไม่จัดการปกครองให้เรียบร้อยได้นั้นก็จะไม่พบการที่จะมีกำลังบริบูรณ์ได้ ต้องอาศัยความ ปกครองให้ราษฎรได้ทำมาหากินโดยสะดวกได้รับประโยชน์อันเกิดจากแผ่นดิน ซึ่งจะได้มาเสียภาษีอากร จึงจะได้เป็นกำลังบ้านเมืองได้'

พึงสังเกตว่า การปกครองให้เสมอกัน ตามพระราชดำรินั้น เป็นรากฐานประชาธิปไตยที่ให้ความสำคัญกับเสรีภาพของบุคคล ซึ่งได้กล่าวแล้วว่าการปลดปล่อยจากแรงงานจากระบบไพร่ทาสนั้นจะเป็นแรงผลักดันให้เกิดการพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคม ด้วยเหตุที่เมื่อได้รับอิสรภาพแล้ว บุคคลเหล่านี้จะพัฒนา

สู่ความเป็นชนชั้นกลางที่สร้างผลประโยชน์ทางทางเศรษฐกิจและความมั่นคงแก่สังคมผลอีกประการหนึ่งของการปฏิรูป คือการสร้างเอกภาพของชาติในนามรัฐประชาชาติ (nation state) ซึ่งเนื้อหา คือ การปฏิรูประบบบริหารราชการส่วนกลาง แบ่งเป็นกระทรวง ทบวง กรม และการยกเลิกระบบกินเมือง หันไปใช้ระบบเทศาภิบาลในการปกครองภูมิภาคซึ่งเท่ากับเป็นการทำลายล้างอำนาจส่วนท้องถิ่นที่อยู่ในมือของบรรดาเจ้าเมืองต่างๆ ในขณะที่เดียวกันระบบกินเมืองซึ่งถูกกำจัดไปโดยระบบการปกครองใหม่อันเป็นภูมิปัญญาตะวันตกที่รัชกาลที่ 5 นำมาใช้ เป็นเครื่องมือแห่งการรวมศูนย์อำนาจเข้าสู่ส่วนกลาง นั้นก่อให้เกิดผลดี 2 ประการ คือ ความเข้มแข็งของชาติบ้านเมืองที่จะต่อต้านมหาอำนาจตะวันตก ในขณะที่เดียวกันก็สามารถกำจัดอำนาจท้องถิ่นที่ในอดีตไม่สามารถควบคุมได้

ในบริบทนี้ภูมิปัญญาไทยได้ใช้สถานการณ์บีบคั้นจากจักรวรรดินิยมตะวันตก โดยนำเอาการปฏิรูปการปกครองแบบตะวันตกมาปรับใช้เพื่อผลทางการเมืองการปกครองของภายในของตนได้อย่างสอดคล้อง แม้การปฏิรูประยะแรกจะได้สร้างความขัดแย้งจนเกิดเหตุการณ์ที่เรียกว่า 'วิกฤตการณ์วังหน้า' พ.ศ. 2417-2418 ภายหลังจากความพยายามรวมอำนาจเข้าสู่ศูนย์กลาง (Centralization) เนื่องจากทำให้กลุ่มอำนาจเก่าที่มีสูญเสียผลประโยชน์ หรือเหตุการณ์ ร.ศ. 103 ที่มีการเคลื่อนไหวให้มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากกลุ่มราชวงศ์และขุนนางที่ได้รับการศึกษาจากตะวันตก ซึ่งต่อมาก็ได้เกิดการปฏิรูปการบริหารส่วนกลางและส่วนภูมิภาคดังได้กล่าวมาแล้วนั้นแสดงให้เห็นว่ารัชกาลที่ 5 มีความเข้าใจในการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงประเทศนี้ ดังได้แสดงในพระราชดำรัสตอบคณะผู้กราบบังคมทูลให้จัดการเปลี่ยนแปลงราชการแผ่นดิน ร.ศ. 103 ว่า

..... เราได้ทดลองเรียนรู้มาแล้วตั้งแต่เวลาเป็นตุ๊กตาซึ่งไม่มีอำนาจอันใดเลยที่เดียว นอกจากชื่อ จนเวลาที่มีอำนาจมากขึ้นโดยลำดับจนเต็มยบริบูรณ์ในบัดนี้ ในเวลาที่มีอำนาจน้อยปานนั้น ได้รับความลำบากอย่างไร เราสู้ติงจำได้ดีเหตุใดเล่าเราจึงจะไม่มีความปลอดภัยในอำนาจปานกลาง ซึ่งเป็นความสุขแก่ตัวเรา และเป็นการมั่นคงถาวรของพระราชอาณาจักรด้วยนั้นเราไม่ได้เป็นพระเจ้าแผ่นดินเหมือนอย่างกับคางคกอยู่ในกะลาครอบที่ฟังจะทรมาณให้สิ้นทิวฐิถึถือว่าตัวโน้นด้วยอย่างหนึ่งอย่างใดเลย.....'

การปฏิรูปการปกครองประเทศครั้งนี้ในสายตาของรัชกาลที่ 7 แล้วทรงเห็นว่า

.....การเปลี่ยนแปลงการปกครองจากแบบเดิมเป็นตั้งกระทรวง 12 กระทรวงนี้ ต้องนับว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงอย่างใหญ่หลวง ซึ่งได้เรียกกันอย่างธรรมดาว่า 'พลิกแผ่นดิน' ถ้าจะใช้คำภาษาอังกฤษต้องใช้คำว่า Revolution ไม่ใช่ Evolution "

ความคิดเห็นของพระองค์ท่านดังกล่าวสนับสนุนกับความคิดเห็นของนักวิชาการรัฐศาสตร์ในแง่การเปลี่ยนแปลงอันเป็นรากเหง้าที่แท้จริงแห่งสังคมไทยว่า

ถ้าการปฏิวัติมีความหมายกว้างขวางกว่าการยึดอำนาจ การเปลี่ยนแปลงตัวบุคคลหรือกลุ่มผู้บริหารประเทศแล้ว การปฏิวัติที่แท้จริงซึ่งหมายถึงการเปลี่ยนแปลงทั้งในด้านรูปแบบและเนื้อหาของการปกครองอันมีผลกระทบต่อสังคมโดยรวมแล้ว ก็มีเพียงครั้งเดียวในเมืองไทย คือ การปฏิรูปการปกครองในปี

ครองอันมีผลกระทบถึงสังคมโดยรวมแล้ว ก็มีเพียงครั้งเดียวในเมืองไทย คือ การปฏิรูปการปกครองในปี พ.ศ.2435 ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว'

ประการสำคัญสำหรับภูมิปัญญาไทยในการปฏิรูปการเมืองการปกครองครั้งนี้ คือ การปฏิวัติเปลี่ยนแปลงโดยไม่มีการเสียเลือดเนื้อ เป็นการเปลี่ยนแปลงอย่างสงบและสันติวิธี ซึ่งเป็นลักษณะสำคัญของสังคมไทย ที่กรมพระยาดำรงราชานุภาพเคยกล่าวถึงคุณสมบัตพิเศษ 3 ประการนี้ว่า รักอิสรภาพของชาติ มีขนบธรรมเนียมและรู้จักการประสานประโยชน์ ลักษณะอุดมการณ์ ความคิดความเชื่อเช่นนี้เอง ที่เรียกได้ว่าเป็นภูมิปัญญาของสังคมไทย ที่ทำให้เรารอดพ้นจากวิกฤตการณ์ทั้งหลายทั้งปวง

ถึงสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว การปกครองแบบประชาธิปไตยก็ได้รับเรียกร้องและคาดหวังจากปัญญาชนที่ได้รับการศึกษาจากตะวันตก ทว่ารัชกาลที่ 6 ผู้ซึ่งเคยได้รับการศึกษาจากต่างประเทศ¹⁰ ว่าประชาชนยังไม่มีความรู้ความเข้าใจที่จะปกครองตัวเองได้ ทรรศนะดังกล่าวมีปรากฏในพระราชหัตถเลขาถึงเจ้าพระยามรราชดอนหนึ่งว่า

'...ฉันมีความวิตกและไม่สบายใจเป็นอย่างยิ่ง เพราะรู้สึกว่าเมืองเรากำลังเดินเร็วเต็มที่ ยังมีทันจะเดินแข่งก็วิ่งเสียแล้ว ทั้ง โปลิติค ก็เป็นคำที่ได้ยินหนาหูขึ้นทุกวัน คนไทยโดยมากที่พูดถึงโปลิติคนั้น ฉันไม่เชื่อว่าเข้าอกเข้าใจทางเนื้อทางใดอะไรกันนัก'

รัชกาลที่ 6 จึงทรงตั้งดุสิตธานีขึ้นเป็นเมืองประชาธิปไตย เป็นการทดสอบภูมิปัญญาตะวันตก ในขณะที่พระองค์ก็ได้ชี้ให้เห็นพระราชนิพนธ์หลายเรื่อง เช่น อุดตกรู หรือรัฐอุดมคติ เป็นงานชิ้นหนึ่งที่ ทรงนำความคิดในไตรภูมิพระร่วง ซึ่งเป็นภูมิปัญญาในอดีตสมัยสุโขทัย โดยยกข้อความที่กล่าวถึง อุดตกรู หรือรัฐสังคมนิยมในไตรภูมิมาตอบโต้กระแสแนวคิดประชาธิปไตยยุคนั้น ความว่า

...เราพึงสำเหนียกว่าโลกนี้ไม่มีสิ่งใดใหม่ ของใหม่นั้นนานๆเข้าก็กลายเป็น

เก่า ซึ่งต่อมาก็ถูกเหยียดหยามจนต้องคิดหลักใหม่ขึ้นมาแทนที่ และหลักใหม่นั้นเอง ในที่สุดก็เวียนไปเป็นของเก่าอีก...'

พระราชนิพนธ์ดังกล่าวชี้ให้เห็นว่า ความคิดเห็นที่ว่าทันสมัยนั้น แท้ที่จริงหาใช่ของใหม่ ของทันสมัยไม่ หากแต่เป็นของที่คนโบราณก็เคยคิดฝันกันมาแล้ว และได้เลิกคิดฝันเสียแล้วด้วย ด้วยเหตุที่มันเป็นจริงไม่ได้ ดังข้อความตอนหนึ่งในพระราชนิพนธ์ที่ว่า

'...ในสมัยปัจจุบันดูออกจะเป็นความนิยมอันหนึ่ง ของบรรดาผู้วิเศษจำพวกหนึ่งที่จะแสดงตนเป็นคนวิไลซ์และทันสมัยพากันแยะเยี่ยทุกอย่างที่เก่าหรือแก่เช่น คนแก่ ธรรมเนียมเก่า องค์การเก่า และความคิดเก่าเหล่านี้ ถูกป้ายสีให้ขึ้นอยู่ในประเภทไร้ประโยชน์เพราะเหตุว่าเก่าและไม่ทันสมัย ท่านผู้วิเศษเหล่านี้ย่อมปรารถนาที่จะกวาดต้อนคนและของเก่าทั้งมวลนี้ลงในตระกร้าให้ราบเตียนไปเพื่อคนหนุ่มและของใหม่จะได้มีโอกาสที่จะสร้างโลกขึ้นใหม่ ให้สมความนิยม ความรู้สึกดังว่านี้น่าจะเรียกว่าโรคไม่รู้จักสงบหรือโรคของใหม่ ...อนึ่งโรคไม่รู้จักสงบนี้เป็นโรคติดต่อได้ง่ายที่สุด โดยเฉพาะในจำพวกคนที่ไม่ได้รับการพัฒนาอย่างสมบูรณ์หรือมีฉะนั้นก็มากมายและยากจน ไร้ทรัพย์สิน ไร้ธรรมจรรยา โรคนี้ติดต่อ

แพร่หลายไปในจำพวกที่อยากเปลี่ยนแปลงระบอบสังคมของมนุษย์ ซึ่งผู้รักชาติมนุษย์ หรือ ผู้รักชาติ ชอบสนับสนุน อีกนัยหนึ่งก็คือพวกที่ใฝ่ใจว่าเป็นนักประชาธิปไตย แต่ความจริงเป็นจอมโกหกทั้งนั้น..'

แม้ในรัชสมัยนี้ยังเป็นการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชแต่หนังสือพิมพ์ก็ได้รับเสรีภาพเต็มที่ในการแสดงความคิดเห็นและพระองค์ก็ทรงเขียนบทความโต้ตอบกับหนังสือพิมพ์เป็นประจำโดยมิได้ถือพระองค์และได้มีข้อเตือนสติของพระองค์ต่อนักเรียนไทยที่ไปเรียนเมืองนอกว่า 'ก่อนจะรับเอาเป็นของดีและนำนิยมนั้น ควรตั้งปัญหาแก่ตนเสียก่อนว่า

- 1) ลัทธิหรือวิธีการนั้นๆเหมาะสมแก่คนไทยหรือไม่
- 2) สภาพแห่งเมืองไทยเวลานี้ ควรใช้ลัทธิหรือวิธีการนั้นๆได้หรือยัง

3) ถ้าจะใช้ลัทธิ หรือวิธีการนั้นๆ จะเป็นประโยชน์แก่ชนหมู่มากทั่วไปหรือจะเป็นประโยชน์แก่สำหรับตัวเรา และพวกพ้องเราที่เป็นหมู่น้อย ถ้ายังตอบปัญหาทั้งสามข้อนี้ไม่ได้ด้วยความแน่ใจละก็ อย่าเพิ่งรับรองว่าลัทธิหรือวิธีการนั้นๆเป็นของดีและนำนิยม..'

เป็นเวลาถึงสองรัชกาลที่ภูมิปัญญาไทยโอนอ่อนผ่อนตามกระแสอิทธิพลตะวันตก จนถึงรัชกาลที่ 6 พระองค์ทรงทำทลายกระแสความคิดตะวันตกที่เข้ามาโดยใช้บทละครและวรรณคดีได้ตอบผ่านทางหนังสือพิมพ์ซึ่งชี้ให้เห็นว่าแม้พระองค์จะทรงเป็นกษัตริย์ไทยพระองค์แรกที่ได้รับการศึกษาอย่างตะวันตก แต่ไม่ได้ทรงสิ้นใจไปกับแนวคิดตะวันตกในเรื่องประชาธิปไตย แต่ทรงเห็นว่าสิ่งสำคัญที่จะต้องสร้างขึ้น คือ ค่านิยมและอุดมการณ์แห่งความเป็นชาติ เพื่อหาเอกลักษณ์อันแท้จริงของสังคมไทยโดยผ่านสถาบัน ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ อันถือได้ว่าเป็นภูมิปัญญาตะวันตกอันหนึ่งที่พระองค์ทรงปรับใช้กับสังคมไทยที่หาเอกลักษณ์ของตนเองไม่ได้

ภูมิปัญญาทางการศึกษา

ในอดีตการศึกษาของไทยนั้น วัด บ้าน ถือเป็นแหล่งสรรพวิทยาการที่ให้ความรู้แก่เด็ก วัดจะเป็นที่เรียนของลูกหลานราษฎรทั่วไป โดยมีพระเป็นผู้สอน ส่วนวัง หรือสำนักราชบัณฑิตจะจัดสอนเฉพาะเจ้านายและลูกหลานข้าราชการเท่านั้น โดยเฉพาะวัดนั้นเป็นแหล่งสำคัญของการศึกษาทั้งที่เป็นอักษรวิธีและการเรียนรู้การปฏิบัติตนในการดำเนินชีวิต โดยถ่ายทอดจากพระสงฆ์ผ่านการแสดงธรรมเทศนา และวรรณกรรมต่างๆทางศาสนา วัดในฐานะแหล่งภูมิปัญญาในอดีตปรากฏให้เห็นเด่นชัดในจารึกวัดโพธิ์ที่รัชกาลที่ 3 โปรดให้ประชุมนักปราชญ์ราชบัณฑิตเพื่อช่วยกันแต่งตำราสาขาต่างๆคือ พุทธศาสนา ศิลปกรรม อักษรศาสตร์ และแพทยศาสตร์ แล้วโปรดให้จารึกลงในแผ่นศิลาประดับไว้ในที่เปิดเผย วัดพระเชตุพนแห่งนี้ จึงเปรียบเสมือนมหาวิทยาลัยแห่งแรกของประเทศไทย การศึกษาของไทยในตอนต้นรัตนโกสินทร์จึงมีทั้งการศึกษาด้านวิชาความรู้ การ และด้านคุณธรรม โดยวิธีการสอนนั้น พ่อแม่ครูผู้สอนจะใช้ นิทาน สุภาษิต คำพังเพยมาประกอบการสอนทำให้เด็กได้รับการฝึกหัดขัดเกลาซึ่งสาระที่ผู้ใหญ่นำมาสั่งสอนเด็กจะอิงหลักธรรมทางพุทธศาสนา ให้รู้จักบาปบุญคุณโทษ รู้จักผิด

ขอบขั้วดี โดยใช้พุทธศาสนสุภาษิต การกล่าวถึงนรกสวรรค์ ในไตรภูมิกถา การวาดภาพจิตรกรรมฝาผนังในโบสถ์ การกล่าวถึงการบำเพ็ญบารมีพิเศษชาติ การให้เด็กเข้าร่วมในพิธีกรรมประเพณี การสั่งสอนเช่นนี้ช่วยให้เด็กได้มีพื้นฐานทางจิตใจ และมีความรู้ด้านวัฒนธรรมอย่างดียิ่ง

เมื่อถึงยุคปฏิรูปบ้านเมือง ความต้องการคนที่มีความรู้เพื่อช่วยกิจการงานของบ้านเมืองก็มีมากขึ้น รัชกาลที่ 5 จึงทรงตั้งพระทัยว่าจะจัดการศึกษาให้แพร่หลายออกไปเพื่อประโยชน์ของบ้านเมือง ดังพระราชดำรัสที่ว่า

'เจ้านายราชตระกูลตั้งแต่ลูกฉันลงไป ตลอดจนถึงราษฎรที่ต่ำที่สุดให้ได้โอกาสเล่าเรียนเสมอกัน ไม่ว่าเจ้าไม่ว่าขุนนางว่าไพร่เพราะฉะนั้นจึงขอบอกไว้ว่า การเล่าเรียนในบ้านเมืองเหล่านี้ จะเป็นของสำคัญที่หนึ่งที่ฉันจะจัดให้เจริญขึ้นจงได้

สำหรับการจัดการศึกษาแบบตะวันตกนั้น ถือได้ว่าเกิดขึ้นจากแรงผลักดันของมิชชันนารีที่เข้ามาเผยแพร่ความคิดและวิทยาการสมัยใหม่ของตะวันตก อันเห็นได้จากบทความของหมอบรัดเลย์ ในหนังสือบางกอกรีคอร์เดอร์ ความตอนหนึ่งว่า

'กรุงสยามดูจะเลือนจากที่ๆเคยตั้งอยู่นั้น ไปตั้งใหม่ในประเทศยุโรปแล้ว มีชาวยุโรปมารคนปนอยู่ด้วยกันมาก ได้ตั้งเป็นไมตรีเปนหลายเมืองแล้ว ถ้าไม่ได้เรียนรู้ภาษาแลศิลปศาสตร์วิชาการของเขาจะกระทำการงานสิ่งใดด้วย เขาก็ขัดข้องไม่สะดวกเลย จะได้เกิดความอับยศต่างๆ เพราะมีความรู้้อย แลชาวเมืองที่เขาล้อมรอบอยู่นั้น เขารู้ภาษาแลวิเศษการมากกว่าตัว ถ้ากระนั้นที่ไหนจะได้ชื่อเสียงว่าเป็นเมืองใหญ่'

ดังนั้นพระราชประสงค์ในการจัดการศึกษาแบบตะวันตกของพระบาทพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงเกิดขึ้น โรงเรียนหลวงแห่งแรกจึงเกิดขึ้นในวัง ต่อมาจึงได้มีการจัดการศึกษาแบบตะวันตกขึ้นแก่ราษฎรทั่วไป ในที่สุดระบบการศึกษาแบบตะวันตกก็เข้ามาแทนที่ระบบการศึกษาดั้งเดิมของไทย วัดและพระสงฆ์ในฐานะภูมิปัญญาดั้งเดิมของการศึกษาได้หมดความสำคัญ แม้ในช่วงแรกรัชกาลที่ 5 จะได้โปรดให้จัดโรงเรียนไว้ในเขตเดียวกับวัดและมีความกังวลว่า การศึกษาแบบตะวันตกจะทำให้คนเสียหายได้เนื่องจากขาดธรรมะขัดเกลาจิตใจ ดังจะเห็นได้จาก พระราชหัตถเลขาที่มีถึง สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส ว่า

'หม่อมฉันไม่ต้องการให้คนรุ่นใหม่รู้มากขึ้น แล้วจะโกงมากขึ้น ต้องการให้พระศาสนาเป็นหลัก...'

'การสอนศาสนาในโรงเรียนทั้งในกรุงและหัวเมืองจะต้องให้มีขึ้น ให้มีความวิตกไปว่า เด็กชั้นหลังจะห่างเหินศาสนาจนกลายเป็นไม่มีธรรมะในใจมากขึ้น เมื่อเป็นเช่นนั้นจะถือว่าเหมือนอย่างทุกวันนี้ คนที่ไม่รู้อะไรก็มีมาก ต่อไปภายหน้าถ้าได้เป็นคนที่เขาเรียนคงจะประพฤติตัวดีกว่าคนที่ไม่เล่าเรียนนั้นหาถูกไม่ คนไม่มีธรรมะเป็นเครื่องดำเนินตาม คงจะหันไปหาทางทุจริตโดยมาก ถ้ารู้บ่อยก็โกงไม่ค่อยคล่อง ถ้ารู้มากก็โกงคล่องขึ้น แลโกงพิสดารมากขึ้น การที่หัดให้รู้อ่านอักขรวิธี ไม่เป็นเครื่องฝึกหัดให้คนดีแล้วัวเปนนแต่ได้วิธีสำหรับจะเรียนความดีชั่วได้คล่องขึ้น'

แต่ได้วิธีสำหรับจะเรียนความดีซ้ำได้คล่องขึ้น'

ปัจจุบันระบบการศึกษาไทยที่รับจากตะวันตกนั้นก็ได้กลายเป็นความล้มเหลวในแง่ที่ว่า เป็นการตัดคนออกจากพื้นฐานดั้งเดิมของเราจึงพบเห็นคนหนุ่มสาวต่างจังหวัดดิ้นรนไขว่คว้าเข้ามาทำงานในเมืองหลวง ซึ่งเป็นสิ่งที่สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรสเคยกล่าวตักเตือนในการทำงานเดียวกันว่า

'การศึกษาสมัยใหม่ที่รัฐบาลจัดขึ้นนั้น เป็นการไปทำให้ลูกหลานบ้านหลุดออกจากทรัพยากรเดิมของตระกูล คือการทำไร่นาเกษตรกรรม โดยให้เรียนอีกอย่างหนึ่งที่ไม่เกี่ยวข้องกัน เขาก็ทำอาชีพเดิมไม่ได้ จะหลุดออกไปเคว้งคว้าง'

หากจะกล่าวว่า วัด คือ ภูมิปัญญาดั้งเดิมของการศึกษาไทย และโรงเรียนคือภูมิปัญญาใหม่ของการศึกษาแบบตะวันตกแล้ว ภูมิปัญญาดั้งเดิมของเราก็ดูจะพ่ายแพ้ เมื่อคติดั้งเดิมที่พระมหากษัตริย์จะทรงสร้างวัดเพื่อทำนุบำรุงพุทธศาสนาคลายความสำคัญลงไป ดังจะเห็นได้จากการที่รัชกาลที่ 6 โปรดให้สร้างโรงเรียนขึ้นแทนวัด ความเปลี่ยนแปลงครั้งนี้อาจจะถือเป็นประโยชน์ในแง่การรับวิทยาการใหม่ๆ ที่เราไม่อาจปฏิเสธความข้องเกี่ยวถึงกันได้ ในโลกแห่งความเป็นจริงทุกอย่างจะต้องมีการปรับเปลี่ยนตัวเองตลอดเวลา ในแง่นี้เราอาจต้องยอมสูญเสียภูมิปัญญาดั้งเดิมนั้นไป ด้วยสภาพของกาลเวลาและสังคม แม้จะมีข้อผิดพลาดอีกมากมายทว่าสิ่งเหล่านี้ก็รอการปรับเปลี่ยนแก้ไขเช่นเดียวกับภูมิปัญญาในแง่อื่นๆ ที่คนในสังคมต้องช่วยกันพยายามแก้ไข

การเผชิญหน้ากันระหว่างภูมิปัญญาไทยและตะวันตกยังปรากฏให้เห็นทางความคิดว่าด้วยพุทธศาสนาที่เป็นความคิดความเชื่อของสังคมไทยกับคำอธิบายที่เป็นวิทยาศาสตร์ของตะวันตกดังจะเห็นได้จากหนังสือแสดงกิจจานุกิจ ของเจ้าพระยาทิพากรวงศ์ ในสมัยรัชกาลที่ 4 ความว่า

* ที่เขียนหนังสือเล่มนี้ขึ้นเพื่อให้เด็กๆในบ้านเมือง สำนึกในความเป็นไทย รู้จักว่าสิ่งใดเป็นสิ่งที่ดีงาม ในบรรดาเรื่องที่เกี่ยวข้องกับความศรัทธาเชื่อถือและความเป็นผู้มีเหตุผลตามคำสอนของพระบรมศาสดา ให้พ้นจากความหลงเชื่อมงายทางด้านไสยศาสตร์ และโชคลาง เนื้อหาของหนังสือเล่มนี้ จะมีทั้งวิทยาศาสตร์ ภูมิศาสตร์ และศาสนาเปรียบเทียบ และโดยเหตุที่ขณะนั้นหมอสอนศาสนาต่างประเทศเริ่มแสดงความหักหาญโจมตีพระพุทธศาสนาว่าเป็นศาสนาหล้าหลัง เหมาะสำหรับชนชาติด้อยพัฒนาเท่านั้น เจ้าพระยาทิพากรวงศ์ จึงได้รวบรวมสิ่งซึ่งเป็นแก่นทางพุทธศาสนาและเหตุผลมาหักล้าง เมื่อเสร็จเรียบร้อยแล้วปรากฏว่า...หนังสือเล่มนี้ก่อให้เกิดการวิพากษ์วิจารณ์กันต่างๆทั้งในหมู่คนไทยและต่างประเทศ เมื่อมีการนำไปแปลลงในหนังสือเรื่อง เดอะ วิล ออฟ เดอะ ลอร์ ของ นายเฮนรี อัลบาสเตอร์ (Henry Alabaster) ซึ่งเคยทำหน้าที่รองกงสุลอังกฤษประจำประเทศไทยรัชกาลที่ 4.... และได้จัดพิมพ์ขึ้นใหม่ชื่อว่า เดอะ โมเดิร์น บุดดิสต์(The Modern Buddhist) ด้วยเหตุที่มีผู้สนใจอยู่มาก และก็มีคนที่ไม่เชื่อว่าคนไทยหรือชาวเอเชียจะเฉลียวฉลาดและมีการศึกษาดีพอ หนังสือฉบับหลังนี้ตีพิมพ์ที่บริษัท Trubner CO ในกรุงลอนดอนเมื่อพ.ศ. 2413'

ถึงรัชกาลที่ 6 หนังสือทำนองเดียวกันนี้ยังปรากฏให้เห็นใน นร่างกุโรวาท ตำราจริยศึกษาที่แสดงหลักคำสอนวิทโยวาท สำหรับสอนเด็ก (อย่างใหม่) เทียบหลักทางจริยศาสตร์ของญี่ปุ่น ฝรั่งเศส และอังกฤษ แต่งโดยพระประเสริฐอักษร...

มูลเหตุการแต่งตำรานี้ ได้มีคำอธิบายไว้ว่า ในช่วงเวลานั้น โรงเรียนในลอนดอน ประเทศอังกฤษ ได้ขยายการสอนให้มีวิชาจริยศาสตร์ โดยอิงหลักคำสอนของตรีศตศาสนา วิธีการนั้นใช้แต่งเป็นนิทานโบราณ ส่วนในประเทศญี่ปุ่น มีการสอนวิชาจริย เพื่อชักจูงให้ผู้เรียนเกิดความรักชาติ และฝรั่งเศสมีการสอนแทกอวาททางศาสนาด้วย มีการอบรมครู ด้านวิธีสอนให้เกิดปัญญาทางอ้อม ใช้หลักจิตวิทยา เน้นเทคนิคการสอนให้เด็กเพลิดเพลิน

ข้อนำสังเกตในคำสอนในนร่างกุโรวาทจะชี้ให้เห็นความรัก ความปรารถนาต่อมนุษยชาติเริ่มตั้งแต่ความกรุณา สามัคคี ปรานีกันฉันพี่น้อง วโรวาทให้รักชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์และการเกื้อกูลช่วยเหลือกันทั่วพิภพนอกจากนี้ตำราเล่มนี้ยังเปลี่ยนเจตคติการอบรมเลี้ยงดูมิให้เป็นไปตามบุญกรรม การเปรียบเทียบกับหลักสากลนั้น ดูจะเน้นการปลูกฝังคุณธรรมและบุคลิกภาพอยู่มาก

ภูมิปัญญาไทยที่ปรากฏ คือการรับเอาของต่างประเทศมาปรับเปลี่ยนให้เป็นไทยและสอดคล้องกับสภาพสังคมในยุคนั้น เช่น การปลูกฝังความคิดในเรื่องการรักชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ โดยการเขียนก็ยังเป็นลักษณะของบทกลอนที่แสดงความเป็นไทย

"ยิ่งรู้ดี ก็ยิ่งมี คนดีหลาย ยิ่งมากมาย มหัทธนา กว่าแต่ก่อน

ยิ่งวัฒนา ก็ยิ่งหนา วิชาธร เป็นอาภรณ์ พิภพมนุษย์ สุดสำคัญ "

ข้อนำสนใจมากประการหนึ่งก็คือ คำสอนในนร่างกุโรวาท จะสอนให้เห็นถึงความเท่าเทียมกันของมนุษย์ หรือหลักประชาธิปไตย ดังบทที่ว่า มนุษย์ควรเสมอกันในกฎหมาย

..."เศรษฐกิจหรือคนจนเป็นคนไทย ทั้งเจ้าไพร่ ในกฎหมายจึงคล้ายกัน"¹³¹ กศ

เป็นที่น่าเสียดายว่าภูมิปัญญาดั้งเดิมทางความคิดเหล่านี้ไม่อาจจะดำรงตนเป็นรูปแบบแห่งการศึกษาภูมิปัญญาอันเป็นการศึกษาไทยดั้งเดิมได้

บทสรุป

หากเนื้อหาของภูมิปัญญา คือการรู้จักปรับเปลี่ยนเพื่อยอมรับบรรทัดฐานหรืออุดมการณ์ใหม่ๆ เพื่อดำรงความเป็นตัวตนอันแท้จริงไว้แล้วนั้น ภูมิปัญญาไทยก็ได้ทำหน้าที่นี้ของตัวเองอย่างดีที่สุด แม้การปรับเปลี่ยนทางภูมิปัญญานี้จะเริ่มจาก องค์พระมหากษัตริย์ลงมา แล้วจึงค่อยเกิดผลกระทบต่อขุนนางและราษฎรในที่สุด แต่สิ่งสำคัญคือ การเปลี่ยนแปลงทางภูมิปัญญาไทยครั้งนี้ มิได้ก่อให้เกิดการเสียเลือดเสียเนื้อของประชาชนใดใดทั้งสิ้น หากเราจะยอมรับความเปลี่ยนแปลงนั้นเป็นเรื่องปกติธรรมดา ภูมิปัญญาไทยที่ปรับเปลี่ยนไปก็จะเป็นบทเรียนที่ทำให้เราสามารถเรียนรู้รากเหง้าความเป็นไปในอดีต เพื่อเข้าใจสภาพในปัจจุบัน และแสวงหาหนทางที่ดีที่สุดสำหรับสังคมในอนาคต

รายชื่อหนังสืออ้างอิง

- 1.) ไตรภูมิพระร่วง อธิพิลตต่อสังคมไทย
พระราชวรมุนี (ภาคผนวก สมเกียรติ วันทนะ)
ชมรมพุทธศาสตร์และประเพณี มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- 2.) วิกฤตเอกลักษณ์ชาวสยาม
สุลักษณ์ ศิวลักษณ์
ข่าวสังคมศาสตร์ สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย ส.ค. - ต.ค. 2532
- 3.) ความคิดและภูมิปัญญาไทยด้านการศึกษา
โครงการวิจัยเฉลิมฉลองสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
สถาบันไทยศึกษา สุมน อมรวิวัฒน์ และคณะ
- 4.) ความคิดเห็นบางประการเกี่ยวกับความเป็นมา ปัจจุบันและอนาคต
ของกรุงเทพมหานคร
ขวัญสรวง อติโพธิ์
เอกสารประกอบการสัมมนาโครงการเนื่องในวโรกาสเฉลิมฉลองพระราชสมภพครบ 3 รอบ
สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี มี.ย. 34
- 5.) การเปลี่ยนแปลงของกรุงเทพในรอบ 200 ปี วัด วัง บ้าน คลอง ตลาด ถนน
โครงการไทยศึกษา
ฝ่ายวิชาการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 21 - 22 มี.ย. 25
- 6.) ลักษณะสังคม และการปกครองของไทย
ดร. ไพฑูลย์ ช่างเรียน
- 7.) ชีวิตและผู้คน 200 ปี กรุงรัตนโกสินทร์
เอกสารเพื่อการสมโภช 200 ปี

8.) **ภูมิปัญญาไทย**

สัมมนาทางวิชาการ เนื่องในโอกาสสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
ทรงเจริญพระชนมายุครบ 36 พรรษา
จัดโดย สถาบันไทยศึกษา
ฝ่ายวิจัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 26 - 28 มิ.ย. 34

9.) **สองศตวรรษรัตนโกสินทร์ ความเปลี่ยนแปลงของสังคมไทย**

ปาฐกถาถำนำของ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช
เนื่องในโอกาสครบรอบ 200 ปี กรุงรัตนโกสินทร์
วารสารธรรมศาสตร์ มี.ค. 25

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ร.น. ธีรธรรม ๑ โสภทรกุล
๑ ๕/๑๗๗๐

ภาควิชาทฤษฎี-สังคมวิทยา

ภาควิชาทฤษฎีสังคม

คณะศึกษาศาสตร์

มหาวิทยาลัยมหิดล

โทร. ๓๗๕๕๒๓๐

ภูมิปัญญาไทยในกระแสอิทธิพลตะวันตก

ประชาชนในดินแดนตะวันตกเดินทางเข้ามาประเทศไทยมานานนับศตวรรษแล้ว เมื่อเข้ามาแล้วก็มี การแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมกัน ตามกระบวนการเรียนรู้ทางสังคม คนไทยเรียนรู้และรับวัฒนธรรมตะวันตกเข้ามาในสังคมไทย ชาวตะวันตกก็เรียนรู้และปรับตัวเข้ากับวัฒนธรรมไทย พร้อมกับเผยแพร่วัฒนธรรมของตนไปในขณะเดียวกัน จนสมัยที่ประเทศไทยนั้นยังไม่มียุทธิพลทางการทหารและเศรษฐกิจมากนัก ประเทศไทยยังคงมีอิสระสมบูรณ์ในการดำเนินนโยบายบริหารประเทศ ทั้งประชาชนชาวไทยก็ยังคงเชื่อมั่นในภูมิปัญญาของตนสามารถที่จะเลือกรับและปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมตะวันตก ให้สอดคล้องกับรากฐานของสังคมไทย ความรู้ไปกับการรักษาวัฒนธรรมเดิมของชาติไว้ได้ตลอดมา ตราบจนกระทั่งรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ประเทศไทยถูกกระแสอิทธิพลตะวันตกบีบคั้นอย่างรุนแรง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระปิตุลาธิราชทรงมีพระปรีชาญาณกว้างไกล ทรงรักษาเอกราชของชาติไว้ได้ด้วยการปรับปรุงประเทศให้เจริญก้าวหน้าตามแนวทางตะวันตก เพื่อให้ประเทศไทยได้รับเกียรติและการยอมรับจากนานาชาติ ในขณะที่เดียวกันทรงสร้างเอกภาพของชาติ โดยทรงจัดการศึกษาให้ประชาชนไทยรู้หนังสือไทย จะเห็นได้ว่าพระองค์ทรงปรับประเทศให้สอดคล้องกับกระแสอิทธิพลตะวันตก ความรู้ไปกับการสร้างเอกภาพของชาติ ซึ่งมีเอกลักษณ์ที่แตกต่างไปจากตะวันตก

หากจะเปรียบเทียบกับความเชื่อเรื่องพระเจ้าในประเศอินเดีย คัมภีร์เวทานตะ ได้กล่าวถึงพระเจ้าว่าเป็นสิ่งสมบูรณ์ และเป็นสิ่งแท้จริงสิ่งเดียว สิ่งต่างๆที่ปรากฏในโลกนี้เป็นมายา พระเจ้าทรงแบ่งส่วนของพระองค์ ซึ่งเป็นธาตุละเอียด มองไม่เห็น สัมผัสไม่ได้ ลงมารวมกับธาตุหยาบในโลกนี้ และปรากฏรูปร่างต่างๆกันออกไปตามที่เราเห็นกันอยู่ เมื่อสิ้นอายุของโลก พระเจ้าทรงเรียกโลกกลับคืนสู่ดั้งประหัตถ์ ธาตุละเอียดของพระองค์ที่อยู่ในโลกนี้ก็จะกลับไปรวมกับพระเจ้า แสดง

ว่าโลกจะดำรงอยู่ได้ตราบเท่าที่ยังมีความแตกต่าง เมื่อใดที่ทุกสิ่งทุกอย่างรวมเป็น
หนึ่ง นั่นหมายความว่า โลกกำลังจะกลับไปสู่พระหัตถ์ของพระเจ้า กำลังจะถึงกาล
สิ้นอายุของโลก

กระแสโลกานุวัตรกำลังครอบงำประเทศทั่วโลกให้ตกอยู่ภายใต้อิทธิพล
ตะวันตก และแต่ละประเทศไม่อาจรักษาเอกลักษณ์ของตนไว้ได้ ต่างกำลังก้าวเข้าสู่
ภาวะความเป็นสากล บราฮ์มการณณ์เช่นนี้อาจแสดงว่ากำลังจะถึงเวลาสิ้นอายุของ
โลก

ประเทศไทยก็เช่นกัน หากไม่สามารถรักษาเอกลักษณ์ของชาติที่เกิดจาก
ภูมิปัญญาของเราเอง หากเราคล้อยตามกระแสอิทธิพลตะวันตกโดยไม่คำนึงถึง
รากฐานวัฒนธรรมไทย อาจเป็นไปได้ว่า เวลาสิ้นชาติกำลังใกล้เข้ามาแล้ว
ด้วยความหวังของประเทศชาติ ที่กำลังตกอยู่ในกระแสอันรุนแรงของอิทธิพลตะวันตก
บทความนี้จะกล่าวถึงภูมิปัญญาไทยที่จะช่วยต้านกระแสอิทธิพลตะวันตกให้อ่อนแรงลง
บ้าง เป็นไปไม่ได้ที่จะไม่ยอมรับอิทธิพลตะวันตกเลย ในขณะที่ประเทศตะวันตกครอบ
ครองข้อมูลมหาศาลทั้งทางวิทยาศาสตร์ สังคมศาสตร์ และมนุษยศาสตร์อยู่ ทั้งเป็น
เจ้าของเทคโนโลยีการสื่อสารอันก้าวไกลแผ่กระจายไปทั่วทุกภูมิภาคในโลก และ
ความสามารถในการสื่อสารนี้เองที่ทาให้ตะวันตกมีอิทธิพลเหนือภูมิภาคต่างๆทั่วโลก
ฉะนั้นการดำรงตนให้เป็นอิสระจากอิทธิพลตะวันตก จึงเป็นเรื่องท้าทายภูมิปัญญาไทย
อย่างยิ่ง

สถาบันวิทยบริการ

รากฐานภูมิปัญญาไทย :

ศาสนานุพุทธและความกลมกลืนกับธรรมชาติ

ภูมิปัญญาไทยได้ถูกผสมผสานกับภูมิปัญญาของประเทศเพื่อนบ้านใกล้เคียง
มานับแต่โบราณกาลแล้ว แต่เป็นการผสมผสานที่ส่อยเป็นค่อยไป และใช้เวลาชว
นาน จนกระทั่งเป็นการกลมกลืนวัฒนธรรมตามธรรมชาติทางสังคม ประเทศไทยรับ

พุทธศาสนาจากอินเดีย ส่วนภาษาไทยได้รับและปรับเปลี่ยนมาจากอักษรภาษามอญ และเขมร พร้อมทั้งรับคำศัพท์ภาษาบาลีที่เข้ามาพร้อมกับพระพุทธศาสนา คำว่า ธรรม ตามความหมายเดิมในภาษาสันสกฤตนั้น หมายถึงหน้าที่ ชาวอินเดียมีความเชื่อในวรรณะ 4 คือ พราหมณ์ กษัตริย์ แพศย์ ศูทร บุคคลในแต่ละวรรณะจะมีหน้าที่ตามวรรณะของตน การที่บุคคลปฏิบัติตามหน้าที่ของตน ก็ถือได้ว่าได้ปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ตามธรรมชาติของสังคมนั้นเอง แต่เมื่อกำเนิดพระพุทธศาสนาขึ้นในอินเดีย พระพุทธเจ้าทรงใช้คำว่า ธรรม หมายถึง คำสอนของพระองค์ แม้ว่าคำสอนของพระพุทธเจ้าจะมีมากมายหลายหัวข้อ แต่สามารถสรุปรวมลงใน 3 ประการ คือ การละชั่ว การประพฤติดี และการกระทำจิตใจบริสุทธิ์ ปัญหาที่ติดตามมาก็คือ ขอบเขตของคำว่า "ดี" และ "ชั่ว" พระพุทธเจ้าทรงสอนให้รู้จักการประมาณ การกระทำดีหรือชั่ว ขึ้นอยู่กับการประมาณให้เหมาะสมกับเหตุ ผล ตน ประมาณ กาล ชุมชน และบุคคล คนดี (สัปบุรุษหรือสัตบุรุษ) ย่อมประมาณการกระทำของตนให้เหมาะสม จึงได้ชื่อว่าเป็นผู้มีสัปบุรุษธรรม การปฏิบัติตามหน้าที่ ก็อาจรวมลงในสัปบุรุษธรรมนี้ได้ สัปบุรุษธรรมทำให้มนุษย์ดำเนินชีวิตได้กลมกลืนกับสิ่งแวดล้อม และอยู่กับธรรมชาติได้อย่างราบรื่น

ก่อนที่ประเทศแถบตะวันตกจะแผ่ขยายอิทธิพลเข้ามาในประเทศไทย ประเทศไทยมีลักษณะสังคมแบบสังคมเกษตรกรรมที่พึ่งตนเองได้ ชุมชนต่างๆมีลักษณะไม่แตกต่างกันนัก ดิน น้ำ อากาศ ป่าไม้ มีอิทธิพลต่อการดำรงชีวิตและการประกอบอาชีพ ความคิดเกี่ยวกับการรักษาป่าไม้และสัตว์ป่าปรากฏชัดเจนในไตรภูมิภคชา พระราชนิพนธ์ในพงศาวดารว่า

"ยังมีเบรตจาพวกหนึ่งเล่า เทียบยอมมีตัวเป็นเหยื่อแล้วอมหนัก มีหลังก็ขด มือก็เฝ้า ดินก็เหยียบ แลเขายอมเอาไฟมาคลอกตัวเขาเองอยู่ทุกเมื่อแล ตัวเขานั้นตั้งขอนไม้อันกลิ้งอยู่ ณ กลางไร่ แลเขาก็กลิ้งไปกลิ้งมาทันทุกขเวทนานักหนาตั้งนั้นเป็นช้านานนักแล เบรตผู้นี้ไว้ เมื่อก่อนเขาคลอกป่าเผาป่า แลสิงสัตว์อันใดที่หนีกันนั้น ไฟก็ไหม้ลามตาย"

พญาสีโททรงแสดงผลกรรมของคนที่เขาว่า ซึ่งนอกจากจะเป็นการทำลายป่าไม้แล้ว ยังทำลายชีวิตสัตว์ป่าด้วยการที่พระมหากษัตริย์ทรงอ้างคำสอนทางศาสนา ซึ่งจริง ๆ ให้ประชาชนของพระองค์รักษาธรรมชาติ นับว่าเป็นวิธีการที่แยบยลมาก และค่อนข้างจะได้ผลดี ในสมัยที่ความศรัทธาต่อศาสนา และความเชื่อในกฎแห่งกรรมยังมีมั่นคงอยู่

สังคมไทยสมัยโบราณมีวัดเป็นศูนย์กลาง พระมีบทบาทสูงมากในฐานะผู้นำสังคม เพราะพระเป็นผู้อบรมสั่งสอนเยาวชน และให้คำแนะนำอุปาสก อุบาสิกา ให้ดำรงตนอยู่ในศีลในธรรม รัฐบาลปฏิบัติหน้าที่ของตนให้สมบูรณ์ ครอบครวัและสังคมจึงสงบร่มเย็น ศาสนาพุทธเป็นศาสนาที่เหมาะสมอย่างยิ่งสำหรับชาวไทย ซึ่งส่วนใหญ่เป็นเกษตรกร เพราะศาสนาพุทธมีลักษณะเป็นมนุษยนิยม เชื้อในศักยภาพของมนุษย์ และให้ความสำคัญแก่จิตวิญญาณมนุษย์มากกว่าวัตถุ เกษตรกรไทยแต่เดิมมา เลี้ยงตัวเองได้ด้วยการทำนาทำสวน ทำงานหัตถกรรมเพียงแค่พอใช้พอกินในครอบครัว และเหลือเพื่อเอื้อจวนบ้านใกล้เรือนเคียง หรือค้าขายแลกเปลี่ยนกันแต่เพียงเล็กน้อย มิได้ทำการเกษตรเพื่อธุรกิจการค้า ซึ่งจะทำให้ได้เงินมาใช้แสวงหาวัตถุอำนวยความสะดวกในชีวิตประจำวัน อันล้วนเป็นสิ่งนอกเหนือความจำเป็นในการดำรงชีวิต จึงไม่มีความจำเป็นที่จะต้องเร่งผลผลิตให้ได้ปริมาณมาก และคุณภาพสูงเกินกว่าที่ธรรมชาติจัดสรรให้ จึงไม่มีความจำเป็นต้องเร่งปุ๋ยเคมีเพื่อบำรุงดิน ไม่ใช้สารเคมีผิดเร่งผลผลิต หรือปรับขนาดและคุณภาพของผลผลิตให้เป็นไปตามความต้องการของมนุษย์ ตลอดจนไม่ใช้สารเคมีทำลายวัชพืช และแมลงศัตรูพืช ซึ่งล้วนเป็นวิธีการที่ส่งผลกระทบต่อธรรมชาติอย่างต่อเนื่อง

ศาสนาพุทธมีคำสอนที่เชื่อต่อการดำรงชีวิตอยู่กับธรรมชาติอย่างกลมกลืนกันเป็นที่สุด เพราะพระพุทธรเจ้าทรงสอนให้มนุษย์ละความเกียจคร้าน ละความเบียดเบียน และละความเห็นแก่ตัว ควบคู่ไปกับพัฒนาตน ให้เป็นคนขยัน สันโดษ และเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ การที่มนุษย์ไม่เบียดเบียนพืช สัตว์ และมนุษย์ด้วยกันเอง ธรรมชาติก็จะอุดมสมบูรณ์ สิ่งแวดล้อมของโลกก็จะสมดุล ทั้งนี้ก็เพราะมนุษย์มีความสันโดษ พอใจเพียงแค่ปัจจัยสี่ที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต หรือปัจจัยอื่นๆที่

เป็นองค์ประกอบของวัฒนธรรมชุมชน เช่นผลงานทางศิลปะและวรรณกรรมต่างๆ แต่มิได้หมายความว่า เมื่อมีความพอใจในวัตถุต่างๆ ที่มีอยู่แต่เพียงน้อยพอดำรงชีวิตแล้วจะท้อให้มนุษย์เป็นคนเกียจคร้าน พระพุทธเจ้าตรัสว่า "ธรรมใดวินัยใด เป็นไปเพื่อความเกียจคร้าน ธรรมนั้นวินัยนั้นมิใช่ของตถาคต" (พระไตรปิฎก เล่ม 23 ข้อ 143) แม้ตนเองจะมีน้อยแล้ว ก็ควรจะขยันสร้างสรรค์สำหรับเพื่อแม่แก่คนที่มี ประสิทธิภาพน้อยกว่า เพื่อที่มนุษย์ทุกคนจะได้มีกินมีใช้กันอย่างเพียงพอ การที่คนที่มี ประสิทธิภาพสูง หรือมีโอกาสทางสังคมดีกว่า มีความเมตตาเกื้อกูลคนที่มี ประสิทธิภาพต่ำกว่า หรือด้อยโอกาสกว่า โดยที่ทั้งสองฝ่ายประกอบด้วยความขยัน สันโดษ และเอื้อเพื่อเพื่อแม่ สังคมก็จะสงบร่มเย็น ผู้คนในสังคมไม่ต้องแย่งชิงกัน ไม่ต้องทำลายทรัพยากรธรรมชาติซึ่งเป็นสมบัติกลางของโลก เพื่อแสวงหาผลประโยชน์มาสะสมไว้เป็นสมบัติส่วนตัว ความเห็นแก่ตัว ท้อให้มนุษย์เบียดเบียนกันเอง และเบียดเบียนธรรมชาติ ทรัพยากรที่เคยมีอยู่ในดินและใต้ทะเลอย่างอุดมสมบูรณ์ มนุษย์ก็ขุดขึ้นมาใช้กันอย่างฟุ่มเฟือย อากาศที่สดใสบริสุทธิ์ มนุษย์ก็สร้าง โรงงานอุตสาหกรรม และเครื่องใช้ต่างๆ ที่ปล่อยแก๊ซพิษเข้าไปเจือปนในอากาศ จนอากาศเป็นพิษและบรรยากาศของโลกร้อนขึ้นอย่างไม่เคยเป็นมาก่อน น้ำที่เคยใสสะอาด มนุษย์ก็ชะล้างสารพิษและสิ่งโสโครกที่มนุษย์สร้างขึ้นลงไปในน้ำ จนกลายเป็นน้ำสกปรกสีดำส่งกลิ่นไม่บริสุทธิ์ และก่อให้เกิดอันตรายต่อชีวิตมนุษย์และสัตว์น้ำ ทั้งหลาย สภาพธรรมชาติที่ถูกทำลายเช่นนี้มีอยู่ให้เห็นทั่วไปในประเทศไทยปัจจุบัน เพราะคนไทยละเลยคำสอนของพระพุทธเจ้าในเรื่องความไม่เบียดเบียน ความ สันโดษ และความเสียสละเอื้อเพื่อเพื่อแม่ คนไทยละทิ้งธรรมชาติ มาดำเนินชีวิตที่เป็นปฏิปักษ์ต่อธรรมชาติ สร้างสังคมเมืองตามแนวทางของภูมิปัญญาตะวันตก แต่ก็ไม่สามารถเปลี่ยนประเทศไทยให้เหมือนประเทศในดินแดนตะวันตกได้ เพราะรากฐาน ภูมิปัญญาไทยคือพุทธศาสนา ซึ่งได้หยั่งรากลึกลงในสังคมไทย ได้หล่อหลอมชีวิตจิตใจ ของคนไทย ได้สร้างสังคมและวัฒนธรรมไทยไว้อย่างมั่นคง จนอาจกล่าวได้ว่าหาก ไม่มีศาสนาพุทธ ประเทศไทยก็เหมือนต้นไม้ไร้ราก รอดแต่วันจะโค่นล้มลง แต่เพราะ ไทยมีรากฐานภูมิปัญญาที่ลึกซึ้ง แม้กระแสนิยมตะวันตกจะกระหน่ำแรงเพียงใด ประเทศไทยก็สามารถปรับตัวได้โดยยังรักษามรดกภูมิปัญญาไทยไว้ได้

การปรับตัวรับกระแสอิทธิพลตะวันตก

เมื่อไทยจัดระเบียบบริหารราชการแผ่นดินโดยแบ่งการปกครองเป็น
กระทรวงนั้น เสนาบดีกระทรวงต่างๆเป็นชนชั้นขุนนางและได้รับการศึกษามาจาก
ประเทศในแถบตะวันตก ซึ่งปกครองประเทศด้วยระบอบประชาธิปไตย ส่วนประเทศ
ไทยยังปกครองด้วยระบอบสมบูรณาญาสิทธิราช กระทรวงต่างๆยังคงบริหารแบบ
รวมศูนย์อำนาจอยู่ที่ส่วนกลาง อาจจะเป็นเพราะว่าในช่วงนั้นประชาชนไทยยังไม่มี
ความรู้เพียงพอที่จะมีส่วนร่วมในการปกครองประเทศได้ พระบาทสมเด็จพระจุลจอม
เกล้าเจ้าอยู่หัว จึงทรงโปรดฯให้มีการจัดการศึกษาเพื่อประชาชน โดยทรงฯให้พระ
สงฆ์สอนหนังสือไทยจนพระอารามหลวงทุกอาราม ตั้งแต่ปี.ศ. 2418 แม้ว่า
พระองค์จะทรงเตรียมประชาชนให้มีความรู้ เพื่อที่จะดำเนินชีวิตแบบใหม่ ตาม
กระแสอิทธิพลตะวันตกที่แผ่เข้ามาในประเทศไทยในระยะนั้นได้อย่างกลมกลืน แต่ก็
ยังทรงอาศัยวัดและพระสงฆ์ และทรงกำหนดให้ศึกษาศีลธรรมอย่างสำคัญ ด้วยทรง
ประสงค์ว่าศีลธรรมจะเป็นทางเลือก กากับจิตใจผู้ที่ได้รับการศึกษามาแล้ว ให้หันมา
ความรู้ไปใช้ในทางที่เป็นกุศลประโยชน์แก่ชาติบ้านเมือง นับเป็นอัจฉริยภาพของ
คนไทยที่สามารถรับอิทธิพลตะวันตก ควบคู่ไปกับการรักษาวัฒนธรรม โดยอาศัยการ
ศึกษาเป็นเครื่องมือ แต่การจัดการศึกษาในปัจจุบันแทบจะกล่าวได้ว่าละเลยภูมิปัญญา
ไทยโดยสิ้นเชิง อย่างไรก็ตาม ยังมีคนไทยกลุ่มหนึ่งที่อุทิศใจได้ทัน และได้พยายาม
หักท้วงรัฐบาลและสังคม ที่กำลังคล้อยตามกระแสอิทธิพลตะวันตก ให้เปลี่ยนแนวทางการ
จัดการศึกษาใหม่ให้สอดคล้องกับรากฐานภูมิปัญญาไทย

ดร. เอกวิทย์ ๗ กลาง ได้แสดงทัศนะเกี่ยวกับการศึกษาในปัจจุบันไว้ว่า

"สภาพการณ์การจัดการศึกษาในปัจจุบันระดับพื้นฐานก็ดี ระดับ
มัธยมหรืออุดมศึกษาก็ดี มีปัญหาข้อด้อยหลายประการ ที่บ่งชี้ให้เห็นว่า
โดยทั่วไปการศึกษาทุกระดับเป็นการสร้างความคิด และพฤติกรรมที่
นำคนทั้งหมดไปสู่ครรลองของคนสมัยใหม่ ที่ไม่สอดคล้องเชื่อมโยงกับ
วัฒนธรรมพื้นฐานของประชาชน แม้จะมีความพยายามปรับปรุงแก้ไข

หลักสูตร แบบเรียนและวิธีการสอนการเรียน เป็นลำดับมา แต่ในทางปฏิบัติ การศึกษาเป็นเครื่องมือแปลกแยกบุคคลออกจากบริบททางสังคมที่เขาเป็นสมาชิกอยู่ โดยเฉพาะเงินชนบทที่ทำการเกษตร ประชาชนจะส่งลูก "เรียนหนังสือ" ระดับสูงกว่าภาคบังคับคือ ป.๖ เพราะต้องการจะเปลี่ยนวิถีชีวิตไปสู่สิ่งที่เขาเห็นว่าดีกว่า ไม่ได้หวังจะแสวงหาความรู้ ความเข้าใจมาปรับปรุงคุณภาพชีวิตปกติให้ดีขึ้น อีกทั้งการศึกษาส่งเสริมให้คนส่วนมากเรียนแต่ได้ขึ้นไปเรื่อยๆ จนถึงระดับปริญญา เพื่อยกระดับฐานะทางสังคม ใคร้ออกกลางคันหรือเรียนต่ำกว่าปริญญาดริจะถูกเพ่งเล็งว่า เป็นประชาชนชั้นต่ำด้วย ปัญหา ในการศึกษาสามัญขั้นพื้นฐาน ความรู้ ความเข้าใจเนื้อหาและทักษะที่เรียนกันก็มุ่งเน้นทักษะและความรู้ที่เป็นสากล ซึ่งก็อาจจะจำเป็น แต่ข้อบกพร่องคือโรงเรียนไม่เคยให้ความสำคัญกับภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีส่วนสร้างเสริมหล่อหลอมความเป็นคนในวัฒนธรรมนั้น ๆ ของคนแต่ประการใด"

(เพื่อความเข้าใจวัฒนธรรม หน้า 100)

ทัศนะดังเช่น ดร.เอกวิทย์ ณ ถลาง ที่ได้ยกมานี้ มีนักปราชญ์ของชาวไทยอีกหลายท่านมีทัศนะเช่นเดียวกัน เช่น ศาสตราจารย์ นายแพทย์ประเวศ วะสี ศาสตราจารย์ ดร.นิธิ เอียวศรีวงศ์ ฯลฯ ท่านเหล่านี้ได้เรียกร้องให้รัฐบาลและประชาชนคนไทยหันมาเห็นความสำคัญของภูมิปัญญาไทยให้มากขึ้น การเรียกร้องให้รัฐบาลเปลี่ยนนโยบายการจัดการศึกษาที่มุ่งความเป็นสากล มาเน้นภูมิปัญญาไทยนี้ มี 2 กระแสที่สำคัญคือ กระแสแรกยังคงเห็นความจำเป็นที่ต้องคล้อยตามกระแสอิทธิพลตะวันตก ซึ่งกำลังครอบงำภูมิภาคต่างๆทั่วโลกและได้กลายเป็นกระแสโลกาภิวัตน์ในปัจจุบันนี้อยู่บ้าง แต่รัฐบาลควรจะลดการให้การศึกษาดำเนินการตามกระแสโลกาภิวัตน์ และเพิ่มในส่วนของการศึกษาตามแนวภูมิปัญญาไทย เช่น ศิลปวัฒนธรรมไทย ประเพณีพื้นบ้าน ทัศนกรรมพื้นบ้าน สมุนไพรไทย เกษตรกรรมธรรมชาติ ฯลฯ ส่วนอีกกระแสหนึ่ง ปฏิเสธความเป็นสากลโดยสิ้นเชิง รวมทั้งเอกลักษณ์ของชาติที่เป็นมาตรฐานของทางราชการ เช่น การกำหนดตำรามาตรฐาน การกำหนดวิธีการ

ออกเสียงภาษาไทย การมีหน่วยงานของรัฐดูแลในเรื่องวัฒนธรรมของชาติ ฯลฯ กระแสความคิดหลังนี้ค่อนข้างจะรุนแรงจนเกินกว่าจะปฏิบัติได้ เพราะทุกประเทศจำเป็นต้องมีเอกลักษณ์ของชาติ ทานองเดียวกับที่ทุกประเทศต้องมีภาษาราชการเป็นภาษากลาง ศิลปวัฒนธรรมอื่นใดที่เป็นมาตรฐานของชาติก็น่าจะต้องมี แต่ในขณะที่เดียวกัน ภาษากัน ศิลปะพื้นบ้าน วัฒนธรรมชุมชน ก็ควรได้รับการสนับสนุนส่งเสริมให้คงความเป็นเอกลักษณ์ในแต่ละท้องถิ่น การที่รัฐบาลไม่ปฏิบัติการณ์อนุรักษ์และเผยแพร่ภูมิปัญญาไทยในท้องถิ่นอย่างจริงจัง เพราะลักษณะงานเช่นนี้ไม่ปรากฏผลเป็นรูปธรรมที่เห็นได้ชัดเจน ประกอบกับประเทศชาติมีปัญหาเร่งด่วนที่สำคัญกว่าในสายตาของรัฐบาล ที่รัฐบาลจำเป็นต้องแก้ไขก่อน ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นปัญหาทางด้านเศรษฐกิจและการเมือง แม้แต่นักวิชาการ ซึ่งเป็นบุคคลในวงการศึกษาเอง ก็ยังคำนึงถึงเรื่องความเจริญทางเศรษฐกิจมากกว่า การอนุรักษ์และส่งเสริมภูมิปัญญาไทย

ปรากฏการณ์สังคมไทยเมื่อประมาณ 3 ปีที่ผ่านมา เมื่อมีกระแสเรียกร้องให้มหาวิทยาลัยของรัฐมีอิสระในการบริหารงาน แยกออกมาจากระบบราชการ มีบุคคลในแวดวงมหาวิทยาลัยของรัฐ 2 กลุ่มที่สำคัญ ที่ไม่เห็นด้วยกับการแยกตัวออกมาจากระบบราชการ กลุ่มแรกคือกลุ่มคณาจารย์ จากคณะทางด้านวิทยาศาสตร์ วิทยาศาสตร์ประยุกต์ เทคโนโลยีและกลุ่มวิชาทางด้านธุรกิจ ซึ่งเป็นคณะที่สามารถหารายได้เลี้ยงตัวเองได้เป็นอย่างดี เพราะได้รับความนิยมน่าสนใจสูงมาก กลุ่มนี้ควรจะเป็นอิสระ แต่ปัญหาคือเกรงว่าจะต้องแบ่งงบประมาณให้กลุ่มที่ 2 คือกลุ่มคณาจารย์จากคณะทางด้านอักษรศาสตร์ และครุศาสตร์ เนื่องจากเป็นคณะที่จัดการศึกษาเพื่อคุณภาพชีวิตประชาชน แต่ไม่ได้รับความสนใจจากประชาชนมากนัก เพราะในกระแสสังคมปัจจุบัน ชีวิตที่มีคุณภาพคือชีวิตที่เจริญทางด้านเทคโนโลยีและเศรษฐกิจ หากมหาวิทยาลัยเป็นอิสระจากราชการแล้ว จำเป็นต้องมีการจัดการในเชิงธุรกิจเพื่อให้มหาวิทยาลัยเลี้ยงตัวเองได้ คณะวิชาที่ไม่อาจหากำไรให้มหาวิทยาลัย ก็อาจจะไม่ได้รับการสนับสนุนส่งเสริมเท่าที่ควร

ความหวั่นเกรงของคณาจารย์กลุ่มที่ 2 สอดคล้องกับปรากฏการณ์ทาง

สังคมที่ศาสตราจารย์เสนีย์ จามริก มองเห็น ท่านได้ให้สัมภาษณ์หนังสือพิมพ์ผู้จัดการ
รายวัน วันที่ 27 กันยายน 2536 ตอนหนึ่งว่า

"วิชาการยิ่งนับวันจะรับกระแสหลักมากขึ้น เวลาที่คุณจะเห็น
MINI MBA มากขึ้น อาจารย์จะหาเงินจากโครงการพิเศษมากขึ้น
ซึ่งทุกคนพอใจ เป็นรายได้พิเศษ เป็นการใช้จ่ายทรัพยากรของรัฐ เพื่อ
ประโยชน์ของภาคเอกชน ค่าน้ำ ค่าไฟ ค่าที่ดินรัฐสร้าง แต่ว่ามา
สร้างมาเทรนคนเข้าไปรับใช้ หมายความว่าภาคธุรกิจเอกชนนี้สบาย
มาก ไม่ต้องไปลงทุนอะไรเลย ไม่ต้องวิจัย ไม่ต้องพัฒนา รัฐทำให้
หมด กระทั่งพวกอาจารย์ วิชาการ ตอนนี่เกือบจะเรียกว่า ทุกคนมุ่ง
ที่จะหาเงินหมด ถ้าจะมีวิจัย ก็วิจัยเพื่อรองรับตลาด"

จากทัศนะของศาสตราจารย์เสนีย์ จามริก จะเห็นแนวโน้มการจัดการ
ศึกษาของไทยว่าเป็นการศึกษาเพื่อรองรับความก้าวหน้าทางธุรกิจ

การที่รัฐบาลจัดการศึกษาตามกระแสโลก (โลกาภิวัตน์ ซึ่งก็คือกระแส
อิทธิพลตะวันตกที่ครอบงำไปทั่วโลกในปัจจุบันนี้) เพื่อรับใช้ธุรกิจเอกชน สืบเนื่องมา
จากนโยบายของรัฐบาล ในการพัฒนาประเทศให้เจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ รัฐ
พยายามส่งเสริมการขยายตัวทางเศรษฐกิจ ส่งเสริมการลงทุนทางด้านอุตสาหกรรม
ส่งเสริมอุตสาหกรรมท่องเที่ยว การพัฒนาประเทศตามแนวทางของประเทศตะวันตก
โดยการส่งเสริมอุตสาหกรรมและเทคโนโลยีนั้นทำให้ประเทศไทยสูญเสียทรัพยากร
ธรรมชาติ เพื่อใช้เงินโรงงานอุตสาหกรรม สูญเสียสิ่งแวดล้อมอันบริสุทธิ์สะอาด
เพราะโรงงานอุตสาหกรรมทำให้น้ำเสีย อากาศเป็นพิษ และเพิ่มขยะที่เป็นอันตราย
อีกมากมายมหาศาล สำหรับผลทางวัฒนธรรมก็คือชีวิตชนบทไทยแปรสภาพไป ลักษณะ
ครอบครัว สังคม และวัฒนธรรมเปลี่ยนแปลงไป วิถีชีวิตเกษตรกรเปลี่ยนเป็นวิถีชีวิต
ของกรรมกรโรงงานอุตสาหกรรม ครอบครัวในชนบทแตกแยกกัน หนุ่มสาวเข้ามาใน
เมืองเพื่อทำงานรับจ้างในโรงงาน คนแก่ถูกทอดทิ้งอยู่ในชนบทตามลำพัง สังคม

และวัฒนธรรมท้องถิ่น เปลี่ยนจากสังคมผู้ผลิต กลายเป็นสังคมผู้บริโภค ความเจริญ
ก้าวหน้าทางเทคโนโลยีทางการสื่อสาร ที่อาจจะนำมาใช้ประโยชน์เพื่อส่งเสริม
การศึกษา เพื่อพัฒนาชีวิต พัฒนาอาชีพได้อย่างมีประสิทธิภาพ แต่กลับถูกนำไปใช้ เป็น
เครื่องมือของนายทุนในการโฆษณาสินค้า ปลุกปั่นให้คนต้องการบริโภค ในขณะที่
ประชาชนต้องใช้จ่ายเพื่อแสวงหาวัตถุมาอุปโภคบริโภคเพิ่มขึ้น ประเทศชาติก็ต้อง

ประสบความสูญเสียที่ประเมินค่ามิได้

ความสูญเสียของประเทศชาติ ทั้งในส่วนของสิ่งแวดล้อมทางสังคมและ
วัฒนธรรม และในแง่ของสิ่งแวดล้อมทางกายภาพที่ได้กล่าวมาแล้วนั้น เกิดขึ้นเพราะ
ความผิดพลาดทางด้านนโยบายบริหารบ้านเมือง และนโยบายการจัดการศึกษาของ
รัฐที่คล้อยตามกระแสอิทธิพลตะวันตกหรือโลกาภิวัตน์มากเกินไป ส่วนนโยบายของรัฐและ
พฤติกรรมของประชาชน ที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมหรือผลผลิตจากภูมิปัญญาไทยนั้น มี
ส่วนในการธำรงรักษาและสนับสนุนส่งเสริมภูมิปัญญาไทยอยู่บ้าง แม้จะไม่มากนัก แต่
ก็ทำให้ภูมิปัญญาไทยยังคงสืบทอดต่อมาได้ รัฐบาลมีหน่วยงานราชการที่ดูแลรับผิดชอบ
งานทางด้านวัฒนธรรมโดยตรง คือกรมศิลปากร ซึ่งประกอบด้วย กองการสังคีต
กองศิลปศึกษา กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์ กองหัตถศิลป์ กองพิพิธภัณฑ์สถานแห่ง
ชาติ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กองหอสมุดแห่งชาติ และสำนักงานคณะกรรมการ
วัฒนธรรมแห่งชาติ ขอบข่ายงานของกรมศิลปากรกว้างขวางและครอบคลุม
พื้นที่ทั่วประเทศไทย อีกทั้งเกี่ยวข้องกับระยะเวลาอันยาวนานเท่ากับ
ประวัติศาสตร์ของชาติไทยด้วย แต่รัฐบาลไม่สามารถจัดงบประมาณให้เพียงพอที่จะ
ดำเนินการทางด้านวัฒนธรรมได้เต็มประสิทธิภาพ หน่วยงานเหล่านี้จึงเพียงแต่มี
ความพยายามที่จะดำเนินการตามงบประมาณและทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด

ขณะนี้กำลังมีความพยายามที่จะยกฐานะหน่วยงานที่ดูแลงานทาง
ด้านวัฒนธรรมขึ้น เป็นกระทรวงวัฒนธรรม แต่ก็มีผู้คัดค้านเพราะมีความเห็นว่า
หน่วยงานทางราชการไม่ได้ทำหน้าที่รักษาและส่งเสริมภูมิปัญญาไทยอย่างแท้จริง แต่
กลับนำกรอบความคิดที่มี "มาตรฐานทางวัฒนธรรม" ไปครอบงำภูมิปัญญาชาวบ้าน ซึ่งมี

ความหลากหลายตามธรรมชาติของแต่ละท้องถิ่น อันที่จริงก็เป็นหน้าที่ของ
หน่วยราชการที่จะต้องกำหนดมาตรฐานทางวัฒนธรรมซึ่งจะถือเป็นเอกลักษณ์ของชาติ
ที่จะเผยแพร่ทั่วไป และอบรมให้แก่เยาวชนไทยรุ่นต่อไป ในขณะที่เดียวกันหากมีกำลัง
งบประมาณและทรัพยากรเพียงพอ หน่วยงานเหล่านี้ก็อาจจะส่งเสริมวัฒนธรรมชุมชน
อันเกิดจากภูมิปัญญาชาวบ้าน อย่างไรก็ตาม มีหน่วยงานอื่นๆและ เอกชนได้มีบทบาท
ในการอนุรักษ์และถ่ายทอดภูมิปัญญาชาวบ้าน เป็นต้นว่า โครงการศิลปาชีพพิเศษ ใน
สมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ คุณเอนก นาวิกมูล กลุ่มนักวิชาการที่รวมตัว
กันก่อตั้งมูลนิธิภูมิปัญญา และองค์กรเอกชนอื่นๆ

หน่วยงานที่มีบทบาทในการเผยแพร่วัฒนธรรมไทยควบคู่ไปกับบทบาทที่ถูก
กล่าวหาว่าทำลายวัฒนธรรมไทย คือการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย รัฐบาลสนับสนุน
อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว เพื่อให้ชาวต่างประเทศนำเงินตราเข้ามาใช้ในประเท
ไทย เป็นรายได้ของประเทศ โดยอาศัยแรงจูงใจ 2 ด้าน ที่ตรงกันข้ามกันอย่างสิ้น
เชิงคือ การจูงใจด้วยแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติและวัฒนธรรมไทยในท้องถิ่น กับ
การจูงใจด้วยความสะดวกสบายหรูหราและแหล่งท่องเที่ยวยามราตรี การจูงใจ
อย่างหลังนี้เองที่ทำให้เกิดปัญหาหึงชายบริการทางเพศและโสเภณีเด็ก จนประเท
ไทยมีชื่อเสียงเรื่องนี้ในต่างประเทศ แม้แต่การจูงใจในกรณีแรก ก็ก่อให้เกิดผล
กระทบในด้านลบต่อท้องถิ่น กล่าวคือเมื่อมีการส่งเสริมการท่องเที่ยวในท้องถิ่น ก็ได้
มีความพยายามที่จะเตรียมสถานที่อำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว เป็นต้นว่ามี
การสร้างโรงแรม สนามกอล์ฟ รีสอร์ท ท่างที่สวยงามแวดล้อมทางธรรมชาติ
พร้อมๆกับเกิดปัญหาในการกำจัดขยะ ที่นักท่องเที่ยวทิ้งไว้มากมาย เกินขีดความ
สามารถที่หน่วยงานของรัฐจะจัดเก็บและทำลายได้หมด ปัญหาสุดท้ายซึ่งร้ายแรงมาก
ในสายตาของนักอนุรักษ์วัฒนธรรมชุมชนคือ การเปลี่ยนแปลงวิถีการดำเนินชีวิตของ
ชาวบ้าน เมื่อนักท่องเที่ยวนำเงินไปใช้จ่ายในท้องถิ่นจำนวนมาก ชาวบ้านมีรายได้มาก
ขึ้น ประกอบกับเทคโนโลยีการสื่อสารก็แรง เราทำให้ผู้บริโภคข่าวสารต้องการบริโภค
มากขึ้น ชาวบ้านจึงตกเป็นเหยื่อของลัทธิบริโภคนิยม วิถีชีวิตแบบไทยไม่ว่าจะเป็น
การปลูกข้าว การกินอยู่ การแต่งกาย การละเล่น การทำบุญอุทิศบาตร หรือแม้แต่

การประกอบอาชีพ ล้วนเปลี่ยนแปลงไปด้วยอำนาจของเงิน สังคมที่เคยเลี้ยงตนเองได้ พึ่งพาตนเองในชุมชน กลายเป็นสังคมที่แสวงหาเงินจากภายนอกชุมชน เพื่อที่จะได้ ใช้จ่ายเงินแสวงหาวัตถุที่ล้อมวลชนต่างๆ กระตุ้นให้เกิดความอยากได้

ด้วยเหตุนี้ แม้ว่าการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยจะมีบทบาทในการเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมไทยอยู่ไม่น้อย แต่ผลกระทบต่อชุมชน อันเนื่องมาจากการส่งเสริม การท่องเที่ยวดังที่กล่าวมาแล้วนี้ เป็นผลในด้านลบ ที่เห็นได้ชัดเจนกว่าผลในด้าน บวกที่เกิดจากการเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมไทย จากกรณีของการท่องเที่ยวแห่ง ประเทศไทยที่มีบทบาทในการอนุรักษ์วัฒนธรรมไทยควบคู่ไปกับการพัฒนาตามกระแส โลก ทำให้เห็นหัวข้อที่ควรพิจารณากันต่อไปคือ การดำเนินชีวิตบนรากฐานภูมิปัญญา ไทยในกระแสอิทธิพลตะวันตก

การดำเนินชีวิตบนรากฐานภูมิปัญญาไทย ในกระแสอิทธิพลตะวันตก

แม้ว่าประเทศไทยจะมีประวัติศาสตร์อันเก่าแก่ภูมิปัญญาอันยาวนานนับศตวรรษ แล้วก็ตาม เรายังขาดประวัติศาสตร์ในส่วนที่เป็นประวัติศาสตร์ท้องถิ่น การบันทึก ประวัติศาสตร์ไทยที่ผ่านมา ส่วนใหญ่หรือแทบจะกล่าวได้ว่าทั้งหมดเป็นการบันทึก เหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับสถาบันกษัตริย์และระบบราชการ

การศึกษาสภาพสังคมและวัฒนธรรมในท้องถิ่นที่แสดงให้เห็นภูมิปัญญาไทย ขึ้นเมืองหรือภูมิปัญญาชาวบ้าน ต้องอาศัยตำนาน เรื่องเล่าบรมบรรพชน เพลงพื้นบ้าน นิทานพื้นบ้าน เพลงกล่อมเด็ก ปริศนาคำทาย สุภาษิต ที่เล่าต่อกันมา นักคิดชน วิทยาไทยมีบทบาทมากในการรวบรวมผลของภูมิปัญญาชาวบ้าน และเผยแพร่ให้คน ไทยได้ศึกษาที่รู้จักและ เข้าใจลึกซึ้งถึงถึงลักษณะความเป็นไทยที่แท้จริง ปัจจุบันนี้มีการ ศึกษาค้นคว้าวิจัย เรื่องราวเกี่ยวกับความเป็นไทยหลายลักษณะด้วยกัน นักวิชาการที่ ศึกษาเรื่องเหล่านี้ อาจมีความคิดเห็นแตกต่างกันบ้างในด้านวิธีการศึกษา การอนุรักษ์

และการเผยแพร่ภูมิปัญญาไทย ทั้งนี้เพราะนักวิชาการบางท่านมีทิศทางความคิดเอนเอียงไปในด้านการอนุรักษ์ ชนิดที่ไม่นิยมยินดีที่จะให้มีการแก้ไขปรับเปลี่ยนใดๆทั้งสิ้น อาจเรียกได้ว่า เป็นนักอนุรักษ์บริสุทธิ์ ฝ่ายตรงกันข้ามมีความเห็นว่า ควรพัฒนาภูมิปัญญาไทยให้เป็นสากลเลขที่เดียว กลุ่มนี้เป็นนักพัฒนาหัวก้าวหน้า แนวทางของทั้งสองกลุ่มนี้ เป็นแนวทางที่ปฏิบัติตามได้ยาก และคงจะถูกกระแสต่อต้านมาก ทางออกงานเรื่องนี้คือแนวทางของกลุ่มที่สาม ที่เห็นคุณค่าของภูมิปัญญาไทย และเห็นความจำเป็นที่จะต้องยอมรับภูมิปัญญาตะวันตกด้วย การศึกษาภูมิปัญญาไทยที่จะกล่าวถึงต่อไปนี้ จะรวมภูมิปัญญาชาวบ้านไปพร้อมกัน

เกษตรกรรม

สังคมไทยเป็นสังคมเกษตรกรรมเพื่อการดำรงอยู่ โดยมีพุทธศาสนาเป็นแกนนำแนวทางการดำเนินชีวิต ดร. เอกวิทย์ ฌ กลาง ได้สรุปลักษณะสังคมไทยบนรากฐานภูมิปัญญาไทยไว้ดังนี้

"โดยเหตุที่เรามีที่ดินอุดมสมบูรณ์กว้างใหญ่ไพศาล พลเมืองน้อย ชีวิตโดยทั่วไปจึงสามารถหาประโยชน์สุขจากผืนแผ่นดินที่อุดมสมบูรณ์ได้มากมาย ประกอบกับมีธรรมะจากพุทธศาสนา ที่กล่อมเกลาคิดใจคนส่วนหนึ่งให้เป็นผู้ที่เข้าถึงกฎของธรรมชาติ ทั้งที่เป็นธรรมชาติรอบตัวและธรรมชาติของคน กล่าวคือเข้าใจกฎการเปลี่ยนแปลง ความไม่เที่ยงแท้แน่นอน เข้าใจถึงความเวียงว้าง อันนำมาซึ่งความสงบสุขและเข้าใจถึงความไม่ยึดมั่นถือมั่น รู้จักผ่อนปรน ประองดองผสมกลมกลืน แก้ไขความขัดแย้งต่างๆ ด้วยความราบรื่น ไม่ประมาท วัฒนธรรมไทยโดยกาลเวลาหลายศตวรรษ มีความต่อเนื่องสืบสายกันมาตลอดเช่นนี้ จึงเป็นวัฒนธรรมที่ได้ชื่อว่ามี ความสงบสุข มีความร่มเย็นเป็นสุข และสามารถสร้างสรรค์ศิลปวิทยาการต่างๆ โดยมีอารยธรรมจากอินเดียและจีนเป็นครู แต่ก็สามารถสร้างสรรค์ขึ้นใหม่

เป็นลักษณะเฉพาะของเราเองตลอดมา"

(เพื่อความเข้าใจวัฒนธรรม หน้า 34-35)

การที่สังคมไทยมีพุทธศาสนาเป็นแกนหลักของสังคมดังกล่าวนี้ ทำให้คนไทยดำรงชีวิตอยู่กับธรรมชาติได้อย่างกลมกลืน และสามารถพึ่งตนเองได้ โดยอาศัยความช่วยเหลือจากธรรมชาติพอสมควร แต่เมื่อคนไทยหันไปเลือกวิถีการทำการเกษตรเพื่อการค้าในตลาดโลก ทำให้วิถีการผลิตเปลี่ยนไป ความช่วยเหลือที่เคยได้รับจากธรรมชาติ ไม่เพียงพอแก่ความต้องการ มีการเร่งรัดผลผลิตจากธรรมชาติมากเกินไป จนที่สุดธรรมชาติก็ไม่อาจตอบสนองความต้องการอันไม่มีขีดจำกัดของมนุษย์ได้อีกต่อไป การขาดแคลนทรัพยากรธรรมชาติที่ความรุนแรงขึ้น ผืนดินแห้งแล้ง จนเกษตรกรต้องละทิ้งแผ่นดินไป หันไปใช้แรงงานในโรงงานอุตสาหกรรม ดำรงชีวิตอยู่ในระบบทุนนิยมและบริโภคนิยม ซึ่งขัดแย้งกับวัฒนธรรมพุทธศาสนาที่ยังรากลึกอยู่ในจิตใจ จึงทำให้เกิดภาวะความขัดแย้งและปัญหาสังคมขึ้นอย่างซับซ้อนจนยากที่จะแก้ไขได้

วิธีการเดียวที่จะแก้ไขปัญหาสังคมไทยในปัจจุบันได้ คือการฟื้นฟูระบบเกษตรกรรมแบบพึ่งตนเอง ซึ่งสอดคล้องกับวิถีชีวิตของชาวพุทธ ดังที่ ดร. เอกวิทย์ ๗ กลาง ได้สรุปไว้ว่า

" เศรษฐศาสตร์ของชาวพุทธ โดยสรุปมีจุดมุ่งหมายเพียงจุดเดียวเท่านั้น คือ ต้องการสร้างเงื่อนไขให้ปัจเจกบุคคลทุกคนได้พัฒนาตนเองอย่างอิสระได้ในท่ามกลางสังคมที่ตั้งอยู่บนหลักการของ เสรีภาพ ความเสมอภาค การพึ่งพาตนเอง และดุลยภาพของระบบนิเวศ"

(มองอนาคต หน้า 100-101)

ศาสตราจารย์โรเบอर्टก ประธานของ Transnational Foundation for Peace and Future Research ก็ได้เรียกร้องให้แต่ละประเทศพึ่งตนเอง ศาสตราจารย์โรเบอर्टกกล่าวไว้ว่า

"ข้อเสนอของพมก็คือ การพึ่งตนเอง (Self-reliance) ให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ ทั้งนี้ไม่ใช่ว่าการหันหน้าเข้าหาตัวเอง หรือไม่ใช่ว่าการอยู่อย่างโดดเดี่ยว (Self-isolation) การพึ่งตนเองนี้ หมายถึงความสามารถในการกระทำ เพื่อตอบสนองความจำเป็นของมนุษย์ให้ได้มากที่สุดในแต่ละชุมชนสังคมหรือประเทศ ที่กล่าวนี้ไม่ได้หมายถึงการปราศจากระเบียบเลย ผมไม่ได้คิดถึงประเทศเกาหลีเหนือ กัมพูชา หรือโรมาเนีย แต่กำลังพูดถึงสิ่งที่เราในฐานะมนุษย์กระทำอยู่ทุกวัน ควรสอนให้ลูกหลานของเรามีจิตใจที่ไม่พึ่งพาใคร ดูแลและรับผิดชอบตัวเองได้ ในระดับนานาชาติ แต่ละประเทศจะต้องมีกระแสความคิดในลักษณะนี้ ไม่ใช่เอาแต่ขอเงินจากที่ใดที่หนึ่ง และไม่ใช่ว่าเพียงการแย่งทรัพยากรของผู้อื่น แต่เป็นทางเลือกที่เป็นอิสระและนำภาคภูมิใจเท่าที่จะทำได้ด้วยตัวเอง ก่อนที่จะร่วมมือกับประเทศอื่น และเมื่อเราร่วมมือกันก็ไม่ใช่ว่าเพียงในรูปแบบการค้า แต่เป็นการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมกับการแลกเปลี่ยนอื่นๆ ที่ไม่ใช่ทางวัตถุด้วยเช่นกัน"

(ความไร้ระเบียบของโลก หน้า 26)

จากข้อคิดของ ดร. เอกวิทย์ ณ ถลาง และศาสตราจารย์โอเบอร์ก ข้อสรุปที่ได้ก็คือสำหรับในเรื่องเกษตรกรรมแล้ว ประเทศไทยควรทวนกระแสโลกาภิวัตน์ โดยไม่ต้องรอให้ประเทศแถบตะวันตกเป็นผู้นำในการทำเกษตรแบบพึ่งตนเอง แม้ว่าชาวตะวันตกจะตระหนักถึงความล้มเหลวในการทำเกษตรแบบธุรกิจ และความล้มเหลวในเรื่องอื่นๆในสังคมของตนบ้างแล้ว และกำลังมีความพยายามที่จะใช้พุทธธรรมในการแก้ปัญหาต่างๆในสังคมตะวันตกก็ตาม แต่ก็อาจจะช้าเกินไป คนไทยควรจะเป็นผู้นำในการทำเกษตรแบบพึ่งตนเองควบคู่ไปกับการหันกลับมาใช้พุทธศาสนาเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตต่อไป

พุทธศาสนา

เพราะเหตุว่าพุทธศาสนาสอนให้คนดำรงชีวิตกลมกลืนกับธรรมชาติ และสอนไม่ให้เกิดกิเลส (พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวงเล่ม 1 ข้อ 20 พระพุทธเจ้าตรัสสรุปของการเป็นคนไม่สะสม) พระพุทธศาสนาจึงไม่เหมาะสมสำหรับประเทศอุตสาหกรรมและทุนนิยม เมื่อรัฐบาลไทยบริหารบ้านเมืองตามแนวทางตะวันตก โดยมุ่งส่งเสริมอุตสาหกรรมและธุรกิจการค้า ศาสนาพุทธในประเทศไทยจึงพลอยดับแสงไป เพราะถูกบดบังด้วยควันทิฆจากโรงงานอุตสาหกรรม และแสงสว่างสลบสิ้นของสถานประกอบการธุรกิจ ตราบจนกระทั่งปัจจุบัน รัฐบาลไทยก็ยังคงมีมาเมออยู่ในหมอกของควันทิฆและแสงสีฉับฉาดจ้าที่รัฐบาลจุดขึ้น จนทำให้คนไทยเองก็มีนัยน์ตาพร่ามัว แม้แต่องค์กรทางศาสนาก็มิได้มีดวงตาที่สามารถมองทะลุผ่านหมอกของสังคม และมีอาจเป็นที่พึ่งของสังคมดังที่ ดร. เอกวิทย์ ฌ กลางได้เขียนไว้ว่า

"งานที่นี้คงไม่ต้องวิเคราะห์เลยไปถึงความอ่อนแอของการปกครอง ความอ่อนแอของการศึกษาของสังคม และความหย่อนยานของข้อวัตรปฏิบัติของสมณะ ล้วนทำให้บารมีทางธรรมของพระศาสนาเสื่อมถอยลงจนไม่เป็นที่พึ่งของคนทั่วไปได้มากอย่างในอดีต และคงไม่ต้องจาระไนกระบวนการพุทธพาณิชย์ค้าขายวัตถุมงคลทั้งหลายที่หลอกเอาเงินประชาชนอยู่ทุกที่ทุกวัน อย่างไรก็ตาม พระสงฆ์ผู้ทรงศีล ทรงปัญญา นำเสนอเสศรทธาก็มีอยู่ หากเป็นส่วนน้อยและท่านจะอยู่ต่างจังหวัดที่มากที่สุดก็คือ ภาคอีสานก็นับว่ายังไม่สิ้นหวัง เสียทีเดียว พระอริยเจ้าเหล่านี้ มีบารมีมากพอที่จะนำความเปลี่ยนแปลงอันดีงามกลับมาให้ได้ ถ้าคนเห็นคุณค่ามากขึ้น"

(เพื่อความเข้าใจวัฒนธรรม หน้า 99)

การที่สถาบันศาสนาในประเทศไทยอยู่ในภาวะตกต่ำลงเช่นนี้ อาจมีสาเหตุมาจากผู้ที่เข้าบวชเป็นภิกษุ มิได้มีจุดมุ่งหมายในการบวชเพื่อศึกษาพระธรรม และฝึกฝนปฏิบัติตนจนบรรลุอริยคุณตามลำดับขั้น จากพระโสดาบันจนถึงพระอรหันต์

เมื่อภิกษุไม่สามารถบรรลุคุณธรรมแม้ขั้นต่ำ ก็ไม่อาจดำรงสมณเพศอยู่ได้ผาสุก จนที่สุดก็ต้องลาสิกขาออกไป หรือหากอดทนฝืนอยู่ต่อไปหากสามารถควบคุมตนเองให้ประพฤติตนอยู่ในศีลในวินัยของภิกษุๆ ยั่งยืนว่าเป็นบุคคลที่ควรสรรเสริญ แต่หากไม่สามารถควบคุมพฤติกรรมของตนให้เหมาะสมได้ ก็อาจมีพฤติกรรมที่ก่อให้เกิดความเสื่อมเสียแก่พระศาสนา

การจัดการศึกษาคณะสงฆ์ ที่มีการเปรียบเทียบวัดเท่ากับการศึกษาของฆราวาส ก็เป็นอีกสาเหตุหนึ่งที่ทำให้สถาบันศาสนาเสื่อม เพราะทำให้มีผู้ที่อาศัยบวชเพื่อเรียน เมื่อสำเร็จการศึกษาแล้วก็ลาสิกขาไปประกอบอาชีพ งบประมาณของสงฆ์ที่มีอยู่จำกัด แทนที่จะได้นำไปใช้ในการบริหารงานศาสนาโดยรวม กลับต้องมาสูญเสียงบประมาณไปกับการผลิตบุคลากรให้กับสังฆมฆราวาส ผู้ที่ศึกษาในสถาบันการศึกษาของสงฆ์ ควรจะนำความรู้ไปใช้ในการพระศาสนาจึงจะควร การที่บุคลากรที่จบการศึกษาจากสถาบันการศึกษาของสงฆ์ เมื่อลาสิกขาแล้วได้ทำคุณประโยชน์แก่ประเทศชาติ เช่นเดียวกับฆราวาสทั่วไปนั้น เป็นการแสดงว่าสถาบันการศึกษาของสงฆ์ผลิตบุคลากรไม่ตรงกับวัตถุประสงค์ของสถาบัน สถาบันการศึกษาของสงฆ์ ผลิตบุคลากรที่มีประสิทธิภาพให้สังฆมฆราวาส แต่บุคลากรที่เหลืออยู่ในสังฆมสงฆ์เป็นบุคลากรที่ไร้ประสิทธิภาพ จะกล่าวได้อย่างไรว่า สถาบันการศึกษาของสงฆ์ได้ปฏิบัติหน้าที่สมควรแล้ว

หากสถาบันสงฆ์กำหนดคุณภาพของผู้ที่จะเข้ามาบวชอย่างต่ำสุด ต้องเป็นผู้ไม่เฝ้าศึกษาพระธรรม และเมื่อบวชแล้ว ภิกษุทุกรูปจะต้องได้รับการศึกษาอย่างดี โดยไม่ได้รับงบประมาณสนับสนุน หรืออาจจะได้รับงบประมาณสนับสนุนที่ไม่อาจเทียบเท่ากับคุณวุฒิทางโลก และไม่สามารถเทียบอัตราเงินเดือนได้ ด้วยวิธีการเช่นนี้ผู้ที่จะเข้ามาบวชอาจจะลดน้อยลง แต่จะทำให้พระอุปัชฌาย์สามารถควบคุมดูแลได้ทั่วถึง และสถาบันสงฆ์สามารถพัฒนาคุณภาพภิกษุสงฆ์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

นอกจากสถาบันสงฆ์เองแล้ว อุบาสกอุบาสิกาที่มีส่วนสำคัญยิ่งในการกอบกู้สถาบันสงฆ์ให้กลับคืนสู่ภาวะที่ควรแก่การเคารพศรัทธา เป็นที่พึ่งแก่สังคมได้ โดยที่

อุบาสกอุบาสกาควรจะมีหน้าที่ศึกษาพระธรรมวินัยของพระพุทธเจ้า พยายามปฏิบัติตนตามคำสอนของพระองค์ตามสมควรแก่ฐานะ และเชื่อเพื่อภิกษุทั้งหลายให้ปฏิบัติตามพระธรรมวินัยได้อย่างสะดวกสบายตามสมควร รวมทั้งเอาใจใส่ดูแลพฤติกรรมของภิกษุทั้งหลาย หากเห็นว่ารูปใดประพฤติไม่ถูกต้องตามธรรมวินัย ก็ควรเลือกใช้ชีวิตที่เหมาะสมที่จะทำให้อ่านรู้ตัวและแก้ไขตนเอง

ในฐานะของอุบาสกอุบาสิกา นอกจากจะมีหน้าที่ในการทะนุบำรุงส่งเสริมสถาบันสงฆ์แล้ว ยังมีหน้าที่ในการปฏิบัติตามคำสอนในพุทธศาสนาด้วย ดังที่ได้อธิบายแล้วว่า คำสอนของพระพุทธเจ้ารวมลงในหลัก 3 ประการคือ การละชั่ว การประพฤติดี และการทำจิตใจให้บริสุทธิ์ วิธีการพิจารณาอย่างง่ายกว่าสิ่งใดชั่ว ไม่ควรกระทำ กระทำได้โดยพิจารณาว่าสิ่งที่เราจะทำนั้นเบียดเบียนผู้อื่นหรือไม่ เป็นไปเพื่อความเกียจคร้านหรือไม่ และเป็นไปเพื่อการสะสมหรือไม่ หากเป็นการเบียดเบียนผู้อื่น หากเป็นการสะสม การกระทำนั้นเป็นอกุศลควรละเว้น หากเป็นการกระทำด้วยเมตตา หากเป็นความขยันขันแข็ง หากเป็นการเชื่อเพื่อเกื้อกูลผู้อื่น การกระทำนั้นเป็นกุศล ควรกระทำ อย่างไรก็ตาม แม้แต่จะประกอบกิจอันเป็นกุศลก็ควรใช้ชีวิตบริสุทธิ์ ประมาทการกระทำให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อม

ศาสตราจารย์ ดร. นิธิ เอียวศรีวงศ์ เคยตั้งข้อสังเกตว่า

"พุทธธรรมที่เคยอยู่คู่กันมากับสังคมพุทธเกษตรในปัจจุบันไปกันไม่ได้เสียแล้ว เพราะวิถีชีวิตและความจำเป็นทางเศรษฐกิจอย่างทุกวันนี้มีลักษณะรวดเร็ว โกลดโหม และไม่สอดคล้องกับการประพฤติปฏิบัติแบบวัฒนธรรมเดิมที่มีวัดเป็นศูนย์กลาง"

(เพื่อความเข้าใจวัฒนธรรม หน้า 99-100)

จากสมมุติฐานนี้ การที่จะนำพุทธธรรมมาใช้ในการดำเนินชีวิต จำเป็นต้องหันกลับไปใช้ชีวิตแบบเกษตรกร ที่กล่าวเช่นนี้มีใจหมายความว่า บุคคลในอาชีพ

อื่นๆ จะไม่สามารถใช้พุทธธรรมนำทางชีวิตได้ หากแต่มุ่งหมายเพียงว่า เกษตรกรสามารถใช้พุทธธรรมในการดำรงชีวิตได้อย่างสมบูรณ์ที่สุด เพราะเกษตรกรเป็นผู้ผลิตจึงพึ่งตนเองได้ ไม่ต้องสะสมได้ และดำรงชีวิตกลมกลืนกับธรรมชาติได้เป็นอย่างดี แม้แต่รูปแบบการจัดการศึกษาที่เหมาะสมกับเกษตรกร ก็ควรเป็นการศึกษาตามแนวพุทธ ดังที่จะกล่าวต่อไป

การศึกษา

ฉลาดชาย รมิตานนท์ ได้เขียนไว้ในหนังสือพิมพ์สยามโพสต์ ฉบับประจำวันที่ 20 มกราคม 2537 ว่า วิชาความรู้ที่ได้รับความสนใจในปัจจุบัน คือวิชาความรู้ที่เป็นเครื่องมือของการผลิตและการค้าขาย ส่วนวิชาการด้านประเพณีองสติปัญญา หรือสร้างสรรค์เยาวชนคนรุ่นใหม่เป็นนักคิดที่มีอิสระทางปัญญา ถูกจัดว่าเป็นของฟุ่มเฟือย ไม่เหมาะสมในกระแสโลกาภิวัตน์ บัณฑิตถูกผลิตขึ้นมารองรับโลกาภิวัตน์ โดยไม่ทราบว่าโลกาภิวัตน์จะนำไปสู่อะไร

นั่นคือบทสรุปลักษณะการจัดการศึกษาที่เป็นอยู่ กระแสโลกาภิวัตน์มีอิทธิพลต่อการกำหนดนโยบายทางการศึกษา กระแสโลกาภิวัตน์รทมหกระหน่ำรุนแรงมากจนครูบาอาจารย์ซึ่งเคยคาดหวังอยู่เสมอว่า ลูกศิษย์ของตนจบการศึกษาไปแล้วจะต้องเป็นคนดี จึงได้พยายามอบรมพร่ำสอนคุณธรรมสอดแทรกในทุกขณะ ทุกวิชา แต่ปัจจุบัน หลักสูตรยึดยึดดึกให้เด็กเรียนต้อง เรียนรู้มากมาย เพื่อให้ติดตามกระแสโลกาภิวัตน์ได้ทัน ครูบาอาจารย์ต้องเร่งสอนจนไม่มีเวลาจะเอาใจใส่ดูแลความประพฤติของเด็ก ประกอบกับครูเองถูกอิทธิพลกระแสโลกาภิวัตน์ครอบงำ จนครูต้องมีอาชีพรองเพื่อหารายได้เพิ่ม เวลาที่ควรจะใช้ในการเตรียมการสอน ตรวจสอบการบ้านของนักเรียน แสวงหาความรู้เพิ่มเติม ติดตามดูแลพฤติกรรมของนักเรียน และสารพัดงานที่ควรจะทำเพื่อส่งเสริมการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น แต่ครูกลับต้องใช้เวลาไปประกอบธุรกิจการค้า ในระดับมหาวิทยาลัย คนเก่งๆ ที่ควรจะเป็นอาจารย์ถ่ายทอดวิชาความรู้ให้คนรุ่นต่อไป แต่มหาวิทยาลัยให้เงินเดือนน้อย

คนเก่งๆจึงไปทำงานต่างประเทศบ้าง ทำงานในภาคเอกชนบ้าง ซึ่งให้ค่าตอบแทน สูงกว่ามหาวิทยาลัย จนประเด็นนี้ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ไชยันต์ รัชชกุล รอง ผู้อำนวยการสถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ กล่าวว่่า

"เมื่อก่อนสมัยก่อนพ่อเรา คนเก่งเป็นครู สมัยนี้ขอโทษคนไม่เก่ง นะครับเป็นครู แล้วก็ระดับมหาวิทยาลัยเหมือนกัน เมื่อก่อนคนได้ เกียรตินิยมเป็นอาจารย์ เต็มๆใครได้เกียรตินิยม ไม่เป็นอาจารย์ นะครับ ไปทำที่อื่น เพราะฉะนั้นอีกต่อไปคนไม่เก่งจะมาเป็นอาจารย์ ซึ่งมันก็กำลังเกิดขึ้น"

(ก๊าวไกล กรกฎาคม 2535)

สถานการณ์ที่ผู้คนเห็นแก่เงินเป็นสำคัญเช่นนี้ จำเป็นต้องให้พุทธธรรมเข้ามา แก้ไขสถานการณ์ โดยจัดสอนพุทธธรรมในการจัดการศึกษาทุกระดับ สำหรับ บุคลากรทางการศึกษาที่มีอยู่แล้ว ก็จัดให้มีการอบรมพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวพุทธ ศาสนา นอกจากนี้ควรมีการอบรมพุทธธรรมสำหรับครูเป็นประจำสม่ำเสมอ เพราะ พุทธธรรมเป็นเรื่องละเอียดอ่อนและมีขอบเขตกว้างขวางมากมาย ครูทุกคนควรมี โอกาสได้ศึกษาพุทธธรรมให้ลึกซึ้ง จนสามารถปฏิบัติตามที่ศึกษาได้ ศาสนาพุทธเป็น ศาสนาแห่งปัญญา หากปฏิบัติธรรมถูกต้องแล้วจะเกิดปัญญาที่จะปรับปรุงตนให้ดีขึ้นไป ในทุกๆด้านเสมอ ในส่วนของครูที่จะจัดการเรียนการสอน ก็จะใช้ศึกษาใช้สืบปฐิธรรม ที่จะเลือกเนื้อหาและวิธีสอนที่เหมาะสมกับเด็กและสภาพแวดล้อม หลักสูตรการศึกษาใน ปัจจุบัน แม้ว่าจะมีส่วนที่เน้นความเป็นสากลมากอยู่ แต่ครูก็มีโอกาสสอนแทรกให้เด็ก ตระหนักในภูมิปัญญาไทยได้เสมอ การจัดการศึกษาโดยเน้นภูมิปัญญาไทย ไม่ว่าจะ เป็นภูมิปัญญาทางด้านศิลปะวัฒนธรรม การงานอาชีพ ตลอดจนการดำรงชีวิต เป็น หน้าที่ของครูทุกคน มีเช่หน้าทีของครูเฉพาะวิชาใดวิชาหนึ่ง ครูทุกคนจะต้องพัฒนา ทักษะของตนเองในการสอนให้เด็กเกิดจิตสำนึกใหม่ แต่ทั้งนี้ครูต้องสร้างจิตสำนึก ใหม่นี้ในตนให้ได้เสียก่อน ดังที่ศาสตราจารย์ นายแพทย์ประเวศ วะสี ได้กล่าวไว้ว่่า

"ถ้าการศึกษายังเป็นแบบปัจจุบันแล้วไม่สามารถจะตอบปัญหา
ต่างๆได้เลย เพราะวิธีการศึกษาปัจจุบันย้อนหลังกลับไปถึงสมัย
พระนเรศวรคือการศึกษาแบบถ่ายทอดเนื้อหา เพราะสมัยนั้นความรู้
ไม่ค่อยเปลี่ยนแปลง ครูเป็นผู้มีข้อมูลข่าวสารจึงทำหน้าที่ถ่ายทอดแต่ขณะนี้
ข้อมูลข่าวสารมีมากและอยู่ในที่ต่างๆ ถ้าครูไปถ่ายทอดอยู่แค่นั้นสติ
ปัญหาก็ไม่เกิดแล้วเรื่องต่างๆที่ยากก็ไม่เข้าใจ เพราะมีวแต่ไปท่อง
เรื่องต่างๆอยู่ จึงไม่มีทางที่จะตอบปัญหาต่างๆนี้ได้ เพราะฉะนั้นผม
คิดว่าการศึกษาทั้งหมดต้องปรับให้คนเกิดจิตสำนึกใหม่ การ
ศึกษาเหมาะสมก็เกิดได้ การท่องหนังสือเป็นเรื่องๆก็ไม่เกิด
จริยธรรมก็ไม่เกิดให้ติดกันตายระหว่างกระทรวงศึกษาธิการและพระก็
ไม่เกิด ไม่ว่าใครชนะก็ไม่เกิดเพราะการเอาจริยธรรมไปเป็นวิชา
นั้นไม่ได้ จริยธรรมต้องอยู่ในตัวโครงสร้างของการศึกษา ทั้งหมด
เป็นเรื่องสักจะต้องปรับกระบวนการเรียนรู้ใหม่ ตรงนี้ทำได้แล้วการ
ศึกษาจะสนุกมีความสุขแล้วก็ฉลาดด้วย จริยธรรมก็เกิด ดังนั้นการ
ศึกษาต้องมี 3 อย่างคือฉลาดคิดเป็น เป็นคนดีและมีความสุขด้วย"

(การใช้ทรัพยากรกับความขัดแย้งทางสังคม หน้า 10-11)

ทักษะอย่างหนึ่งของครูที่จะทำให้การเรียนการสอน มีความสุขสนุกสนาน
คือทักษะการใช้ภาษาไทย ภาษาไทยเป็นภูมิปัญญาไทยที่คนรุ่นใหม่ไม่ค่อยให้ความ
สำคัญ จึงมีกลุ่มคนที่พยายามส่งเสริมการใช้ภาษาไทยให้ถูกต้อง

สถาบันวิทยบริการ

ภาษาและวัฒนธรรมไทย

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปี พ.ศ. 2537 เป็นปีธงรงค์วัฒนธรรมไทย การที่รัฐบาลจัดให้มีการ
ธงรงค์วัฒนธรรมไทยนี้ แสดงให้เห็นว่ากำลังมีปัญหาเกิดขึ้นกับวัฒนธรรมไทย จน
รัฐบาลต้องยื่นมือเข้ามาแก้ปัญหา อาจเป็นเพราะวัฒนธรรมตะวันตกที่เข้ามากับ
กระแสโลกาภิวัตน์ ในช่วง 20-30 ปีที่ผ่านมาได้รับความนิยมชมชื่นเป็นอันมากจาก

คนไทย โดยเฉพาะคนรุ่นใหม่วัยทีน-เอจ นัยว่าธรรมชาติของศิลปวัฒนธรรมไทยไม่
สอดคล้องกับสภาพสังคมปัจจุบัน โรงละครแห่งชาติ โดยอาจารย์เสรี หวังในธรรม
จึงได้ประยุกต์การแสดงแบบไทยเดิมให้แปลกไปจากเดิม ซึ่งก็ได้รับความสนใจจาก
ประชาชนเรื่อยมา แม้กระนั้นบางคนก็มีความเห็นว่าการนำวัฒนธรรมไทยแก้แต่
โบราณมาประยุกต์นั้น เป็นผลเสียประหนึ่งว่าเป็นการทำลายวัฒนธรรมกระนั้น

ข้อขัดแย้งทางองนี้เกิดขึ้นกับการอ่านออกเสียงคำในภาษาไทยด้วยเช่นกัน
แต่เดิมนั้นราชบัณฑิตยสถาน กำหนดการอ่านออกเสียงคำในภาษาไทย เป็นอย่าง
เดียว เช่นคำว่า ประวัติศาสตร์ อ่านว่า ประ-หวัด-ติ-สาด ฯลฯ ก็มีผู้ทัก
ท้วงราชบัณฑิตยสถานว่าเป็นเต่าล้านปี เพราะการออกเสียงอย่างที่ราชบัณฑิตยสถาน
กำหนดนั้น ไม่มีใครอ่าน นอกจากพวกอนุรักษนิยมก็คน ราชบัณฑิตยสถานควรบันทึกการ
ออกเสียงตามที่นิยมอ่านกันอยู่ไว้ด้วย ราชบัณฑิตยสถานจึงได้ประกาศวิธีอ่านทั้งสอง
แบบคือแบบที่ถูกต้อง และตามความนิยม เช่นคำว่า ประวัติศาสตร์ อ่านว่า
ประ-หวัด-ติ-สาด หรือ ประ-หวัด-สาด เมื่อเป็นเช่นนี้ ราชบัณฑิตยสถานก็ถูกตำหนิ
อีกว่า ไม่มีหลักการแน่นอน ราชบัณฑิตยสถานควรประกาศเฉพาะการอ่านออกเสียงที่
ถูกต้อง ส่วนการอ่านออกเสียงตามความนิยมนั้น ผู้คนนิยมอ่านกันอยู่แล้ว ไม่จำเป็นต้อง
ต้องประกาศเป็นทางการ

ความคิดเห็นที่ขัดแย้งกันนี้เกิดขึ้นเพราะต่างให้ความสำคัญกันคนละจุด
ฝ่ายที่นิยมความเป็นเอกภาพ มักจะสนับสนุนให้หน่วยงานราชการกำหนดลักษณะ
วิธีมาตรฐานตายตัวสำหรับศิลปวัฒนธรรมแต่ละอย่าง เช่นภาษาไทยมาตรฐาน ทำรำ
มาตรฐาน ฯลฯ ฝ่ายที่นิยมความหลากหลาย มักจะส่งเสริมให้รักษาศิลปวัฒนธรรม
ท้องถิ่น รวมทั้งภาษาถิ่นด้วย บางคนถึงกับมีทัศนคติว่า ไม่จำเป็นต้องกำหนดการออก
เสียงภาษาไทยให้เป็นรูปแบบเดียวกันหมด และไม่จำเป็นต้องให้ความสำคัญต่อการ
ออกเสียงสระและพยัญชนะให้ชัดเจน ควรจะปล่อยให้ไปตามธรรมชาติของแต่ละ
คน

เมื่อพิจารณาจากเหตุผลในบริบทของสังคมแล้ว การที่แต่ละท้องถิ่น
มีวัฒนธรรมของตน และมีการถ่ายทอดวัฒนธรรมกันด้วยกระบวนการเรียนรู้ทางสังคม
อยู่แล้ว หน่วยงานราชการไม่อาจบังคับชาวบ้านให้เปลี่ยนแปลงไปจากความชานาญที่
ชาวบ้านมีอยู่แล้ว อีกทั้งไม่อาจควบคุมวิธีการถ่ายทอดวัฒนธรรมให้เป็นไปตาม
มาตรฐานของราชการได้ จึงไม่มีความจำเป็นแต่ประการใดที่ใช้อำนาจรัฐไปครอบ
งาภูมิปัญญาชาวบ้าน ในขณะเดียวกัน เมื่อหน่วยงานของรัฐจะนำศิลปวัฒนธรรมพื้น
บ้านมาประยุกต์เพื่อเผยแพร่ต่อ ก็ไม่น่าจะถือได้ว่าเป็นการทำลายศิลปวัฒนธรรมพื้น
บ้าน เพียงแต่ว่าหน่วยงานราชการอาจจะมีแนวโน้มที่จะชานาญในการสร้างเอกภาพ
ทางวัฒนธรรม ท่ามกลางวัฒนธรรมอันหลากหลาย ทัศนคติเกี่ยวกับเอกภาพและความ
หลากหลายนี้ ยังมีนักวิชาการอีกหลายท่านกล่าวถึง

เมื่อวันที่ 23 กรกฎาคม 2536 สถาบันไทยศึกษาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
จัดการสนทนาเรื่อง "ไทยศึกษาในบริบทโลก" ที่ศูนย์สารนิเทศ จุฬาลงกรณ์-
มหาวิทยาลัย เพื่อแสวงหาแนวทางสำหรับอนาคตไทยศึกษาในบริบทโลก ในการ
สนทนาครั้งนี้ นักวิชาการที่เข้าร่วมประชุมก็ได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับความเป็น
สากล และความเป็นไทยของไทยศึกษา แม้ว่านักวิชาการทั้งหลายจะมีความคิดเห็น
แตกต่างกัน และมีความสนใจศึกษาลักษณะความเป็นไทยในแง่มุมต่างๆกันไป แต่ก็
เป็นที่น่ายินดีว่า ได้มีความสนใจที่จะศึกษาภูมิปัญญาไทยกันมากขึ้น นอกจากสถาบัน
ไทยศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยแล้ว ก็ยังมีสถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัย
ธรรมศาสตร์ ศูนย์พุทธศาสน์ศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย สถาบันภาษาไทย
กระทรวงศึกษาธิการ และองค์กรเอกชนต่างๆ เช่น มูลนิธิภูมิปัญญา โครงการ
สมุนไพรมิ่งตนเอง ฯลฯ

การศึกษาลักษณะการดำเนินชีวิตบนรากฐานภูมิปัญญาไทยเท่าที่ได้กล่าวมา
แล้วนั้น เป็นเพียงข้อมูลส่วนน้อย ยังมีรายละเอียดอีกมากที่ต้องศึกษาค้นคว้าเพิ่ม
เติม และช่วยกันรณรงค์ให้สังคมที่กำลังคล้อยตามกระแสอิทธิพลตะวันตก กลับมา
ดำเนินตามครรลองของภูมิปัญญาไทย โดยปรับเปลี่ยนภูมิปัญญาตะวันตกมาใช้เท่าที่จำ
เป็น สอดคล้องกับรากฐานภูมิปัญญาไทย สิ่งที่น่าเป็นห่วงสำหรับสังคมไทยปัจจุบันคือ

จะก้าวหน้าตามกระแสอิทธิพลตะวันตก ก็ไม่อาจก้าวหน้าไปทัดเทียมเขาได้ อีกทั้งไม่
ยอมรับลักษณะภูมิปัญญาไทยอีกด้วย สังคมไทยก็จะขาดทิศทาง ซึ่งเป็นอันตรายอย่าง
ยิ่ง สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ ได้ตรัสแสดงความคิดเห็นในเรื่องนี้ไว้ว่า

" เป็นเรื่องที่น่าคิดว่าขณะนี้ เป็นระบบสมัยใหม่ ถือว่าวิชาความรู้
เป็นของมีค่า เป็นของมีราคาที่เราจะต้องซื้อหา ต้องมีความพยายาม
ถึงจะได้ แต่ว่าขณะนี้หลักเก่าของเราอย่างที่ถูกเน้นเรื่องฮิลิทิยาซนี่คือ
เราเรียนอะไรจากครูสิ่งที่ตอบแทนคือ ความกักตุน ความกตัญญูรู้คุณต่อ
ครู ซึ่งสิ่งอันนี้อาจจะหายไปกับกาลเวลา อันนี้ก็เป็นเรื่องที่เราเน้น
ของคนไทยที่จะเคารพสิทธิของผู้อื่นในทางด้านปัญญา แต่ว่าถ้าเรา
พัฒนาไปโดยที่หลักเก่าของเราคือ เคารพสิทธิทางปัญญาของผู้อื่น
สิทธิของผู้อื่นเราก็ยังปฏิบัติไม่ได้ แล้วก็ลักษณะการให้ความสำคัญ
กับความรู้ทางวิชาการอย่างเก่าของเรา คือ การให้ความสำคัญต่อ
ครูบาอาจารย์เจ้าของวิชาความรู้ นั้นเราก็ละทิ้ง อันนี้เป็นสิ่งที่จะ
อันตราย คือ ระบบใหม่ก็ไม่ได้ระบบเก่าก็ทิ้ง ต้องมีอะไรสักอย่าง"

(การศึกษากับการพัฒนาประเทศ)

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บรรณานุกรม

หนังสือ

- คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, สำนักงาน. การสัมมนาทางวิชาการภูมิปัญญาชาวบ้านกับการดำเนินงานด้านวัฒนธรรมและการพัฒนาชนบท. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป, 2534.
- จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. โครงการวิจัยเฉลิมฉลองสมเด็จพระรัตนราชสุตาฯ สยามบรมราชกุมารี. ความคิดและภูมิปัญญาไทย คำ ร่องรอยความคิด ความเชื่อไทย. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2535.
- , โครงการวิจัยเฉลิมฉลองสมเด็จพระรัตนราชสุตาฯ สยามบรมราชกุมารี ความคิดและภูมิปัญญาไทยด้านการศึกษา. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2535.
- , สถาบันวิจัยสังคม. โครงการศึกษาทางเลือกการพัฒนา. การใช้ทรัพยากรกับความขัดแย้งทางสังคม: พลวัตของการเป็นนิคมทางเลือกการพัฒนา. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2535.
- จักรทิพย์ นากสภา. วัฒนธรรมไทยกับขบวนการเปลี่ยนแปลงสังคม. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2534.
- เทพรัตนราชสุตาฯ สยามบรมราชกุมารี, สมเด็จพระเทพ. "การศึกษากับการพัฒนาประเทศ" ใน มติพลอยร้อยแสง รามพระราชนิพนธ์ในสมเด็จพระรัตนราชสุตาฯ สยามบรมราชกุมารี. กรุงเทพฯ: เจริญทองการพิมพ์, 2533.
- ธีรยุทธ บุญมี. จุดเปลี่ยนแห่งยุคสมัย. กรุงเทพฯ: วิญญูชน, 2536.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์, ศรีสักร วัลลิโภดม และ เอกวิทย์ ฅกลาง. มองอนาคต: บทวิเคราะห์เพื่อปรับเปลี่ยนทิศทางการสังคมไทย. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, 2536.
- สุโขทัยธรรมมาธิราช, มหาวิทยาลัย. สาขาวิชาศิลปศาสตร์. เอกสารการสอนชุดวิชา ประสพการณ์วัฒนธรรมศึกษา. นนทบุรี: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2534.

เอกรวิทย์ ฃ กลาง. เพื่อความเข้าใจวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการ
วัฒนธรรมแห่งชาติ, 2534.

โอเบอร์ค, ยาน. ความไร้ระเบียบของโลก: ทางเลือกในทศวรรษ 1990. เดชา
ตั้งสีฟ้า เรียบเรียงจากการบรรยายเรื่อง "Alternatives to World
Disorder in 1990's". กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2536.

สิ่งพิมพ์ต่อเนื่อง

ฉลาดชาย รมิตานนท์. "ศาสนากับโลกาภิวัตน์" สยามโพสต์ 6,13 (20 มกราคม
2537).

ไชยันต์ รัชชกุล, สัมภาษณ์ "ฝึกสังคมนิกายมอญปัญหาสังคมไทย" ก้าวไกล 3,3
(กรกฎาคม 2535) 16-22.

สังคม สัจจร. "โลกาภิวัตน์ปะทะวัฒนธรรมชุมชน" ก้าวไกล 4,9 (มกราคม 2537)
16-21.

เสน่ห์ จามริก, สัมภาษณ์. "ย้อนสรโลกาภิวัตน์ ค่าเตือนจากเสน่ห์ จามริก"
ผู้จัดการรายวัน (27 กันยายน 2536) 29,35.

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย